

MAGYARORSZÁG A JÖVŐBEN

ÍRTA:

FÖLDEÁKI Dr. NÁVAY ALADÁR

VÁRNAY ÉS FIA, BUDAPEST
1917.

ELŐSZÓ

A világot rengető nagy harcok után, a béke bekövetkeztével, nagyszabású munkálkodás korszaka nyílik meg.

A hosszú évtizedek békés munkájának eredményét egy csapásra leromboló háború után nagy hézag támadt, mely pótlásra szorul.

Fellendül az emberi munkásság minden ága s a lázas alkotás veszi át kizárólagos szerepét.

Mindenki kivetheti részét a nagy tevékenységből s a hadakozó nemzetek fiai ismét versenyezhetnek egymással az összemberiség javát szolgáló munkásságukkal.

A nemzetek közti békés kapcsolatok megteremtése után a közgazdaságra fontos feladatok hárulnak. A termelés van hivatva arra, hogy a beállt hiányokat pótolja. Óriási munkával kell megküzdenie s a reá rótt feladatoknak bizonyára meg is fog felelni, aminek azután az ipar és kereskedelem eddig soha el nem ért fellendülése lesz a következménye.

A termelés azonban csak úgy sikeres és hasznothajtó, ha helyes beosztással és rendszeresen történik.

A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem jövőjéről kell gondoskodnunk. Első sorban a magyar mezőgazda-

ság berendezkedését tartsuk szem előtt. Szükséges, hogy a többtermelés elve a valóságban is testet öltjön. Okvetlenül fontos, hogy a mezőgazdaság nagy iparszerű üzemként kezeltesse s hogy az emberi és géperőt a tudományos intenzív gazdálkodás támogassa. Törekedni kell továbbá arra is, hogy mezőgazdasági nyersterményeink feleslege, mely eddig a külföldre került, ne nyersterményként, hanem mint feldolgozott termék hagyja el hazánkat.

Ezzel elérjük, hogy nyersterményeinket mint ipari cikkekét jobban értékesíthetjük, ami mellett a nyerstermények feldolgozása számos munkáskezet foglalkoztat és jelentékeny jövedelmet juttat az iparágaknak.

A mezőgazdaság mellett a mezőgazdasági ipar nagyszabású fejlesztése is kívánatos.

Az iparcikkekben a szükséglet a háború után még nagyobb, miután a háború alatt minden iparcikk fogyasztása megsokszorozódott s az évek óta raktáron levő túlhalmozott készletek elfogytak. Arra kell tehát törekedni, hogy újabb ipari vállalatok létesíttessenek s e mellett a meglevő gyártelepek kibővíttessenek, mert hiszen most meg lesz minden előfeltétel közt a legfontosabb, a fogyasztás. Kellő előrelátás következtében az ipar virágzó éveknek nézhet elébe.

A termelés és ipar mellett legfontosabb a kereskedelemnek helyes mederbe való terelése.

A hazai kereskedelem eddig megállta helyét, ami remélhetőleg a jövőben is így lesz.

A kiviteli kereskedelem szilárd megalapozását is szem előtt kell azonban tartani, mert a kiviteli kereskedelemre háramlik a feladat, hogy az ország közgazdaságát kedvezőre változtassa s így az államháztartás mérlegét egyensúlyba hozza.

A külföldről importált árucikkét fizetnünk kell s csak úgy kerülhetjük el a legértékesebb áru, az arany fokozottabb kivitelét, ha az importált árut és a fennálló függő adósságok fizetését erőteljes kivitel egyensúlyozza.

Ha kivitelünk az importtal megmérkőzik, illetve a kivitel a behozatalt túlszárnyalja, úgy a mérleg hamarosan megváltozik, aranyfeleslegünk lesz s ebbeni tartalékunk emelkedése biztos alap valutánk fentartására. A kivitel számos cikkben lehetséges. Elsősorban mezőgazdasági termékeink félgyártmányai s különösen az élelmezési-ipar termékei jöhetnek számításba.

A magyar élelmiszeripar fejlesztésére kell súlyt fektetnünk, mert ha ez az iparág kellő módon fejlődésnek indul s a belszükségletet fedezvén exportra képes, úgy — mint már említém, — hamarosan egész más képet nyerhet közgazdasági helyzetünk.

Minden országnak meg van a maga speciális iparága, olyan ipar, mely az illető ország néprajzi és természeti viszonyaihoz alkalmazkodik, abból meríti életerejét s oly erőssé növekszik, hogy a külföldön is jelentős helyet vív ki magának és uralja a piacot. Németország nagy munkaerejével az olcsó tömegcikkgyártásra vetette magát s az iparnak ezen a terén hódított. Anglia, — kitűnő minőségű szene folytán — az acélgyártás és rokon iparágak terén viszi az elsőséget. Franciaország pedig a finom kézműves-iparágakkal vezet.

Már kiviteli útmutatómban kimutattam annak fontosságát, hogy Magyarországnak is speciális ipart kell teremtenie, hogy az a külföldön jelentős piacokat találva, termékeinek ellenértékéül friss fizetési eszközt szerezzen s jelentős hasznot hozzon az országba.

Az élelmiszeripar volna a legalkalmasabb, mely helyes fejlesztés esetén e célnak megfelelne.

Mezőgazdasági terményeink kellő feldolgozásával termékeink nagyobb tért hódíthatnak a külföldi piacokon. Eddigi élelmezési iparágaink, mint pl. a liszt- s utóbb a cukorgyártás megmutatták, mily piacokat szereztek. Vájon nem akadna-e még számos iparág, mely hasonlóképen érvényesülhetne? Mint franciaországi szaktudósító, a francia piac viszonyaival foglalkozó „Kiviteli Útmutatómban” körülbelül 80 Franciaországba kivitelképes cikk exportjára mutattam rá. Mennyi cikk volna még exportálható mindenfelé!

Készüljünk tehát a jövőre, nézzük mik lesznek feladataink s ha megtaláltuk, álljunk azok szolgálatába, hogy elősegíthessük Magyarország jövőendő boldogulását.

A kiviteli kereskedelem szilárd megalapozása s a speciális iparágak megteremtése is a nagy feladatok közé tartoznak. Legyünk tehát azon, hogy a meglevő iparágakat fejlesszük s támogassuk, a még nem létezőket pedig teremtsük meg.

Elsősorban tehát speciális iparágak létesítése s ezzel kapcsolatban a kiviteli kereskedelem fejlesztése volna egyike a legnagyobbszerű feladatoknak melyekkei foglalkozunk s melyeket megoldanunk kell.

I.

A MEZŐGAZDASÁG, IPAR ÉS KERESKEDELEM VÁZLATOS TÖRTÉNETE

A magyar nép nem tartozott a kereskedelmi szempontokat mérlegelő nemzetek közé s nem is ilyen szellem vezette őseinket a mikor a Duna—Tisza közét elfoglalták, hanem pusztán az, hogy a hajdani Pannónia és Dácia földjei és vizei dúslakodtak mindenben a mik a megélhetést biztosították s így érdemessé tették a letelepedést. Honalapítóink nem a görögök, perzsák, brittek, hollandok, vallonok vagy a frankok módjára nézték a honalapítást, nekik gazdag vadászsákmány, lovaiknak kövéren termő fű kellett, s mindezt bőven szolgáltatta a Kárpátok övezte Magyarország.

A magyar nép ősfoglalkozása a mezőgazdaság. Harcos honalapítóink, amint felhagytak a nomád életmóddal, a föld megművelésével kezdtek foglalkozni. A kitűnő talajú föld gazdagon jutalmazta a ráfordított munkát, a kövér legelők bőven ellátták az állatállományt s őseinknek nem volt nagy gondjuk a megélhetést illetőleg, inkább a folytonos harcok akadályozták a nyugodt fejlődést.

Országunk kasztrendszerére nem kedvezett a modernebb gazdálkodásnak.

A jobbágy kötelességszerűen dolgozott földesurának, aki nem tartotta szükségesnek, hogy módot keressen a föld intenzívebb művelésére, miután erre szükség nem volt.

1848-ban, a jobbágyok felszabadítása után kezdődik a mai magyar — modern alapokra fektetett — intenzívebb mezőgazdasági művelés.

A felfedezések, a géptechnika, továbbá az egyéb tudományos megállapítások, mind az intenzív mezőgazdasági rendszernek kedveztek.

A magyar mezőgazdaság mindezt szolgálatába is veszi, egyre izmosodik s ma úgyszólván gerincét képezi az ország gazdasági életének.

Mindazonáltal még sem képes a teljes erő kifejtésre, mit egyrészt annak tulajdoníthatunk, hogy gazdáink konzervatívek, másrészt mert hiányzik az összműködés az ipar, kereskedelem és mezőgazdaság között.

Honfoglaló őseink, a magyar nép, nem volt kalmár szellemű, mégis, amint az ország kezd kialakulni, felveszi jelenlegi közjogi formáját és Szt. István királyunkkal belép a többi konsolidált államok sorába.

A nagy király belátja, hogy az országnak iparosokra is van szüksége s Bajor- és Szászországból telepít le iparosokat.

A magyarság amint végleg letelepedett, a mezőgazdaság mellett a kézműiparban szintén kitüntette magát. Az egyszerű kézműiparosok őseinkkel kerültek az országba. Magukkal hozták az íjj, kardpenge, továbbá a bőripar ősi formájának, a különböző állatbőrökből készült kacagányok művészies kikészítésének mesterségét.

A magyar kézügyesség úgyszólván rátermett a kézműiparra. A bejött mesteremberek munkálkodása gyors követőkre talált. Egyes városi gócpontok keletkeztek, mint Selmeczbánya, Beszterce, Késmárk, stb. Egyik helyen a

tímármunka lett híres, másutt az ötvös-remekéért, kard-pengékért keresték fel a készítőket. A kézműiparosok nagy kiváltságokkal bírtak, a nekik hajlékot adó városok pedig szabad királyi városok lettek s kiváltságos páten-seket kaptak királyainktól.

A mesterek céhekbe tömörültek, melyek az akkori idők polgári életének fontos és tekintélyes szervei voltak s úgy a városi közigazgatásban, mint a szakmában nagy szerepet játszottak. A céh szabályozója volt az ipari életnek, önkormányzati joggal bírt, céh-mestere útján vitás kérdésekben döntött, befolyt a szakma fejlesztésébe, felszabadította az inast, meghatározta a segéd vándor-lási idejét s végül a céh ismerte el az új mestert.

Az áru értékesítésével is a céh törődött. Vásárt ren-dezett, a hol a mesterek kirakták áruikat s így értékesí-tették azokat.

A magyar kézműiparosok munkái Európaszerte nagy kelendőségnek örvendtek. Jó hire volt a magyar ötvös-művészet remekeinek, a keleten pedig a magyar kocsi-gyártók munkái kitüntető becsben állottak.

A céhrendszer alapján nevelt kézműiparosok voltak alapvetői a magyar kisiparnak, míg az egész országban még ma is dívó vásárokból alakult ki a jelenlegi ma-gyar kereskedelem.

Dacára annak, hogy hazánk a többi európai álla-mokhoz hasonló nyugodt fejlődésnek nem indulhatott, — mert midőn izmosodásának kellett volna bekövetkez-nie, hol az ellenség sanyargatta, hol pedig belviszályok dúltak, — mégis megállapítható, hogy a magyar ipar és kereskedelem egész a XVIII. századig megállta helyét s nem maradt a többi országok ipara és kereskedelme mögött.

A technikai erők és a gépek beállításával kézműiparunk mindinkább hátraszorul. Míg külföldön a kézműipar és kisipar igénybe veszi az új technikai felfedezéseket, addig mi visszamaradunk s gyáriparunk sem képes lépést tartani a többi országokéval. Mi ennek az oka? Az ipartechnikai felfedezések a XIX. század közepére esnek, oly időpontra, amikor politikai életünk a legkedvezőtlenebb. A szomszéd Ausztria tőkegazdagabb, előbb alakíthatja át modernebb gépüzemre gyárait, előbb veheti használatba az új felfedezéseket mint mi s nemcsak tőkegazdagsága biztosítja előnyét, hanem a velünk való vámunió is, mert saját fogyasztási területe mellett a mi piacainkon is akadálytalanul hódíthatott tért magának. Érthető, hogy ezt az előnyt a magyar iparnak nehéz ellensúlyozni s kivételes törvénykezési intézkedésekre volt szükség, hogy a magyar iparnak is megteremthessük szilárd alapjait.

A magyar gyáripar 1848-ban még gyermekkorát élte s a 70-es évek (1867-iki kiegyezés) elejére esnek az első iparfejlesztési, gyáralapítási tervek. Ezen időtől kezdődik a tulajdonképeni iparfejlesztés.

A kormány valamint a társadalom is belátja az iparfejlesztés fontosságát és erélyesen fognak hozzá az elmulasztottak pótlásához.

Az 1881. XLIV. és 1890. XIII. törvénycikkek nem feleltek meg annak a célnak, hogy életerős, nagyszabású önálló iparnak vessék meg a biztos alapot. Az 1881. XLIV. törvénycikk csupán adó- és illetékmentességben részesíti a kis-, közép- és kézműipart s tulajdonképen nem a gyáripar megteremtése lebeg szem előtt. Az 1890. XIII. törvénycikk a gyáripar segélyezésének ügyével is foglalkozik, az adó- és illetékmentességet kiterjeszti s a készpénz-segélyezés elve mindjobban létjogo-

sultságot nyer. 1891-ben 116.652 koronát tesz ki az évi iparfejlesztési segély, míg 1903-ban már 2,300.000-et. Az állam 1868-tól 1903-ig, tehát 36 év alatt, összesen 13,106.952 koronát fordított iparfejlesztési célokra, ami az adó és illetékmentességen kívül évi 364.082 korona átlagnak felel meg.

Láthatjuk, hogy e szerény eszközök nem lehettek elégségesek egy nagy versenyképes ipar megalapozására.

Az 1907. évi III. törvénycikk (az új iparfejlesztési törvény) igyekszik a hézagokat pótolni és ez által a magyar gyáripar megteremtését hathatósan előmozdítani. E törvény jelentős kedvezményeket nyújt a vállalkozó szellemű tőkének: 10—15 éven át aránylagos évi készpénz-segélyt továbbá adó és illetékmentességet, a munkásházak építésére pedig ugyancsak segélyt és hathatós támogatást.

A városok is felbuzdulván e példán, ingyentelket adományoztak az új gyárak részére.

A kormány a javaslat beterjesztésekor nagyszabású, minden részletében kidolgozott tervezettel állt a képviselőház elé. Első sorban kiterjeszkedett az iparfejlesztés módjaira, az iparoktatás reformját, a kis-, házi és kézműipar támogatását jelentette be, majd a gyáripar fejlesztéséről adott nagyszabású program mot. A kormány kezdeményezésének meg is lett az eredménye, mert a gyáralakulások örvendetes módon szaporodtak és számos kis- és középüzem alakult át gyárvállalattá.

Hogy a kormány mily komolyan fogta fel a gyáripar fejlesztésének fontosságát, legjobban bizonyítja az, hogy 1907-ben 11,003.822 korona lett gyáripari célokra engedélyezve.

Az 1907-iki évben tehát több segély adatott a gyáripar fejlesztésére, mint a 90-es éveket megelőző két év-

tizedben. Ugyancsak ez időben a kormány körülbelül 400 új gyár felállítását vette tervbe, melyek még megvalósításuk esetén is csak úgy lettek volna életképesek, ha' a szükséges mellékszerv, a fogyasztó piac megszerzésére nélkülözhetetlen izmos kereskedelem is megadatott volna. Sajnos, a kereskedelem fejlesztése nem haladt egyirányban az iparéval s így ami előrelátható volt, be kellett állnia a stagnációnak.

Kereskedelmünk ép oly szép múltra tekinthet vissza, mint iparunk. A magyar kereskedelem már Mátyás királyunk korában jó hírre tett szert. A magyar kalmárok hajói végig mentek a Dunán a Feketetengerig s gabona- és borkereskedelmünk egyedül álló volt a maga nemében. Kereskedőink különösen nyerstermények eladásával foglalkoztak, mert az iparcikkeknek, a házi és kézműipar termékeinek maguk a készítők voltak eladói.

Mint már említettem, a vásárokra a mester ment segédeivel és felütve sátrát, maga árusította el készítményeit. A kereskedőnek tehát nem sok szerep jutott a kézműipari cikkek értékesítésénél.

Mégis a vásár volt a kereskedelmi gócpont, ide gyülekeztek a kalmárok s itt kötöttek üzletet főképp nyersterményekre.

A magyar kereskedelem a külföldi kereskedelem nivójára még nem bírt emelkedni. Nálunk alig van több évszázados fenállással dicsekedő kereskedelmi cég.

Csak néhány évtizedre tekinthet vissza a mai magyar modern kereskedelem, mely ha részt akar venni a nagy kereskedelmi küzdelmekben s követelni akarja jussát a külföldön is, kell hogy reális, szolid és modern alapokon nyugodjék. E három alapfeltétel mellett a magyar kereskedelem meg fogja állani helyét s az iparnak

biztos segítőtársa lesz, előmozdítója az ország gazdagodásának.

A magyar kereskedelem még mostohább viszonyok közt tengődik mint az ipar. Kereskedelmünk jelenlegi alapjai a múlt század közepétől datálódnak. Erre az időre esik a pesti Lloyd-társulat megalakítása, mely az első kereskedelmi testület s hathatós elősegítője kereskedelmünknek.

Az 1875-iki kereskedelmi törvények meghozása, a váltójog rendezése s végül a már említett társulat közbenjárása folytán a kereskedelmi és felsőbb kereskedelmi oktatás voltak szerény alapjai a mai modern magyar kereskedelemnek.

Az állam valamint a városok, így első sorban Budapest székesfőváros részéről kereskedelmi iskolák állítottak fel, melyek kereskedelmünknek képzett és tanult erőket nevelnek. A magyar kiviteli kereskedelem érdekében pedig a budapesti keleti s a fiumei kiviteli akadémia létesített.

A magyar kereskedelemnek ép úgy mint az iparnak súlyos akadályokkal kellett megküzdenie. Így első sorban iparunk fejletlensége folytán beállott az a hátrány, hogy már szükségyszerűségből fel kellett keresni az idegen beszerzési piacokat. Másodszor a tőkeszegénység jóformán a beszerzési piac vazallusává tette kereskedelmünket. Harmadszor pedig a hitelrendszer a hosszú terminusú fizetéshez szoktatta a kereskedelmi piacot, mely láncszerűen a gyárostól, (ki bankhitellel dolgozik s e mellett még a nyersterményeket is hitelbe veszi) a nagy-, közép- és kiskereskedőtől, (ki 6—3 hónapi, de legalább 30 napi hitelt vesz igénybe) egész a fogyasztóig hitelre jogot formál. Ezek a felsorolt okok voltak kerékkötői a magyar iparnak és kereskedelemnek.

A külföldön ily nehézségek nem gördültek az új iparágak elé. Az automobilgyártás pl. rövid idő alatt magas nivóra emelkedett, mert nem kellett megküzdenie a fentebb felsorolt akadályokkal. Nálunk is van e cikkben fogyasztás és még sem bírt eddig egy nagyszabású, kizárólag automobiloikat készítő gyár megalakulni.

Az új iparágak nem bírták megküzdeni a hitelrendszerrel, a közös vámterület pedig könnyüvé tette, hogy az osztrák iparcikkek az izmosabb osztrák kereskedelem révén bejöhessenek az országba.

Míg egyrészt a kereskedelmi állapotokat a felsoroltak károsan hátrányolták, hiányzott a kiegyenlítő és ellensúlyozó erő, az ipart és kereskedelmet erőteljesen támogató kiviteli kereskedelem.

A kiviteli kereskedelem minden ország egyik legfontosabb, nagy tanulmányokat igénylő problémája, mely az illető országok kereskedelmi kormányainak különös gondoskodását képezi.

A kiviteli kereskedelem az országok gazdasági mérlegében fontos szerepet játszik, sőt főleg ettől függ, hogy vájjon az állam fizetési mérlege aktiv-e?

A jól szervezett kiviteli kereskedelem nagyban elősegíti az állam gazdagodását, mert hiszen az exportált cikkeket nyereséggel adja el s értük készfizetési eszközt kap, melylyel azután azt vásárolhatja amire szüksége van.

A kiviteli kereskedelem fontosságát illetékes köreink belátták s iparunk és kereskedelmünk támogatása céljából hozzá is fogtak annak megteremtéséhez.

II.

AZ IPAR HELYZETE AZ IPARFEJLESZTÉSI AKCIÓ KEZDETÉN

Röviden foglalkoztam a mezőgazdaság, kereskedelem és ipar történetének vázolásával napjainkig.

Tettem ezt azért, hogy így könnyebben rámutathassak a jövőbeni teendőkre, arra, hogy mikép volna lehetséges, a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem együttműködésével a hatalmas közgazdasági fejlődés?

Az iparfejlesztési akció oly iparágak létesítését tűzte ki célul, melyek hazánkban még nincsenek vagy oly erőtlenekek, hogy a fogyasztás jelentéktelen hányadát sem képesek kielégíteni.

A vezérelv az volt, hogy azok a gyáralapítások részesüljenek nagyobb előnyökben, melyek a nálunk hiányzó iparcikkeket fogják előállítani.

Az iparfejlesztési akció a statisztikai adatok után indult s azokat a gyáralapításokat akarta favorizálni, melyek a behozatalnak elébe vághattak volna s a mellékkörülményekkel, melyek — sajnos — később megmutatták, hogy milyen fontos tényezők, nem törődött.

így főképp textilárukban lévén nagy importunk, a textilipar fejlesztését segítették elő.

Ezen akcióra később fogok rátérni, most sorrendben az egyes iparágak jelen helyzetével kívánok foglalkozni.

Századunkban a házi és kézműipar már alig képes megbirkózni a gyári iparral. A rendszerint nagy tőkével dolgozó gyár sokkal kedvezőbb körülmények közt állíthatja elő az iparcikkeket mint a kisiparos.

A gyáros a nyersanyagot olcsóbban szerezheti be s a fogyasztó igényeit az árucikk ára tekintetében jobban elégítheti ki mint a kisiparos.

A háziipar, mely már az utóbbi évtizedekben jóformán tengődött, éppen csak arra szolgált, hogy a földművelő lakosság mellékfoglalkozása legyen. Kivételt képeznek a felvidéki, kalotaszegi, székely és csángó varrottasok, csipkék és hímzések, melyek egykoron nagy hírnévre tettek szert s ma is érdemesek arra, hogy iparuk fejlesztessék.

Ez azonban csak úgy volna lehetséges, ha a hímzés készítőik új, kelendőbb mintákkal láttatnának el, akik ezek után igazodnának, miáltal készítményeik könnyebben lennének értékesíthetők.

Ugyanez áll a torontáli szőnyegiparra nézve is.

A tömeggyártásra berendezett háziiparok közül a fazekasipar válsággal küzd, mert a háziiparosok nem képesek a gyárak által előállított zománcozott edényekhez hasonlót ugyanoly árban piacra bocsátani.

Az agyagedényipar sem fejlődhetik oly mértékben, hogy az a gyárilag előállított készítményekkel versenyre bírjon kelni.

Még a kosárfonóipar tartja magát legjobban, miután kosárárukban a szükséglet napról-napra nagyobbodik s különösen a csomagoló kosarakban van nagy kereslet. Ezen háziiparág életképességét legjobban az jellemzi, hogy vállalkozók vették kezükbe a kezdetleges kosárfonóipar sorsát s így rövidesen nagy kosárfonó műhelyek és gyárak alakultak.

A kézműiparok közül csakis azoknak van létjogosultságuk, ahol a kézügyesség a léalap s ahol a gépek nem játszhatják a főszerepet, mint a műlakatos, bőr-díszmű, kárpitos és díszítőiparnál, hol az egyéni munka és izlés a főkellék.

A többi kézműiparosok, mint géplakatosok, könyvkötők, kalaposok, késesek, fésűsök stb. már áttérnek a gépmunkára s elvesztik kézműiparszerű jellegüket.

A kézműipar tehát a magasabb igényű fogyasztót igyekszik kielégíteni, míg a gyáripar inkább a tömegcikk készítője.

A kormány a házi és kézműipart az értékesítés szervezésével, továbbá kellő számú szakiskolák felállításával támogatja. Újabban anyagbeszerző szövetkezetek is alakultak, melyek lehetővé teszik, hogy a kisiparos méltányos árakon szerezhesse be a feldolgozandó nyersanyagot.

A szakoktatás reformjával, gépek adományozásával, az értékesítés könnyűvé tételével igyekezett a kormány a házi és kézműipar boldogulását előmozdítani.

Ezek az eszközök megvalósításuk esetén valóban elégségesek, hogy a házi, kézmű, illetve kisipar fejlődését egyengessék.

*

Ezekután iparunknak az utolsó évtizedben tapasztalt fejlődését — bővebb áttekintés céljából — a magyar királyi kereskedelemügyi ministerium hivatalos kiadmányaiban a legutoljára 1906-ban eszközölt gyáripari termelési felvétel eredményére vonatkozólag közölt adatok felhasználásával betűrendben ismertetem.

Arany- és ezüstárak. Az arany- és ezüstárak gyártása az 1898. és az 1906-iki iparstatisztikai felvételek

szerint visszafejlődött. A termelés csaknem felényire süllyedt. A hazai gyártás, a belfogyasztásnak 20%-át sem fedezi.

Aranyozóipar. A hazai kis- és gyáriparfejlesztéséről szóló emlékirat adatai szerint ezen ipar igen szépen fejlődött. Míg 1898-ban csak 3 gyárunk volt 297.000 korona értékű évi termeléssel, már 1906-ban 7 gyár dolgozott, melyek 1,000.000 korona értékű keretlécet és keretet gyártottak. E cikkekben szükségletünk még igen jelentékeny.

Asztalosipar. A magyar asztalosipar meglehetősen fejlettsége mellett sem bírja a belfogyasztást fedezni, mi abban találja magyarázatát, hogy tőkeszegény. Az 1898. XXIII. törvénycikk alapján alakult országos központi hitelszövetkezet a hazai bútorgyártás fejlesztésén nagyot lendített, mert az asztalosokat hathatós anyagi támogatásban részesíti. Ezenkívül rajzokkal és mintákkal is ellátja őket, miáltal lehetővé válik a keresletnek örvendő bútorok előállítására. A központi hitelszövetkezet ipari szövetkezetei fokozatosan fejlesztetnek, hogy a középiparok hitelgényeit is elláthassák.

Kivitelre dolgozik az asztalos iparban a hajlított fabútorgyártás, melynek cikkei az egész világon nagy elterjedtségnek örvendenek.

Agyagipar és agyagárak. Téglá- és tűzállóanyagokban való szükségletünket 438 gyárunk nagyjában fedezte. Kedvezőtlenebb a helyzet a finom agyagárak gyártásánál. Ebben a mi iparunk, a versenyképes osztrák (cseh) kerámiai iparral — egy nagy üzemünket kivéve — nem bír megküzdeni. Megfelelő nyersanyag sem áll az ipar rendelkezésére, mert a kályha és pipaanyagokon kívül a földpát, finom kvarc és kaolin telepek hazánkban még nem állanak művelés alatt.

Bádogosipar. Szükségeinkhez képest eléggé fejlett, ami leginkább annak tulajdonítható, hogy ezen iparág helyhez kötött és a külföldi versenynyel nem kell megküzdenie.

Botgyártás. Tizenkét hazai botgyár a belszükségletet fedezi s kivitelünk is elég jelentékenynek mondható. Felpanaszolható csak az, hogy míg mi az olcsó, nyers és féligkikészített árut exportáljuk, addig az elkészített és finoman kikészített áruból importálunk, mit természetesen jobban megfizetünk.

Bőripar. A fejlettségnek nem azon a fokán áll, mely elvárható volna, jöllehet nagy állatállományunk, dus csereerdőink, barnaszén telepeink, megadják a módot a magyar bőripar fejlődésére. S ha mutatkozik is egyes cikkek gyártásában emelkedés, ez nem aránylagos. Főoka ennek, hogy évente kb. 100 millió korona értékű élő állat kerül ki a külföldre, továbbá a hazai nyersbőrök az egyes birtokosok bélyegét hordják s azokat a mészárosok többnyire összevagdadják, úgy, hogy a feldolgozandó bőr másodrangú. Szomorú, hogy kikészített bőrbehozatalunk igen nagy, így pl. chevreaux bőroket 8 millió koronáért importáltunk.

Csillár- és lámpaipar. Csillárgyártó iparunk 1906. óta szépen fejlődik s éppen kétszeresét állítja elő az előbbeni termelésnek. Kivitelünk is van már e cikkekben, de még igen sok olcsó áru jön az országba.

Cementipar. Cementgyártásunk fejlett: 9 cementgyár és 11 cementárugyár van az országban. A belföldi fogyasztást a gyárak fedezik, sőt kivitelünk túlhaladja a behozatalt.

Cipő gyáripar. A gyáripari fejlődés terén a cipész iparé az elsőség. Míg 1898-ban a termelési statisztikai felvétel szerint a gyári termelés értéke alig 2 millió ko-

rona, 1906-ban már meghaladja a 12 millió koronát. A termelés nagyrésze azért mégis nem a gyáriparé, hanem a kisiparé. Kb. 100.000 iparos van az országban s évi termelésünk 150 millió koronára becsülhető. A behozatal kész gyári árukban jelentékeny, 1906-ban mintegy 12 millió koronára rúgott.

Cirokipar. Rövid idő alatt ezen ipar is nagyot haladt; 1898-ban négy gyár működött, 454.000 korona értékű termeléssel, 1906-ban 11 jelentékenyebb vállalatunk 1,146.450 korona értékű árut állított elő. Ezenkívül 800 kis és házi iparos termelése 2 millió koronát tett ki. A termelés fele belföldön fogy el, míg a többit Ausztria, Németország és Svájc veszi meg.

Díszműárak. A fémlemez edények és evőeszközök gyártása nálunk nincs kifejlődve. Gombok, csattok és ékszerekben a behozatal 1,551.920 korona. Fémdíszműárakat pedig 3,116.095 korona értékben importálunk, tehát a fogyasztásnak majdnem 95%-át.

Drótárak. Drótot csak egy ipartelepünk állít elő. Sodronyfonatokat és sodronyszöveteket már 1906-ban 4 olyan gyár készített, mely 20 munkásnál többet foglalkoztatott.

Drótáru készítményekben szükségleteinket e gyárak nagyjában fedezik s a drótszövés és fonás körébe tartozó áruk elkészítését részint ezek, részint pedig házi iparosok végzik.

Elektrotechnikai cikkek. A villamossági cikkek gyártása magas fokon áll. A belföldi termelés nem fedezi ugyan teljesen a szükségletet s jelentékeny a behozatalunk pl. dinamó-gépekből és elektromos motorokból, de viszont transzformátorokban, ívlámpákban és izzólámpákban jelentékeny kivitelünk van, mert ez az iparunk kiállóan versenyképes.

Élelmezési és élvezeti ipar. Élelmezési iparunk nem áll azon a nívón, mely a nyersterményekben bővelkedő Magyarországhoz méltó volna. Egy két iparág ugyan meglehetősen fejlődött, de élelmezési iparunk nagy része tengődik. A magyar élelmezési ipar feladatát nálunk félreismerték s a meglevő alapot elégségesnek tartották. Hogy ez mily téves volt, az megmutatta a jelen.

Nagyszabású élelmezési iparágakat kell megteremteni, hogy ne csak a hazai fogyasztást láthassuk el minél jobban, de a külföldre is exportálhassunk.

Esztergályosipar: Esztergályos iparunk visszafejődik, ami annak tulajdonítható, hogy az ezen iparba tartozó cikkeket készítő gyárosok és iparosok tőkeszegények.

A kisiparos nem bír megküzdeni a külföldi áru versenyével.

Fegyveripar. Az ország első ágyúgyára Győrött 1915-ben helyeztetett üzembe. Katonai, fegyvereket hazánkban a Magyar Fegyver- és Gépgyár nagy mennyiségben gyárt már régebb idő óta. Vadászfegyvereket nem készítenek az országban, jóllehet a szükséglet meglehetősen nagy. A világháború alatt számos ipartelepünk rendezkedett be lőszer gyártására, úgy, hogy a hadsereg szükségletét rögtönzött berendezéssel tudtuk fedezni. Ez a magyar iparnak kiváló alkalmazkodási képességét és technikai előhaladottságát tanúsítja.

Fehérneműkészítés. Fehérneműkészítő nagy iparunk alig fedezi a belfogyasztás 20%-át. Ez főleg annak tulajdonítható, hogy nálunk a fehérnemű készítést kisiparosok üzik, akik nem tudnak megmérkőzni a tőkeerős osztrák nagyiparral, mely tömegcikkeket gyárt és azokat sokkal olcsóbban állithatja elő.

Fonó- és szövőipar. Minden művelt államnak textil árukban van a legnagyobb szükséglete, mely rendszerint kifejezője szokott lenni közgazdasági életének. Hazánk kereskedelmi forgalmában a textilipar termékei igen jelentős értéket képviselnek. Sajnos, textilipari gyártmányokban a behozatal igen nagy. Hogy textiliparunk nem bír megmérkőzni a külföldi textiliparokkal, annak oka abban keresendő, hogy a textiltechnika az utolsó három évtized alatt nagyot fejlődött s a mi házi és kézi iparunk vele nem bírt megmérkőzni, jóllehet az ezen iparágak üzéséhez szükséges nyersanyagok mint gyapjú, len és kender, hazánkban nagy mennyiségben meg vannak.

Azonban a gyapjút és lent pótló pamut és a kender pótló jutta rohamos elterjedése is eredményezték textiliparunk mai fejletlen állapotát.

Behozatalunk textilgyártmányokban 1906-ban 472 millió koronát tett ki. Mindannak dacára, hogy a textilipari gyárak száma 110-ről 234-re, a gépek munkaereje 12.765 lóerőről 32.283-ra emelkedett, a behozatal mégis nagyobb arányokban növekszik mint a hazai termelés. A textilipar fejlesztésére a kormány az 1899. és 1909. évek közötti időközben 21,670.200 korona készpénzt és 647.839 korona értékű gépsegélyt engedélyezett. Ez időben több nagyszabású szövőgyár létesült, ezek közt a trencsényi Tiberghien-féle gyapjúszővő is, mely francia tőkével kezdeményezésem folytán alakult. Ezekkel az áldozatokkal szemben az évi többtermelés 80 millió korona értékű, ami indirekt utón behozta a reá fordított áldozatokat.

Textiliparunk lassú de biztos fejlődésnek néz elébe, habár a szomszéd ország fejlett és tőkeerős, agilis kereskedelemmel támogatott versenye reá nyomasztólag hat.

Gépgyártás. A gépgyártás már a múlt század 80-as éveiben nagy fejlettségnek örvendett. Az aránylagos emelkedés, mely remélni engedte, hogy a behozatalt kiszorítjuk és jelentős külpiacainkat megtartjuk, nem következett be. Az 1899. évi iparstatisztikai felvételek szerint 1898-ban gép-, mérleg- és hangszergyáraink, valamint elektrotechnikai vállalataink összes termelésének értéke 144,559.905 korona. Behozatalunk 53,493.850 korona volt, kivitelünk pedig 29,844.720 koronára rúgott. Az összes hazai szükséglet tehát 168,208.027 koronát tett ki, melynek 86%-át fedezte a hazai termelés. Behozatali többletünk 23,649.122 korona értéket képviselt.

A rákövetkező években behozatalunk jelentékenyen emelkedett, kivitelünk pedig stagnált, úgy, hogy 1907. évben 114,493.422 korona értékű behozatalunk és 32,329.675 korona értékű kivitelünk, tehát 82,163.771 korona értékű behozatali többletünk volt, míg az 1906. évre vonatkozó felvételekre alapított becslések szerint ugyanazon évben termelésünk 195,991.229 koronát vagyis az évi szükséglet 278,155.000 koronát tett ki, azaz a hazai termelés az összes szükségletnek mintegy 70%-át képviselte.

A fenti időközökben a behozatal 114, a kivitel 8.5%-al emelkedett, míg a behozatali többletben 250, az itthoni szükségletben 60, a honi termelésben pedig csak 35.5% az emelkedés.

A gépgyártásban mutatkozó kedvezőtlen jelenségnek első oka az, hogy a tőke tartózkodik a befektetésektől, mert a vállalatoknak nemcsak a nyersanyag beszerzése okoz nehézséget, hanem a munkás viszonyokkal és a készáruk értékesítésének gondjával is meg kell küzdeniök. Ellenben a vas- és acélgyárak kedvezően működ-

nek, miután egyrészt a védvámok oltalmazzák, másrészt kartelben vannak.

Gépgyártásunk fokozatos fejlesztése első sorban úgy volna elérhető, ha olcsóbb nyersanyag állana rendelkezésre.

Gyapjúipar. A gyapjúipar az utolsó évtizedekben ép úgy mint a textilipar többi válfaja, fejlődésnek indult. Az iparfejlesztési akció következtében az ipartelepek száma 69%-al, a hajtógépek lóerőszáma 79%-al, a kártolt gyapjúfonó orsók száma 25%-al, a szövőszekek száma 60%-al, az alkalmazott munkások száma 42%-al, az évi termelés értéke pedig 152%-al emelkedett.

A gyapjúfonál behozatal mindazonáltal évről-évre növekszik. Gyapjúfonóiparunk aránylag kedvezően fejlődött, de a szükséglet fokozódásával lépést tartani még sem tudott.

Gyertyagyártóipar. E cikkben is jókora behozatalunk van, mert a hazai gyárak képtelenek a szükségletet fedezni.

Gyújtóipar. Gyufaiparunk éveken át fejlődött, míg legutóbb visszaesést mutat. Kiviteli piacainkat elvesztettük, sőt a belföldi piacon is az osztrák gyárak termékei hódítanak.

Hajókészítőipar. Fiúméban kisebb tengeri hajók építésére alkalmas gyár már régebbi idő óta van s az ott újabban létesült Ganz-Danubius-féle tengeri hajógyár már Dreadnought-ot és több tengeralattjáró hajót is épített. Folyami hajókat a Dunagőzhajózási társaság Ó-budai telepe és a budapesti Danubius gyár épít. Tengerhajózási vállalataink hajóparkja azonban legnagyobb részben külföldi *származású*.

Hímzőipar. A hímzőipar évi termelése alig 427.850 korona értékű volt. Ezen iparág a fogyasztáshoz viszo-

nyitva még igen fejletlen. Az 1906. évi behozatali többlet legnagyobb részét a pamutszövet hímzések képezték.

Hordógyártás. A hordógyártás fejlődik, mert míg 1898-ban csak 7 hordógyárunk volt, 841.000 korona értékű össztermeléssel se vállalatok csak 241 munkással és 175 lóerővel dolgoztak, addig 1906-ban a hordógyárak száma 14, melyek 504 munkást alkalmazva, 521 lóerővel bírnak. A hordógyártás mégis túlnyomó részben kisipari jellegű, mert az országban levő 8000 kádár évi termelése az egyéb melléktermékekkel 13 millió koronára becsülhető.

Játékszeripar. A cseh háziiparosok készítményeivel nem bír megmérkőzni. Behozatalunk 1907-ben 1,157.972 koronára rúgott.

Jutaipar. Jutafonóiparunk a fogyasztás 112%-át fedezi, vagyis termelési fölöslegünk van. A jutaszövőipar pedig a fogyasztás 59%-át. A termelés legnagyobb részét jutaszákok képezték. A behozatal a jutaárak közül juta futószönyegekben nagy. Évi 1,478.320 korona.

Kefekötőipar. Ezen iparág szép fejlődésnek indult, a gyáripari termelés rövidesen két-háromszorosra emelkedett. Több kefégyárunk a világ összes piacain versenyez.

Kocsigyártóipar. Kocsigyártásunk az 1898. év óta kedvezően fejlődött, habár még mindig kisipari jellegű. A nagy üzemek száma megkétszereződött, az alkalmazott motorikus-erő pedig négyszeres lett. Az évi belszükségletet, mely meglehetősen nagy, (54 millió korona) fedezi s alig 2% az import, míg kivitelünk a Balkánra és Argentiniába gravitál.

Kókuszdióolaj. A kókuszolajból készült műzsir fogyasztása Európaszerte nagy elterjedést nyert. A nyersáruban való kereslet a kókuszdió beszerzését megdrágította, mert a kókuszdió erdők nem bírják fedezni a szük-

ségletet s a kereslet következtében a nyersanyag ára emelkedett, miáltal a kókuszszír előállítására is megdrágult s úgy az eladási árat, mint a sertészsír árát megközelítette. Ez azután a fogyasztásban csökkenést idézett elő. Nálunk két gyár próbálkozott meg a kókuszszír gyártásával, de mindkettő beszüntette az üzemet.

Kőmegmunkálóipar. A kőbányászat s a vele kapcsolatos iparok erősen fejlődnek. A kis vállalatok is modern gépekkel szerelik fel műhelyeiket. 1906-ban 140 nagyobb arányú kőbánya és kőmegmunkáló telepünk volt, melyeknek termelése kb. 15 millió korona, míg az ország szükséglete mintegy 20 millió korona. A külföldről 4 millió korona értékű követ hozunk be, kivitelünk pedig 2 millió korona értékű. Behozatalunk márvány, gránit s oly kőfajtákban van, melyek hazánkban hiányoznak.

Kötő- és kötszövőipar. A hazai termelés értéke nem tart lépést a fogyasztás növekedésével. 1906-ban az évi termelés értéke 1898-hoz képest 1,250.988 koronáról 3,432.962 koronára, vagyis kereken 174.4%-al emelkedett. Mindennek dacára, — amint már megemlítettem — a pamutból készült kötött és kötszövő árukban a behozatali többlet mennyisége s értéke is állandóan és jelentősen nő. A hazai összes kötött és kötszövőáru termelés 1906-ban a 26 millió korona értékű fogyasztásnak csak 13.4%-át fedezte.

Len- és kenderipar. A lenkikészítő gyáripár termelése 1898. óta 7-szeresére emelkedett és 12.000 koronáról 1,210.136 koronára növekedett, ami azt mutatja, hogy gyári lenkikészítő iparunk csak most keletkezett; megjegyzendő, hogy a lenkikészítést házi iparként nagy kiterjedésben üzik. A lentermelés 1907-ben 19.564 hektáron üzetett s a termelt mennyiség 90%-át a hazai fonóipar fogyasztotta el. A behozatal eléri a kivitel mennyi-

ségét, sőt azt túlhaladja, ami annak tulajdonítható, hogy lenfonó iparunk egyre izmosodik és másnemű lenre is van szüksége. Kendertermelésben és a kikészítőiparban is hasonló a helyzet, sőt még kedvezőbb, mert a kendert nagyobb mérvben termelik és 7 millió korona értékű kender kivitelünk van. A kenderkikészítőipar is fejlődik s a gyári termelés 2 millióról 7 millió koronára emelkedett. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a kenderrel bevetett terület mindinkább nagyobbodik, úgy ebből joggal következtethetünk a kendertermelés és kikészítő iparág további fejlődésére.

Lenfonó iparunk is fejlődést mutat. A lenfonó orsók száma 1820-ról 8436-ra emelkedett, ami közel 5-szörös növekedésnek felel meg. E növekedés azonban sajnos mégis jelentéktelennek mondható, ha a magyar lenfonó ipart összehasonlítjuk az osztrákéval. Míg nálunk ugyanis 90000, addig Ausztriában 300.000, vagyis 33-szor több orsó van, az osztrák lenfonó ipar termelése tehát legalább 30-szor nagyobb a magyarénál.

Hazai lenfonógyáraink a belfogyasztásnak csak 30%-át tudták fedezni. Lenfonóiparunk, habár fejlődik, még sincs arányban a fogyasztás emelkedésével.

Kenderfonó iparunkban is örvendetes a fejlődés. Az orsók száma kétszeresre emelkedett. Különösen kötélverő árucikkekben van jelentékeny kivitelünk. Kenderfonalakban pedig úgy behozatalunk mint kivitelünk állandóan növekszik. A hazai ipar az 1906-iki termelési adatok szerint a nyers egyszálú kenderfonalakban a fogyasztás 61 %-át a cérnázott fonalakban pedig 98%-át fedezi.

Magnezitipar. 1906-ban 10 magnezitot előállító ipartelep és bánya volt az országban. A belsegletet iparunk fedezi, sőt csekély behozatal mellett jelentékeny kivitelünk van.

Műszerek. Műszereket 1898-ig gyárilag nálunk nem állítottak elő s csak azóta mutatkozik haladás, mióta a műszaki cikkeket gyártó telepek gépjüzemre tértek át. Importunk a hazai gyártás 6-szorosát teszi ki.

Nád, szalma, gyékény és kapcsolatos iparok. Ezek az iparágak fejlődésnek indultak, mert első sorban elegendő mennyiségű olcsó nyersanyag áll rendelkezésre, másodsorban mert a munka könnyen elsajátítható s így olcsó munkáselem alkalmazható. A kisipari vállalatok fokozatosan középipari vállalatokká emelkednek, sőt gyárüzemekké alakulnak át. A késztermékek könnyen elhelyezhetők s ekkép meg van adva minden létfeltétele ezen iparágak fejlődésének. Nádszövet gyártással 4 középipari vállalat foglalkozik. Ezek termelésének összege 320.000 korona. A házi és kisiparilag előállított nádszövet értékét a foglalkoztatva volt 200 segédszemély munkája alapján kb. 100.000 koronára becsülhetjük, úgy, hogy a termelés összértéke kb. 420.000 korona értékű, miből a kivitelre mintegy 246.600 korona értékű, míg a többi a belfogyasztás fedezésére esik.

Szalmahüvelyt 5 középipari vállalatunk 300.000 korona értékben, kosárfonó árut 9 középipari vállalatunk 800.000 korona értékben termel. Gyáriparunk termelése kb. 1.5 millió korona értékű, a belföldi termelés a kisipart is beleértve 5.5 millió korona értékű s miután a belfogyasztás 6 millió koronára becsülhető, az import 22%-ot tesz ki.

Nyerges- és szíjgyártóipar. Nyereg- és szíjgyártóárukban a belsükséglet jelentékeny s ezt a hazai kisipar fedezi.

Ólom és ólomárúk. Ólomárukat 1906-ban 8 gyárunk állított elő. Ezek egyrésze azonban az ólom és ónárúkon kívül egyéb cikkeket is gyártottak. A gyárak termelése 3

millió 45 ezer korona volt. Az Akkumulátorokban és szifonfejekben mutatkozó szükségletet a hazai ipar teljesen fedezi s még jelentékeny kivitel is van. A nyomda és tömítő lapokban van ugyan behozatal, de csak különleges cikkekben. Serét és ónkupák gyártásunk még nem elég fejlett s jelentékeny behozatalunk van.

Pamutipar. A pamutipar, textiliparunk legfontosabb ága s a magyar textilipari termelésből 59 millió korona, vagyis 44% esik a pamutiparra. Pamutfonógyáraink a nyers pamutot a tengerentúli államokból szerzik be. A legnagyobb pamutfogyasztó állam Nagy-Britannia, mely az össztermelés 20 %-át, míg Ausztria 3.4%-át, Magyarország pedig 0.4%-át dolgozta fel. Í 898-tól 1906-ig a gyárak száma nálunk 3-ról 9-re, a hajtóerő 3.722 lóerőről 9.116-ra, a fonó orsók száma 63.914-ről 175.635-re, vagyis 175%-al, a cérna orsók száma pedig 8.198-ról 35.234-re, vagyis 330%-al emelkedett. A termelés értéke 5,373.000 koronáról 21,955.000 koronára, vagyis 310Val növekedett. A fonó orsók közül 116.068 gyűrűs és 59.567 selfactor orsó volt. A nyerspamut behozatal az osztrák-magyar vámterületre évről-évre emelkedik. Növekedése az 1906. és 1907. évi időszakban mennyiségileg 56%, értékileg pedig 114-ra rúg. Magyarország részesedése 1901-ben csak 3.7% volt, 1906-ban azonban már 8.8%.

Pamut-importunk egyre növekedik, aránylag nagyobb mértékben mint az osztráké, ami azt bizonyítja, hogy pamutfonó iparunk az osztrákéhoz viszonyítva jobban fejlődik.

Pamutszövő- és kikészítőipar. A pamutszövő- és kikészítő ipar az 1898. és 1906. közti években jelentékeny fejlődést mutat, amennyiben az országban levő gyárak száma 6-ról 18-ra, a szövőszékeké 1865-ről 5.376-ra, az évi termelés értéke pedig 3,799.309 koronáról 21,451.922

koronára emelkedett. Kivitelünk is volt szövetekben, mely túlnyomóan a Balkánra gravitált. Mindazonáltal az országban készült pamutszövetek mennyisége az importált mennyiséghez arányítva csekély.

Papíripar. Ez az iparág hazánkban csak az utóbbi években indult nagyobb fejlődésnek s ma már jelentékeny szükségletünknek majdnem 50%-át fedezi. Egyes papírneműeknél ugyan nagy az aránytalanság, mert míg cigatettek papírjáért nagy exportunk van, addig vágott s csomagokba kötött cigaretta papírban nagy az import, mert a közönség előszeretettel vásárolja az idegen cigaretta papirost. Rotációs újság papírban a szükséglet azelőtt teljesen Ausztria fedezte, de újabban már nálunk is készül.

Parafaipar. Ezen iparág még fejletlen pedig a parafa behozatal elég jelentékeny, csaknem eléri a 25 millió koronát.

Parkettagyártás. Hazai gyáraink a belszükségletet fedezik. Az országban levő 12 gyár és 5 melléküzem termelése 1906-ban meghaladta az 5,300.000 korona értéket, melyből a belföldi fogyasztásra 3,300.000, a kivitelre pedig 2,200.000 korona esik.

Paszomány áru és gombkötőipar. Ez az iparág nem tartott lépést a fogyasztás emelkedésével, jöllehet a hazai ipartelepek száma 8-ról 18-ra, a hajtógépek lóerő száma 122-ről 346-ra, vagyis 162%-al, a gyárakban alkalmazott munkások száma 838-ról 1406-ra vagyis 68%-al, az évi termelés értéke pedig 2,163.537 koronáról 3,247.327 koronára növekedett. Mindez azonban nem áll arányban az egyre emelkedő behozatallal, mert míg ez 1898-ban 3 millió koronát tett ki, addig 1908-ban elérte az évi 10 millió koronát.

Rézművesipar. A rézművesipar, u. m. rézkazánok, üstök, különböző rézműárak készítése fedezi a belszükségletet, sőt kiviteli többlet is van. Csupán peronospora permetezőkben van hiány, mely cikkben a behozatal meghaladja a fél millió koronát.

Ruházati ipar. Ruházati iparunk utóbbi időkben nagy fejlődésnek indult s termelése megkétszereződött. A szükségletet mindazonáltal csak igen kis mértékben képes fedezni. Az olcsóbb készruhák és ruházati cikkeket 86 millió korona értékben Ausztriából vásároljuk, míg a finomabb fehérnemű és selyemárukat Franciaországból és Angliából importáltuk. Hazánkban ruházati cikkek készítésével 95.000 kisiparos foglalkozik, de ezek jobbra megrendelésre készítik a ruhaneműeket. Készárut előállító nagyszabású ipartelepek nincsenek s úgy akartak a hiányon segíteni, hogy a kisiparosokat szövetkezetekbe tömörítették. Gyáripari termelésünk van a szabó ipari cikkekben, itt azonban nehézségekkel kell megküzdeni, mert a hazai termeléshez a feldolgozandó nyersanyagoknak csak kis része szerezhető be az országban.

A fehérnemű gyáripar csak néhány év óta kezd fejlődni.

Selyemipar. A selyemfonó ipar az 1898. és 1906. évek közti időben nagy fejlődésnek indult. A selyemfonó és mőselyem gyárak 2-ről 7-re, a gépek lóerőszáma 13-ról 564-re, a gyárakban alkalmazott munkások száma 449-ről 2576-ra, az évi fonáltermelés értéke pedig 707.736 koronáról 6,124.595 koronára növekedett.

Nyersselyem termelésünk 3,275.000 koronára emelkedett.

A kezdeményezésemre francia tőkével alakult egyetlen mőselyem gyár keletkezése az 1898. utáni időre esik s évi termelésének értéke 2,149.591 koronát tesz ki.

Nyersselyem és műselyem kivitelünk állandóan emelkedik s ezen cikkekben jelentékeny túltermelésünk van, mert selyemszövőiparunk nem képes a nyersselymet feldolgozni s így az a külföldi piacokra van utalva. Selyemszövőiparunk helyzete nem változott. Egy gyártelep megszűnt s egy keletkezett. Az újabb gyár nagyobb arányokban rendezkedett be s évi termelése 50%-al több az előzőénél. A hazánkban előállított selyemszövetmeny-nyiség alig fedezi a belszükséglet 2%-át. Hogy tehát selyemszövőiparunk nem eléggé fejlett, nem a fogyasztás hiányában keresendő, hanem annak tulajdonítható, hogy a gyárak helyzetének megszilárdulását a folyton változó divat megnehezíti.

Sokszorosítóipar. A közönséges sokszorosítási (litográfiai) ipar fedezi a szükségletet, miután ezen iparág helyzete már olyan, hogy készítményeinek a helyi piac követelményéhez kell idomulnia. Csupán művészies plakátok és képeslevelezőlapokban van behozatal.

Szerszámipar. A szerszámipar nagy termelőképességének előmozdítására az utóbbi években történt intézkedés, amennyiben a kereskedelmi ministerium az Alsó-Mecenzéfen levő hámorokat és szerszámkészítő telepeket segélyezi s ugyancsak több szerszámgyár felállítását mozdította elő.

Szerszámokban azért még most sem fedezzük a belszükségletet.

Vasipar, A vastermelés alig fedezi a hazai fogyasztást és még a gyengébb években is 13 % a hiány. A vaskartel különben is szabályozza a kohók és gyárak üzemkörét. E miatt a kartel ellen számos a panasz, mert a kartelnek a kisebb vasfeldolgozó gyárak ki vannak szolgáltatva.

Több külföldi gyáros, ki hazánkban vasipari gyárat akart felállítani, szándékát e miatt megmásította.

III.

AZ IPAR ÉS KERESKEDELEM HELYZETE A HÁBORÚ KITÖRÉSE ELŐTT

Az imént felsorolt adatokból tisztán bontakozik ki Magyarország 1906. évi ipari helyzete. Igaz, hogy a forrásul felhasznált „Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről”, az ország iparának különösen az 1898—1906. közti évekbeni helyzetét igyekezett kimutatni s voltaképen az ezen időszak közti iparfejlesztést domborította ki, egy-egy iparág jelenlegi állapotát, — rövid pár sorban összegezve — mindazonáltal az összes statisztikai adatokra támaszkodva ismertettem.

Különben is csak azért soroltam fel rövidesen az egyes iparágakat, hogy az elmondandók igazságát ezáltal könnyebben megvilágíthassam.

Az emlékiratból kitűnik, hogy iparunk — mint már megemlítettem — az új iparfejlesztési törvény életbe léptetéséig nem volt kellőleg támogatva és így nem fejlődött, hátramaradt.

Az új iparfejlesztési törvény alkotóinak reménysége szerint az új törvénynek a magyar ipar megteremtésére illetve tovább fejlesztésére rendkívüli hatással kellett volna lennie. Sajnos, ez a reménység nem vált be. Az akkori közgazdasági helyzet, mely Európaszerte kedvező volt, úgy a magyar ipar tovább fejlesztésére, mint új

gyárak alapítására előmozdítólag hatott, mit az iparfejlesztési törvényben megadott kedvezmények csak fokoztak, azonban oly arányban, mint ahogy akkoriban gondolták, hogy ez idők a független magyar nagy gyáripár megteremtői lesznek, nem valósult meg.

Az emlékirat tanúsága szerint a 8 évi időszak alatt nagyszabású gyáralapítások és kezdeményezések történtek, sőt az emlékirat arról is meggyőz, hogy ezen néhány év alatt az iparfejlesztés terén több tétetett, mint az utóbbi három évtizedben.

A nagyszabású program, a nagy magyar ipar megteremtése még sem vált be teljesen, mert alkotói nem számoltak a mellékkörülményekkel, csupán egy alapra fektették a fősúlyt, csak a belfogyasztás kielégítésére szolgáló iparok fejlesztésére gondoltak. Az eszemenet kétségkívül igen helyes volt elsősorban oly cikket gyártó iparágakat teremteni, melyekben a hazai fogyasztó piacon hiány van s miket kénytelenek vagyunk külföldről hozatni. Tehát érvényesült azon elv, hogy elsősorban oly gyárak alapítása mozdíttatik elő illetve támogattatik, melyek olyan iparcikkeket készítenek, a milyenek az országban eddigelé még nem gyártattak.

A második főelv volt, hogy miután textil gyártmányokban legnagyobb a behozatalunk, textilkészítményeket előállító gyárak felállítása elsősorban szorgalmazandó.

Az iparfejlesztési program a teoretikus szempontokat vette tekintetbe s a statisztikai adatok után indult, nem számolva hazánk különleges helyzetével. Oly tervet tartalmazott, melyek másutt sikerrel jártak volna, de nálunk már csirájukban hordták a keresztülvihetetlenséget. A nagy fogyasztási piacra számítva rendezték be a különböző gyárvállalatokat abban reménykedve, hogy a

piac a belföldön szerevén be szükségletét, a gyár fejlődése és rentabilitása biztosítva lesz. A gyárak üzembe helyezése után, mikor az első gyártmányok kikerültek s megkezdődött az értékesítés munkája, kiderült, hogy habár a hazai gyártmány semmiben sem áll a külföldi mögött, mégis nehezen helyezhető el s nem bír a külföldi versenynyel megbirkózni.

Az iparfejlesztési akció nem számított a kereskedelem lekötöttségével. Nem gondoltak arra, hogy a magyar nagykereskedő hamarosan nem hagyhatja ott osztrák gyárosát, szállítóját, kitől nagy hitelt élvez, miertis nincs azon helyzetben, hogy a magyar gyártmány kedvéért idegen szállítójával az összeköttetést megszakítsa. Számos más mesterséges akadály is merült fel. A fogyasztási piacokat féltő, azokat már-már elveszíteni látó osztrák gyárosok kartelbe léptek s kezdetben veszteségre adták áruikat, erős versenyt támasztva az újonnan alakult magyar gyáraknak.

Éhez járult, hogy az új ipartelepeknek a kezdet nehézségeivel is meg kellett küzdeniök, munkavezetőket és gyakorlott munkásokat hozatniok s így drágább munkabért fizetniök, stb.

S midőn mindezt legyőzték s az áru értékesítésére került a sor, kiderült, hogy az osztrák iparral alig lehet megküzdeni, mert hogy a magyar piacot megszerezhesék, előbb függetleníteni kellett volna azt az osztráktól.

Nagyjában ezek voltak az első mutatkozó hibák s így azután megtörtént, hogy oly gyár sem bírta fenntartani üzemét s rövid fennállás után beszüntette azt, mely gyártmányaival egyedül álló volt az országban. (Pl. a gallérgyár). Igen sok gyár mégis derekasan megállja helyét s tulajdonosaik jobb jövő eljövételében bizakodva küzdenek.

Az iparfejlesztési akció elhanyagolta az ipar fontos segítő eszközét, a kereskedelmet. Nem igyekezett a gyár-
ipar mellé fejlett kereskedelmet szervezni, mely az új
iparágakat hathatósan támogatta volna. Amily nagy ked-
vezményekben részesített az ipar, annál jobban el-
hanyagoltatott a kereskedelem.

A kiviteli kereskedelem sem jött számításba s az
volt az irányadó nézet, hogy a kereskedelem boldogul-
jon saját erejéből.

A kormány foglalkozott ugyan kiviteli szervezetek
felállításával, de azok nem igen felelhetek meg a cél-
nak, mert iparunk túlnyomólag nem kivitelre képes cik-
kek gyártására rendezkedett be, hanem a belszükséglet
fedezését tartotta fontosnak.

Ipartelepeink készítményei legfeljebb a Balkánra ex-
portáltattak, kiviteli kereskedelmünk inkább csak a ke-
letre irányult, a nyugati piacok megszerzése nem tar-
tatott szükségesnek.

Pénzpiacunk berendezése sem volt előnyös az új
iparágak támogatására.

A nagy pénzintézetek nem szívesen mentek be ha-
zánkban még új és ismeretlen iparágak finanszírozásába
s így a gyárak nem rendelkeztek olcsó pénzzel, hogy
megküzdhessenek a kedvezőtlen hitelrendszerrel.

A helyzet a beállott külpolitikai változás folytán
még rosszabbodott. Az amerikai válság, majd az algesi-
rási események a kamatlábat hirtelen felszöktették s egész
más irányt szabtak a pénzpiacnak.

Rouvier francia miniszterelnök és pénzügyminister a
francia pénzvilágot s a tőkét is a politika szolgálatába
állította s a marokkói intervencióért Németországon és
rajtunk úgy állt bosszút, hogy a francia tőkének ha-
zánkba való gravitálása elől az utat elzárta.

Ekkor inauguráltatott az új francia pénzügyi politika, melynek elve azután a kormány intencióihoz való alkalmazkodás volt.

A francia kormány e hatalmának tudatában a legjobban igyekezett azt kihasználni. A politikai barátok, szövetségesek kaptak pénzt illetve kölcsönöket, az ellenfelek azonban nem.

A boszniai annexiós válság alkalmával nyíltan ki-rajzolódott ez a politika. A francia kormány egy már a Wekerle ministerium alatt engedélyezett emissiót annak távozása után visszavonta, azzal érvelvén, hogy jóllehet a magyar államkölcsön beruházásokra van szánva, az ezek által felszabaduló belföldi tőkék bizonyára hadicélokra lennének felhasználva.

Ettől fogva a magyar bankok, vállalatok, nagy nehézséggel vagy épen sehogy sem jutottak francia pénzhez.

Könnyen érthető, hogy ezáltal a bankkamatláb emelkedett, a hitelek mindjobban megszorítottak s új vállalkozások támogatására mind kevesebb pénz fordítatott. Virágzó iparágak mint pl. az építőipar, válságba jutottak s az egész iparfejlesztési akció, mely rövid néhány év alatt többet igyekezett megvalósítani mint ami 1867-től a 90-es évekig történt, mostoha viszonyok közé került.

Az új vállalkozásokon nem lehetett segíteni s az a terv, hogy a magyar gyárak függetleníttessenek az osztrák gyámság alól, semmikép sem sikerült.

Az ipar támogatására a belkereskedelem mellett igen gyenge külkereskedelem állott. A magyar külkereskedelem állami fejlesztésére irányuló törekvések az 1880-as évekig nyúlnak vissza. 1886-ban alapított az első intézmény, a magyar kereskedelmi múzeum, mely

kezdetben a magyar iparcikkek állandó kiállításával propagálta a hazai ipart, a bel- és külföldi vásárlóknak megkönnyebbitette a hazai ipari termelés megismerését és vásárlását.

A múzeum 1890-ben alakult át külkereskedelmi informativ orgánummá. A külföldi piacokra vonatkozó tudósításokkal látta el az iparosokat és kereskedőket, a konzulátusok és külföldi piacokon működő levelezői jelentései alapján ismertette a külföldi piacokon előfordult lényegesebb változásokat, konjunktúrákat.

Szerepe a 90-es években mind tágabbkörű volt. A Balkánra irányuló kivitel jelszavának hatása alatt a nagyobb balkán városokban ügynökségek állítottak fel, melyek a kereskedelmi múzeum neve alatt szereplő kereskedésekké alakultak.

A mikor a kereskedelmi múzeum ügynökségei eredményeket értek el s fentartási költségeiket megkeresték, az állam már nem tartotta összeférhetőnek a neve alatt való kereskedést s egy erre a célra, támogatásával alakított magántársaságnak adta át az ügynökségek üzletvitelét.

A múzeum keleti fiókjainak évi összforgalma a kiviteli emlékirat szerint 1892-ben még csak 1,393.013 korona volt, 1898-ban pedig már 5,103.894 koronára emelkedett. Tehát mikor kereskedői szempontból a siker szemmel látható volt, a múzeum üzleti képviselője lett adva a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaságnak, mely a készület mellé 220.000 korona évi átalányt is kapott s az ügynökségek berendezéseit is átvette.

A múzeum megmaradt informativ intézménynek, melynek célja a kereskedelmi világot gyors és megbízható információkkal ellátni.

A kiviteli emlékirat szerint a kereskedelemügyi minisztérium a múzeumot akként óhajtotta átszervezni, hogy az csakis a külkereskedelmi ügyekkel foglalkozzék s ezért az iparügyek kivétessenek hatásköréből.

Sőt a múzeum nevének megváltoztatására is gondoltak, hogy az szabatosabban fejezze ki az intézmény hivatását.

A múzeum után kiviteli érdekeink fejlesztése céljából alakított második hivatalos szerv a szaktudósítói intézmény.

A kiviteli emlékirat szerint a kereskedelemügyi minisztérium szaktudósítói jó szolgáltatásokat tesznek a hazai iparnak és kereskedelemnek.

A kivitel még a magyar élelmiszerszállító részvénytársaság, mely 1896-ban alapított, volt hivatva előmozdítani.

Ezek tehát azok az intézmények, melyek a magyar iparnak kiviteli piacokat kellett, hogy teremtsenek. Az eredmény sajnos igen csekély volt, mit már maga a ministeri kiadmány is érez, mikor a kivitel továbbfejlesztésének szükségességéről beszél. Tény az, hogy az állami hozzájárulással alapított Magyar Kereskedelmi Részvénytársaságból hatalmas bank s a másik társaságból is jelentékeny vállalat lett.

Az iparfejlesztés, a külkereskedelem fejlesztésének ügye az elmúlt évtizedben nagyobb fontosságra tett szert, az ország közvéleménye behatóbban érdeklődött iránta és a politikai változások is megengedték az iparfejlesztés kérdésének szőnyegre jutását.

Az iparfejlesztési akcióról már megemlékeztem, most röviden vázolom az ország társadalmi berendezkedését abban az időszakban, mikor a napi politika ugyancsak közgazdasági életünk szolgálatába állt s az

ipar és kereskedelem iránt a parlament is érdeklődést tanúsított.

A magyar társadalmi osztály berendezkedése, felfogása s hangulata az akkori időkben nem igen kedvezett a kereskedelmi kormány által kedvezményezett merkantilis törekvéseknek. Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen Magyarország történelmi fejlődése csupán néhány évtized óta barátkozott meg a nyugati államok társadalmi berendezkedésével s csak lassanként sajátította el s *tette* egyes intézményeit magáévá. A magyar középosztály még napjainkban is a mezőgazdaság üzését helyezi előnybe s ott hol a családi viszonyok megváltoztak s a megfogyatkozott földbirtok illetve annak elaprózódása a gazdálkodást nem *tette* lehetővé, fiait a közhivatalnoki és közigazgatási pályára léptek.

A szellemi foglalkozások iránt nagy az érdeklődés. A doktori címmel díszített jogi, és egyéb tudományos szakokra inkább mennek a középosztály tagjai, mint az ipar és kereskedelmi pályára.

A kereskedelmi szakoktatás nem egyenrangú a többi középiskolákkal s ezért a jobbmódú szülők gyermekei és a tehetségesebb ifjak inkább a középiskolákat látogatják mint az ipari és kereskedői pályára előkészítő polgári és kereskedelmi iskolákat. A gimnáziumokat végző ifjak is inkább mennek a tudományos pályákra mint az ipari és kereskedelmire.

A társadalom az ipar és kereskedelem iránt különben is elfogultsággal viseltetik s az ipart és kereskedelmet nem tartja a szabad pályákkal vagy a mezőgazdasággal egyenrangú foglalkozásnak.

Pedig a szabad pályákra özőnlők száma megnehezítette az azokon lévők megélhetését s véget vetett ama

véleménynek, hogy a diploma egyúttal biztos megélhetést is nyújt.

A közigazgatási pályán működők hamarosan betöltötték a kereteket s a hivatalok felvevő képessége napról-napra csekélyebb lett. Eljutottunk azokhoz a jelenségekhez, mit a külföldön, így pl. Franciaországban is észlelünk, hogy az úgynevezett lateiner osztály mostohább sorsra jutott mint a többi kereseti ágak osztályai.

Az ipar és kereskedelem fellendítése a társadalom széles rétegeiben már az imént említett hátrány folytán is élénk érdeklődést keltett. Az ipar és kereskedelemnek nagy tere van hazánkban. Polgáraink százezreit könnyűszerrel foglalkoztathatná és az alkalmas iskolák kitűnő iparosokat, kereskedőket és segéderőket nevelhetnének azokból, kik eddig a tudományos pályára tódultak. Könnyen fel lehetett volna használni az ipar és kereskedelem iránt mutatkozó kedvező áramlatot s az ipari és kereskedelmi szakoktatást újjászervezni és azokat a középiskolákkal egyenlő nivóra helyezni. Erről szó volt ugyan, keresztülvitele azonban mind a mai napig húzódik, így nem csodálkozhatunk, hogy a magyar középosztály még mindig idegenkedve néz az iparra és kereskedelemre.

A reformból tehát nem lett semmi s idővel az ipar és kereskedelem iránti érdeklődés is lelohadt. Egyetlen egy akció sem volt úgy személyekhez kötve mint az iparfejlesztési. Az azt kezdeményező kormányzati férfiak távozásával az iparfejlesztés megkezdett munkája, mely iránt az egész ország közvéleménye és a sajtó is elismeréssel volt, hanyatlott.

A kereskedelmi kormányzat már nem tartotta fontosnak az iparfejlesztésnek minden áron való keresztülvitelét s lassabban folytatta a megkezdett munkát.

Szubvenciók új gyáralapításokra nem oly könnyen adtak mint azelőtt és az iparfejlesztésre évente fordított összeg leolvadt a felére.

Az utóbbi években, mint már említettem — akként alakult a helyzet, hogy egyes iparágaink fejlődésnek indultak s a belszükségletet fedezik; viszont mások csak részben képesek a belszükségletet kielégíteni, túlnyomólag tehát behozatalra vágunk utalva.

Kereskedelmünk is jobbára az idegen termékek közvetítője volt, külföldi cikkek vételével és eladásával foglalkozott, habár a hazai termékeknek is propagálója maradt és számos új magyar iparcikket, — dacára, hogy annak terjesztése nehezebb, — mégis előnyben részesített.

A közönség újból egykedvű lett az iparfejlesztési törekvések iránt s az előbbi buzgalmak után újonnan elfoglalta helyét a közömbösség. Az iparpártolás hangos jelszava mindinkább elerőtlenedett s az idegen cikkek ismét visszahódították a magyar piacot.

A szép tervek nem valósultak meg, közgazdasági helyzetünk visszatért a régi kerékvágásba.

A közgazdaság terén újból depressió támadt. A pénz megdrágulása után az iparcikkek, majd a mezőgazdasági termények, a munkabér s végül ennek folyományaként az élet is megdrágult.

A zavaros politikai viszonyok is befolyásolták a piacot s a nagy, európaszerte terjedő feszültség kihatott az egész világ közgazdasági életére.

Közgazdaságunkat, az ipart és kereskedelmet ez igen erősen érintette. A vállalkozási kedv megcsappant. Sok gyár mely az évek óta tartó válság folytán különben is redukálta üzemét, a kedvezőtlen külpolitikai hírek folytán azt be akarta szüntetni. A közép és kis bankok

zöme omlott össze elsősorban a hitel megvonása következtében. Kínos feszültség váltotta fel az évek óta tartó stagnálást.

Megállapítható, hogy belpolitikai helyzetünk különben sem használt közgazdaságunknak. Az utóbbi 5 évben alig történt valamire való jelentősebb vállalkozás, mindent elnyomott a kedvetlenség, a hirtelen rosszra forduló külpolitikai események pedig egyenesen bénítólag hatottak rá.

IV.

A KÖZGAZDASÁGI HELYZET A HÁBORÚ KITÖRÉSEKOR

A háború kitörésekor megakadt a közgazdasági élet folytonossága és a jelenlegi generáció, mely háborút még nem ismert, csakis e nagy, világot rengető eseménynyel foglalkozott. Szerencsére a pánikot rövid idő múlva felváltotta a folytatólagos munkálkodás, mely a háborúban is igyekezett a mindennapi életet visszaállítani.

A háború kitörése előtt közgazdasági életünk igen sokat szenvedett s maga a háború bekövetkezése már nagyobb csapást nem mérhetett rá. Egyedül a tőzsdét zárták be, hogy meggátolják az értékek hirtelen esését, máskülönben az értékpapírok a háború további idejében lassanként visszanyerték az előbbi árfolyam-nívót.

A hadüzenet napjaiban a gyárakban beszüntették a munkát és a mozgósítás is elvonta a munkaerőket. Szerencsére ez az állapot nem tartott sokáig. A mozgósítás után a gyárak ismét felvették a munkát s kereskedelmünk és iparunk újból végezhetette funkcióját.

Közgazdaságunk megállta az erőpróbát s nemcsak a rendes állapotokat tartotta fenn, hanem a háború követelte szükségleteknek is megfelelt.

A háborús szolgáltatások a normálisnál még nagyobb munkateljesítést róttak a közgazdasági életre. Az ipar köréből a vas- és gépipar a muníció gyártásra, a textilgyárak pedig a katonai szövetek készítésére rendezkedtek be. A kereskedelem is a katonaság szolgálatába állott s annak ellátását és élelmezését végezte. Bátran lehet mondani, hogy a háború-a magyar közgazdasági életre nem viseltetett hátrányos befolyással, sőt élénkebbé tette a feszültségtől és izgatottságtól ernyedő piacot s az a bénító hatás, mely kezdetben mutatkozott, hamarosan eltűnt. Az ipar aktivitása a pénzpiac élénkségét is magával hozta s a magyar pénzpiac fényesen oldotta meg a hadikölcsönöket. Igen szép eredménynek lehet ezt tekinteni, ha figyelembe vesszük, hogy a háború előtti helyzet nem a legrózsásabbnak volt mondható.

A belpolitikai viszályok s a külpolitika terén beállott változások nagyban befolyásolták a magyar közgazdasági életet. Az előbbi évek aktivitása eltűnt, az iparfejlesztésről, új gyárak alapításáról alig esett több szó, a kiviteli kereskedelem fejlesztését, új piacok szerzését abbahagyták s a piac csakhogy épen valahogy fenntartotta magát.

Általános pangás, közgazdasági tétlenség közepette jutottunk a háborúhoz, mely miután kezdetben magának mindent lefoglalt s más a háborúval kapcsolaton kívül álló eseményt visszaszorított, azon nézet alakult ki, hogy a háború közgazdasági életünk romlását fogja magával hozni.

Ezen nézet tévessége hamarosan kiderült, mert a háborúval már hosszú idők óta nem tapasztalt tevékenység állott be.

A nagyipari üzemek gyorsan igyekeztek pótolni katonai szolgálatra behívott munkásaikat, a nélkülözhetet-

lenebbekel pedig a katonai szolgálat alól felmentették, így a gyárak nem szüntették be az üzemet, sőt fokozott erővel felelhettek meg feladatuknak.

A kereskedelemre a háború szintén kedvezően hatott. Az évek óta raktáron levő textilárúk hamarosan eladattak, minélfogva a kereskedelem megélénkült. Ugyanez mondható az élelmiszerkereskedelemről is. A hadsereg mint nagyfogyasztó jelentős bevásárlásokat eszközölt és készpénzzel fizetett.

A készpénzfizetés elve egyáltalán az egész vonalon hirtelen felállítatott. A külföldi kereskedők a moratorium elrendelésekor készpénzfizetésre tértek át s árut előre-fizetés ellenében vagy utánvétellel szállítottak. Ezt a hazai kereskedelem is átvette és a hitelezés, mely eddig dívott s kerékkötője volt kereskedelmünknek, most megszűnt.

A készpénzfizetési rendszer behozása elősegítette az ipari [és kereskedelmi ügyletek lebonyolítását, ami az iparra és kereskedelemre előnyösen hatott. A külföldi áruk kezdetben nem hiányoztak, mivel az országban raktáron levő készletek meglehetősen nagyok voltak, sőt később kiderült, hogy a hazánkban elő nem állított árukban sem szenvedünk hiányt, mert szükségleti cikkeink nagyrészt Ausztria és Németország szállította, a többi vámkülföldről hazánkba szállított luxuscikkek pedig nélkülözhetők voltak.

Az ipar és kereskedelem tehát a háború alatt nem veszített, hanem inkább nyert, mert állandóan lett foglalkoztatva s így az előbbi éveken át tartó inaktivitás eltűnt.

A háború alatt a mezőgazdaság is prosperált. A termények jó áron keltek el, soha eddig el nem ért árakat fizettek értük.

Amint az iparban és kereskedelemben, ép úgy a mezőgazdánál is jó napok következtek, mert pénz az eladott cikkekből, termékekből, bőven folyt be.

A mutatkozó jólét és a pénzbőség a hadikölcsönök jegyzéseinél élénken kifejezésre jutott. Az ország lakosságának fizetési képessége a háború alatt szintén fokozódott, mert a bevonult katonák családjai segílyt kaptak s így még a legszegényebbek is rendelkeztek pénzzel a háború tartama alatt.

Láthatjuk, hogy a háború a közgazdasági életet felendítette s nem mint ahogy azelőtt gondolták hátrányosan hatott rá.

Egyedül az ellenséges országokkal való kereskedelmi forgalmunk szünetelt.

V.

A SPECIALIS IPARÁGAK

Magyarország közgazdaságát annak keletkezésétől napjainkig igyekeztem vázolni. Azt hiszem, hogy az eddig tárgyaltakból tisztán áll előttünk Magyarország közgazdasági élete s miután így annak hű tükrét nyújtottam, áttérhetünk tulajdonképeni célom, Magyarország közgazdaságában a háború után beálló változások vázolására.

Jelenleg a helyzet a következő: egy beállt nem normális körülmény (*háború*) közgazdasági életünknek ismét élénkséget biztosított. Arra kell tehát törekednünk, hogy visszaesés ne mutakozzék. Fel kell vennünk a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem fejlesztésének fonalát, szóval az egész közgazdasági életet reorganizálni kell, szilárd alapokon, számításba véve a háború által teremtett helyzetet is.

Már említettem mik volnának az első teendők. Mielőtt azoknak tulajdonképeni tárgyalására térnék át, a háború után előálló helyzettel akarok rövidesen foglalkozni.

Kétségtelen, hogy a háború után még intenzívebb kereskedelmi forgalom fejlődik ki Ausztriával és Németországgal. Ez a kereskedelmi összeköttetés reánk nézve

feltétlenül előnyös lesz, ha igyekszünk azt kihasználni s az abból folyó előnyöket magunknak biztosítjuk.

Ez lehetséges elsősorban akként, hogy áttérünk a speciális iparágak megteremtésére, a meglévők továbbfejlesztésére s oly iparágak létesítésére, melyeknek hazánkban szilárd alapjuk van a prosperálásra s melyeket mezőgazdasági állami voltunk csak fokozhat.

Ezeknek az iparágaknak azután feladatuk volna a hazai belfogyasztáson kívül a külföldet is ellátni még pedig oly módon, hogy azok a külföldi piacokon domináljanak.

Ezen elsőrangú iparágak mellett azok is fejlesztendők volnának, melyek a belfogyasztás ellátására létesültek s az országba irányuló importot ellensúlyozzák.

Ezen üzemek fejlesztése szintén fontos, miértis arra kell törekednünk, hogy a hazánkban előállított iparcikkek az importált árukkal versenyképesek legyenek. Az elsőrangú iparágak közé azokat sorozzuk, melyek a belfogyasztást ellátják vagy a belfogyasztás jó részének fedezése mellett készítményeik jelentékeny részét exportálják. Ilyenek volnának a mezőgazdasági termelésre támaszkodó iparágak mint pl. a malom-, cukor-, hus- és szesz-iparok. Továbbá első mezőgazdasági ipari termékeket feldolgozók, mint tészta-, bisquit-, hus- és hal-konzerv-, szappan-, fonál- stb. iparok. Ezek s az ezekből kiágazó mellékiparágak nagy mértékben való fejlesztése volna elsősorban kívánatos.

Az említett iparágak közül egynémelyik mint pl. a malomipar, világhírré tett szert s terméke a magyar liszt, a világ minden részében talált piacot. Igaz ugyan, hogy liszt kivitelünk az utóbbi években csökkent, ez azonban annak tudható be, hogy a külországok malomipara is igyekezett a magyarhoz hasonló nívóra emelkedni s ver-

senyképes őrleményeket készíteni, mi ha nem is egészben, de részben sikerült.

Minden ország közgazdasági törekvése az, hogy a behozatalt saját termékeivel lehetőleg feleslegessé tegye és a belfogyasztást az idegen behozataltól függetlenítse.

Malomiparunk is ezen törekvés következményeképp szorult vissza egyes rég meghódított külföldi piacokról, melyeket újabbak fölkeresésével igyekszik pótolni.

Mindazonáltal bennünket ez nem aggaszthat, sőt arra buzdíthat, hogy újabb iparágakat alapítva, ismét minél nagyobb számú termékkel léphessünk fel a külföldi piacokon.

Iparágainkat a jövőben annyira kellene fejleszteni, hogy azok a külföldi piacokat maguknak megszerezvén, onnan könnyen kiszoríthatók ne legyenek. Nem céлом e helyütt egyes iparágak ilyennemű fejlesztésének kérdésével foglalkozni, csupán általánosságban példaképpen *egy* már a fejlődés legfelsőbb fokán álló, egy legteljesebb virágzásában lévő és egy megteremtendő iparágat óhajtok röviden ismertetni.

Elsőnek a *malomipart* említem, mint amely iparág már teljesen kifejlődött, azután a *cukoripart*, mely iparág úgy az európai mint a tengerentúli piacokat is megszerezte s ma egyike legéletképesebb iparunknak, végül a *húsipart*, mely még a fejlődés alsó fokán áll, de kellőképpen fejlesztve fontos iparággá emelkedhetik.

Malomipar. Iparágaink legerősebbike a malomipar, mely szorosán összefügg az emberiség fejlődésével.

A búza a legelső és legjobb kenyérmag, mely az emberiség legfontosabb táplálékát képezi. Már ősidőktől fogva foglalkoztatta az embert, aki arra törekedett, hogy a búzát minél jobban őrölje meg s azt minél élvezete-

sebb táplálékká alakítsa át. Az újabbkori kutatások révén kiderült, hogy Kínában évezredekre visszamenőleg dívott a búzának liszté való megőrlése s Európában is felszínre került a legutóbbi pompeji ásatások alkalmával egy ősi malom, kezdetleges őrlő köveivel.

A malmászatnak hazánkban tér foglaltása egybeesik a honfoglalással. Az országban mindenütt található malmok. A folyók és patakok mentén vízimalmok, a nagyalföldön és a síkságokon szélmalmok, legtöbb helyen pedig u. n. szárazmalomok vannak, mely utóbbiak az elemi erők és az időjárás viszontagságaitól függetlenül lóerővel dolgoztak. A legrégebb 1720-iki statisztikai adatok szerint csak 3292 malom vétetett számításba. Már az 1895-iki pontosabb adatok szerint 20.004 malom volt az országban. A malomipar, mely egyike hazánk legjelentékenyebb iparágainak s fejlettségére nézve Európában a legelső, szorosan összeforrott hazánk speciális mezőgazdasági helyzetével. Magyarország nagy búzatermő ország és a földművelő, hogy gabonáját élvezhesse, annak megőrléséről már szükségszerűségből is kénytelen volt gondoskodni.

Így alakultak tulajdonképpen a malmok. E malmok igen kezdetlegesek voltak, vagy a vizerőt, vagy a szél erejét használták, vagy pedig lovakkal dolgoztak. E malmok legtöbbször vámmalom volt, egy bizonyos hányadért őrlték meg a gabonát. Az előállított liszt minősége durvább és csakis a belszükséglet fedezésére szolgált, exportcélokra nem volt alkalmas. Különben is a múlt század elején a bevetett területek még nem voltak oly jelentékenyek, hogy fölös termést adjanak.

Akkoriban a járhatatlan utak, a még eléggé ki nem fejlődött kereskedelmi érzék, az örökös belviszályok, megakadályozták minden fejlődést.

A malmászatnak nagyiparrá átalakulása a múlt század közepére esik s szorosan összefügg politikai életünk változásával és a technika korszakos fejlődésével. Az 1848-iki események után, mikor a jobbágyság felszabadult, a magyar mezőgazdaság új aerának indult. A ki-tűnő magyar föld csak megmunkálásra várt s gazdagon fizette vissza a ráfordított fáradságot. Nagy, eddig par-lagon hevert területeket vethettek be s az Alföldön és a Bánságban érés idején aranyos búzakalásztenger ringa-tódzott. Az első évek bő termései után gazdáinknak is be kellett látniok, hogy legyen bármily gazdag földünk, a tőle elvont erők pótlásra szorulnak s a földet trá-gyázni is kell. Gazdáink nagyobb része ezt belátta s ha nem is azonnal, de lassanként áttért a céltuda-tosabb, belterjes gazdálkodásra. A folyók mentén elterülő nagy árvízterületeket lecsapolták s így évről-évre nagy kiterjedésű árterületek kerültek megművelés alá.

A múlt század közepétől fogva gabonatermelésünk föllandult, egyre nagyobb aratásunk van s a gabona, fel-dolgozásra, porhanyós hófehér lisztté őrlésre kívánczok.

A malomiparnak hazánkban tehát kedvező talaja van. De még nem ennek következtében jött létre, még nem ez a megteremtője a nagy magyar malomiparnak, hanem a technikai haladás.

A gőz kihasználása, ennek a nagyszerű hajtóerőnek alkalmazása a malomiparban is nagy változást idézett elő. A gőzerő alkalmazásával fel lehetett állítani az első modern malmokat, illetve múmalmokat, melyek tökéletes gépekkel, hengerszékekkel felszerelve, hófehér lisztte őrlhették a búzát. A magyar malomipar elsőségét az új malomgépek és hengerszékek alkalmazása biztosította, mert a kezdetleges malomkő őrlésről áttértek a henger őrlésre. Az első modern magyar hengermalom a Pesti

Hengermalom részvénytársaság malma volt, melyet 1839-ben építettek s 1842-ben helyeztek üzembe.

A malomipar fejlődését a Ganz-gyár fokozta, mely gyár az acélhengereket kéregöntési eljárásával rendkívüli keménységűvé tette úgy, hogy e rendszer a malomiparban nagy változást idézett elő. A gyár, a gyártás első évétől 1874-től kezdve csak 1898-ig 22.028 hengerszéket adott el a külföldre, mely legélénkebben bizonyítja e találmány általános átalakító hatását a malomiparban.

A Pesti-Hengermalom után alakultak a többi nagy fővárosi malmok. 1862-ben a Haggemacher-féle, 1866-ban az Első budapesti gőzmalom részvénytársaság Klotild-utcai telepe, 1867-ben a Concordia és Lujza malmok, 1868-ban az Erzsébet malom, a Pesti molnárrok és sütők malma és a Pesti Victoria malom, 1873-ban a Schmidt és Császár-féle, 1876-ban az Első budapesti gőzmalom részvénytársaság Zsigmond-utcai telepe, 1877-ben a Hedrick és Strauss-féle, 1880-ban a Gizellamalom és végül 1892-ben a Hungária árpagyöngyhántoló malom.

A legtöbb malom tehát a 60-as és 70-es évek közt létesült s főképp az 1866-tól 1868-ig terjedő időben vett nagy lendületet az alapítás. Ez abban találja magyarázatát, hogy a magyar liszt külföldön jó hírnévre tett szert, miután az 1862-iki londoni és az 1867-iki párisi kiállításokon nagy sikereket ért el.

Jelenleg a fővárosban 14, míg a vidéken mintegy 170 nagy malmalom van.

Úgy a budapesti mint a vidéki nagy malmok a műörlést vagyis az u. n. magyar örlést végzik, ami a kereskedelmi és kiviteli szempontoknak legjobban megfelel. A nagy malmok a fővárosban és a nagyobb vi-

déki városokban helyezkedtek el, miután azok vasúti gócpontok s így a szállítás könnyebben történhetik, ami mellett a belső fogyasztási körzet is meg van.

A nagyobb vidéki városokban, mint Szegeden, Aradon, Temesvárott több malom is van. A gőzmalmok létesítése a vízi-, szél- és szárazmalmok számát jelentékenyen apasztotta s maholnap ezek a múlt emlékei közé fognak tartozni.

Az 1895-iki statisztikai adatok szerint Magyarországon nagyobb gőzmalom 488, kisézmalom 1235, gőz- és vízerejű nagymalom 29, gőz- és vízerejű kismalom 91, nagy vízimalom 223, kis vízimalom 15.194, nagy szélmalom 5, kis szélmalom 707, szárazmalom pedig 2032, összesen 20.004 malom volt, míg az 1873-iki statisztikai adatok szerint a malmok száma 24.956-ot tett ki.

A csökkenést sok vízi és szárazmalom eltűnése okozta.

A gőzmalmok berendezése sokkal tökéletesebb lévén a szél- és vízimalmokéinál, érthető, hogy utóbbiak a versenyt nem vehetik fel. Ugyanez áll a kis gőzmalmokra nézve is. A nagy műmalmok tökéletesebb berendezésükkel, nagy tőkeerejükkel, sokkal kedvezőbb helyzetben vannak mint a kis gőzmalmok, miért is utóbbiaknak erős versenynyel kell megküzdeniök. Kereskedelmi szempontból a kivitelnél ugyancsak a nagymalmok gyártmányai jönnek tekintetbe.

A magyar malomipar egyesítvén minden elsőséget, megszerezte magának a világpiacot s mindenütt jelentős kivitelű piacokra tett szert.

A malmok őrlési produkciója 1911-ben 20,276.000 mm. búza, 1,568.000 mm. rozs, és 1,462.000 mm. egyéb gabona; 1912-ben 21,952.000 mm. búza, 1,672.000 mm. rozs, és 1,475.000 mm. egyéb gabona és végül 1913-ban

21,529.000 mm. búza, 1,633.000 mm. rozs, és 1,378,000 mm. egyéb gabona volt.

A búzatermelés is egyre fokozódott s kitűnő minősége folytán nagy mennyiségű búza nyers állapotban is kivitelre került. Malmaink az utóbbi években, különösen rosszabb terméskor a silányabb értékű aldunai búza importjához fordultak, mit az annak idején érvényben volt őrlési forgalom nagyban elősegített; búzabehozatalunk azonban sohasem haladta meg a kivittet.

Liszt kivitelünk a 90-es évek elején még nagyban virágzott, utóbbi időben azonban az európai országokba, nevezetesen Nagy-Britanniába és Franciaországba erősen hanyatlott. Ennek oka abban keresendő, hogy ezen országok malomipara, — habár nem rendelkezett oly kiváló búzával mint a magyar, — a tökéletes őrlési eljárásra szintén berendezkedett s képes volt finom fehér lisztet előállítani, mely noha minőségileg nem közelíti meg a magyart, a piac kívánalmainak lényegesen olcsóbb áránál fogva mégis megfelel.

Malomiparunk nem riadt vissza az áldozatoktól, hogy piacait megtartsa, mely törekvésében a kormány részéről is hathatós támogatásban részesült.

A piacok egészbeni megtartása azonban még sem sikerült s így új fogyasztási területek után kellett nézni, mit a tengerentúli országokban meg is talált.

Liszt kivitelünk évről-évre fokozódik s különösen Ausztriába való exportunk mutat jelentékeny emelkedést,

A Monarchiának egyre növekedő lisztszükséglete folytán e nagy iparunk jövője s további fejlődése biztosítva van.

*

Cukoripar. A cukoripar egyike azon iparágaknak, melyeknél a technikai és vegyészeti tökéletesbítések je-

lentékeny változást idéztek elő, amennyiben az inkább kisebb jellegű iparüzemeket nagy hatalmas gyárvéllalattokká alakították át.

A cukorgyártásnál a feldolgozandó nyersanyag nagy mennyisége játszik szerepet, miután aránylag nagy mennyiségű cukorrépából kerül ki a cukor, a mi inkább nagy üzemeknek ad létjogosultságot.

A cukorgyártás hazánkban a múlt század elején kezdődött, akkor alakultak az első kisebbszerű cukorgyárak, melyeknek száma gyorsan megnövekedett, míg a szabadságharc után apadt. Azon időben 42 gyár volt az országban, míg a 60-as években már csak 18 létezett.

A gyárak számának csökkenése nem vonta maga után a cukortermelés csökkenését, sőt ellenkezőleg a produkció nagyobb lett, ami abban leli magyarázatát, hogy a fenmaradt vállalatok valójában megfeleltek a célnak, nagyüzemkké alakultak át s így tökéletesebb, nagy-szabású berendezés révén jobban megbirkóznak a modern gyártási követelményekkel s olcsóbban képesek előállítani a cukrot.

A cukornak cukorrépából való kivonását, Maggraf német kémikus kísérte meg 1747-ben. Felfedezése nagy-jelentőségű volt, nagyobb siker azonban az akkori indiai nádcukor behozatalra nem bírt befolyással.

Az indiai cukorral kereskedők mindent elkövettek, hogy a répából való cukorgyártás ne terjedjen. 1796-ban az alsó sziléziai Kunernben alapították az első répacukorgyárat. A gyártási eljárás kezdetleges volt s a répa sem felelt meg a célnak, mert cukortartalma alig 7-8% volt s bizony a nádcukorral a verseny nem bírta felvenni.

A cukorgyártást ez időben inkább kísérletezésnek lehetett tekinteni, mintsem fejlődő iparágnak.

A helyzet I. Napoleon alatt változott meg. A geniális császárnak Anglia ellen irányuló politikája, a híres 1806-iki blokád, a cukorgyártás ügyét is előmozdította. Miután Napoleon elzárta a kikötőket, tengerentúlról nádcukor nem juthatott a kontinensre. E hiányon segíteni akként lehetett, hogy a cukorrépából készülő cukor gyártása előmozdítottatik. Napoleon ezt belátva, a cukorgyártás fejlesztésére anyagi támogatásként 32.000 hektár földet és 1.000.000 frankot ajánlott fel. A blokád következtében kizárt indiai cukor hiányában a répacukor iránt a kereslet megindult és ez időtől fogva kezdődik a répából készült cukornak a kereskedelemben való térfoglalása.

Hazánkban a cukorgyártás csak az utóbbi két évtizedben vett nagyobb lendületet. Egyrészt azért, mert gyáraink nagy üzemekké fejlődtek s az összes modern technikai berendezéseket létesítették telepeiken, valamint a technika újabb vívmányait is felhasználták, másrészt mert a kedvezőtlen adózási rendszert az 1888-ik évi XIII. törvénycikk gyökeresen megváltoztatta, amennyiben a gyártást hátráltató átalány-adózásról, — mely a nyers cukorrépa mennyisége után átlagban lett megállapítva, — áttért a cukor megadóztatására s egyúttal a kiviteli jutalékok adását is rendszeresítette.

A kiviteli jutalékok rendszerét később az 1906-iki Bruxelles-i nemzetközi cukoregyezmény megkötésekor eltörölték, de a nagy virágzásnak induló iparunkra ez már nem volt káros hatással.

Cukorgyáraink, felszabadulván a hátrányos átalány adózási rendszer alól, — ami évtizedeken át akadályozta fejlődésünket, — csakhamar megsokszorozták termelésüket, mely már az új rendszer első évében (1889-ben) meg is kétszereződött.

Ma 28 cukorgyárunk van s ezek nagyság és berendezés tekintetében az osztrák és német gyárakat felülmúlják.

A cukorgyártás hazánkban nagy virágzásnak indult, mert meg van a létalapja, a fogyasztás és a nyereség, a cukorrépának gazdaságos beszerzése.

Hazánkban a cukorrépa termelés magas fokon áll, a bevetett területek nagysága állandóan növekszik s a nemesítések folytán a cukorrépa cukortartalma fokozódik.

A cukorgyárak által felhasznált répamennyiség: 1910—11-ben 246, 1911—12-ben 30-2, 1912—13-ban pedig 41-2 millió métermázsa volt.

Cukorgyáraink többnyire az ország nyugati részében vannak, ami az előnyös vasúti összeköttetéseknek s a répatermelő vidékek közelségének tudható be.

A cukorgyárak termelése a hazai belfogyasztást fedezvén, jelentékeny feleslegét (a termelésnek majdnem felét) exportálja.

Gyáraink elsősorban az európai piacokon találtak áruiknak elhelyezési: Angliában, Olaszországban, Szerbiában, Romániában, Törökországban, Bulgáriában, az utóbbi években pedig a szélső keleten Indiában, a hova a cukrot az ottani piac követelményeinek megfelelő téglányalakban szállították, miértis az a cukorgyártás ősi hazájában nagy kelendőségnek örvendett.

Természetszerűleg cukoriparunk is ki volt téve gazdasági változásoknak. Egyes európai piacokat elvesztett, viszont másokat megnyert. Különösen a bruxellesi konvenció következtében, a kiviteli jutalékok megszüntetése folytán vesztett el egyes európai piacokat, viszont azonban a termelés kontingentálásával a hazai cukoripar megtalálta a fejlődésképes szilárd alapot. Jóllehet ugyanis, hogy Magyarországon a belfogyasztás fejeként átlag

csak 4.40 kgr., ami azonban mégis óriási fejlődés eredménye, mert még egy évtized előtt az átlagos fejenkénti fogyasztás csupán 2.30 kgr. volt, megállapítható, mikép a belfogyasztás a hazai termelést még nagyobb mérvben fogja igénybe venni. Láthatjuk, hogy cukoriparunk, ellentétben a pessimistikus nézetekkel, virágzó jövőnek néz elébe, mit különben az utóbbi években alakult gyárak s az egyre növekedő termelés legjobban igazolnak.

Húsipar. A hatalmasan kifejlődött liszt- és cukoripar tárgyalása után áttérek a harmadik nagy hazai iparág, a húsipar helyzetének vázolására.

A húsipar, mely sajnos még fejletlen s kisszerű állapotban van, nem hasonlítható a malom- és cukoriparágakhoz. Míg ugyanis e két utóbbi, a hazai szükséglet fedezése mellett a belfogyasztást meghaladó kivittel bír, addig a húsipar nagyobbára kisiparjellegű s exportja jelentékenynek nem mondható. Pedig egy nagy húsipar megteremtésére meg van nálunk a létalap, mert alig van Európában még egy ország, hol az állatállomány a fogyasztáshoz arányítva oly bőséges volna mint hazánkban.

Húsiparunk fejletlenségének oka az, hogy ezen iparág még nem tért át a nagyüzemre, nem vette szolgálatába a technika vívmányait. Vannak ugyan gyárak, melyek gépüzemmel dolgoznak, a húsiparosok óriási többsége azonban még mindig a régi módszer mellett maradt.

Húsiparunk egyetlen jelentősebb ága a szalámi-gyártás, melynél a motorikus erőnek és a gépeknek is van szerepük.

A húsfeldolgozás aránylag nagyobb tőkét igényel, mint a többi iparágak nyerstejterményeinek beszerzése s ez is egyik oka annak, hogy nem bír kellőleg fejlődni.

Ehez járul még az is, hogy a tőke a húsiparág iránt eddig idegenkedő magatartást tanúsított.

A húsiparban meg kell különböztetni a félig kész gyártmányokat és a teljesen elkészített, konzervált, hosszú ideig eltartható készgyártmányokat.

Előbbiekhez tartozik pl. a szalonna, utóbbiakhoz pedig a szalámi, sonka stb.

A szalonna elkészítése egyszerű besózás és füstölés útján történik, míg a szalámigyártásnál — mint már említém —, a gépeknek is van szerepük. A hazánkban található nagymennyiségű zsírsertés igen megfelel a szalámigyártás céljaira, de sonka készítésre már nem igen alkalmas. Ennek azután az a következménye, hogy sonkában importunk van. Felső Magyarországon már tenyésztik ugyan a húsertést és az ott előállított sódar a fogyasztásnak is megfelelne, nagyszabású sódárkészítő ipartelepünk mindazonáltal még nincs.

A magyar húsipar inkább zsírsertések feldolgozására szorítkozik s jobbára szalámi-szalonna-készítést és zsírolvasztást végez.

Húsiparunk inkább kisipari jellegű: alig van hús, a nagyüzemek közé sorozható husipari telep az országban.

E gyárak túlnyomólag szalámigyártással foglalkoznak s 2 gyár van, mely zsírolvasztást, 1 pedig mely husfüstölést és sonka készítést visz főüzemként.

A húskonzerv-gyáripar nincs kifejlődve. A létező gyárak kizárólag a katonaság részére készítenek konzerveket, de a kereskedelemnek nem szállítanak. A húskonzerv-gyártás fejletlenségének a már felsorolt általános okokon kívül egyik főhátránya az is, hogy a konzervek fogyasztása hazánkban még nem népszerű, a fogyasztók idegenszerűen néznek a konzervekre. Külföldön ez más-

ként van. Amerikában a mindennapi élelmezés főszüksége a konzerv. Németországban, Angliában és Franciaországban a konzervek szintén elvannak terjedve, miéértis ezen országok konzerv-ipara rendkívül fejlett.

Hazánkban a vállalkozó kedv a konzervgyártás elől elzárkózott, pedig a konzervipar jó szolgálatot tehetett volna közélmezésünknek. Évente több mint 200 millió korona értékű élő állatot szállítunk ki a külföldre a helyett, hogy azt hazánkban feldolgoznánk s a húst és mellékterményeit kikészített állapotban exportálnánk.

Célszerű volna nagykiterjedésű marhavágó és csomagoló telepház (Packing House) létesítése oly módon, mint a hogy óriási kiterjedésben és rendkívül nagy közgazdasági fontossággal léteznek az Egyesült-Államoknak Chicago, Omaha, Kansas-City és St.-Louis városaiban, melyek milliókra menő marhaállományt vágnak le s azt az Egyesült-Államokba, valamint az egész világ hús-fogyasztó részeibe szétküldik. Felesleges fejtegetnem, mennyire hátrányos Magyarország állattenyésztésére, hogy a magyarországi állatállomány eddig nem talált magában az országban kellő számú vevőt, minek következtében a magyar tenyésztő vagy hizlaló igen sokszor olcsóbb áron kénytelen az élőállatot külföldre eladni. Ez természetesen óriási árvesztességet jelent a tenyésztőre, de azzal a hátránnyal is jár, hogy az élőállatok kivitele által az állatok melléktermékei, mint a bőr, a szarvak, a belek, a szőr stb. külföldön használtatnak fel ipari célokra s feldolgozott iparcikkek formájában sokkal drágábban kerülnek ismét vissza a magyar fogyasztóhoz, ami sok millióra menő kárt és közgazdasági hátrányt okoz Magyarországnak.

Elégséges pl. az 1903-ik évi statisztikai adatokba egy tekintetet vetni, hogy meggyőződünk arról, mily hátrányos a helyzet az élőállatok kivitele miatt az országban. 1903-ban Ausztriába 373.400 darab hizlalt élőmarhát exportáltunk levágatás céljából, melynek értéke 142,892.000 korona volt. Ezenkívül kivitetett élősertés 273.000 darab 39,861.000 korona értékben. Összesen 182,753.000 korona értékű állatállomány szállított Ausztriába.

Ezzel szemben ugyancsak 1903-ban a legprimitívebb állati termékekből Magyarország behozatala több mint 35,000.000 korona volt, nevezetesen nyersbőr 15,000.000 korona, disznósörte és szőr 1,135.000 korona, belek és hólyagok 1,998.000 korona, margarin és zsír 992.922 korona, állati faggyú és csontzsír 1,631.294 korona, sonka 2,758.480 korona, kolbász 581.630 korona, enyv és gelatin 634.784 korona, stearin gyertya 3,265.633 korona, végül szappan 4,007.526 korona értékben.

Ezek az adatok tehát nem csak azt jelentik, hogy a legjobb hús kiszállított az országból, de azt is, hogy a legjobb bőrök, csontok, szarvak, vér, belek, szőrök, az érdekelt magyar ipar hátrányára exportáltak és iparunk elsőrangú nyersterményeket kénytelen importálni.

A helyzet kedvezőtlen a tenyésztőre nézve is, aki kénytelen az élőállatot sokszor vagy Budapestre, vagy Bécsbe szállítani, anélkül hogy biztos vevője volna, a mivel önként érhetőleg az állat ellátása s a szállítás okozta súlyvesztés is jár. Mindoly körülmény, ami az állattenyésztést hátráltatja, miértis az országra nézve káros s a tenyésztőt arra bírja, hogy a hozzá érkező ügynököknek adja el olcsó áron az állatokat.

Azon erős meggyőződésre jutottam, hogy a magyar huskérdésnek s ezzel összefüggőleg a magyar állattenyésztés és értékesítés kérdésének igazi kulcsa egy amerikai rendszerű húsfeldolgozó és kiviteli telepnek (Packing House-nak) Magyarországon való létesítése.

Egyedül a Packing House rendszer célszerű és gazdaságos. Hogy ezt szemléltetővé tegyem, ismertetnem kellene az egész rendszert, ami azonban a jelen kereteken kívül esik. Könnyebb megérthetés kedvéért felemlítem, hogy az európai vágóhidak elavult és primitív ölési módjai a Packing House rendszerével nem érnek fel, mit a St. Louis-i kiállításon járt magyar kiküldöttek, kik Chikagóban az Armour és Swift-féle telepeket is megtekintették, bizonyíthatnak.

A Packing-House munkaerőben és munkaidőben óriási megtakarítást jelent s a feldolgozás célszerűségében nagy előnyöket nyújt, melyek e rendszernek feltétlen fölényt biztosítanak az európai vágóhidak fölött. A melléktermékeket a legtökéletesebb módon használja ki, mert míg most nálunk ezeknek egy része teljesen elvész és megsemmisül, ami milliókra menő veszteséget jelent, addig ez a rendszer ezt mind feldolgozná illetve átadná közvetlenül a feldolgozó belföldi iparoknak. Az élvezetre és ipari feldolgozásra nem alkalmas melléktermékek pedig visszakerülnének a földműveléshez trágyázási célokra.

A Packing-House az tizletnyereség legnagyobb részét rendszerint a melléktermékek tökéletes kihasználásából huzza, ami lehetővé teszi, hogy a friss húst igen csekély haszon mellett juttathatja a fogyasztóknak. Az idevágó statisztikák szerint az amerikai Packing-House a friss húsnál átlag egy kilónál 4 cent nyereséggel megelégszik.

E vállalatok által rendszeresített fagyasztó szállítási

módok oly tökéletesek, hogy friss húst a legkitűnőbb állapotban messze földre képesek eljuttatni.

A Packing-House rendszer az, mely a feldolgozásnál, a melléktermékek kihasználásánál és a szállításnál alkalmazott tökéletes módszerek által a husipart oly fejlettségre emelte, mint azt Amerikában látjuk.

Az Egyesült Államokban 1880-tól 1900-ig a hústermelés s annak megfelelőleg az állatállomány majdnem háromszorosra emelkedett.

Tanulságosak a következő adatok: Az Egyesült Államokban a húsiparban dolgozó tőke 1880-ban 247,096.000, 1900-ban 954,534.000 korona volt, a kifizetett munkabérek 1880-ban 52,542.000, 1900-ban 169,616.000 koronát tettek ki, a hústermelés értéke 1880-ban 1.517,812.000, 1900-ban pedig 3.951,264.000 korona óriási összegre rúgott.

Húsiparunk bizony a mai napig sem bírt a nagyipar igazi nivójára emelkedni s még hosszú éveknek keli eltelni, — akkor is kedvező esélyekkel támogatva, — m ig nagyobb fejlődésre juthat.

Mindez legélénkebben illusztrálja az élelmezőipar továbbfejlesztésének fontosságát.

A már említett iparokhoz hasonlóan fejleszteni lehetne a *luxus-szeszipart*, értve ez alatt nem az egyszerű szeszgyártást, hanem a különböző gyümölcsöket és gyümölcsöket itallá feldolgozó gyárat, továbbá a gyümölcs-konzerv telepeket, melyek nagy arányokban többféleképp készítik el a gyümölcsöt, cukorban konzerválva, vagy aszalva.

Ily gyártelepek létesítésére ép úgy mint Franciaországban és Kaliforniában, — tekintve az évről-évre fokozódó gyümölcsstermést, — nálunk is meg van a létalap.

Számos más, az élvezeti ipar körébe tartozó gyártelep volna még felállítható. Miután azonban az általánosságot tartom szem előtt, a felhozott példák azt hiszem érveim elfogadására elégségesek.

Az élelmiszer iparágak fejlődése mellett a mellékiparok is hamarosan fellendülnének. így a húskonzervekhez szükséges dobozokat gyártó ipar, a címke használatára folytán a litográfia, a csomagoló papírt készítő ipar, továbbá az üveg-, láda-, drótszeg-, vaspánt- stb. iparok mind munkához jutnának.

Láthatjuk, hogy az élelmezési iparágak közvetve a többi iparokat is foglalkoztatnák és azoknak nagyarányú fejlődését mozdítanák elő.

Nem vonom kétségbe az iparfejlesztési akció alapelveit, melyek elsősorban a textilipar fejlesztését tartották fontosnak, de nézetem szerint, első feladat azon iparágak megteremtése, melyeknek hazánkban szilárd talajuk van s nem csupán a belföldi fogyasztásra támaszkodhatnak, hanem kiviteli piacokat is szervezve és azokat dominálva, az országot új gazdasági forrásokhoz juttatják.

A háború után már az érzelmi motívumok folytán is intenzívebb kereskedelmi kapcsolatba lépünk Németországgal és Ausztriával. Természetesen a német és osztrák ipartermékek hazánkban még nagyobb piacot fognak találni mint eddig, dacára annak, hogy mi fenntartjuk vámjainkat, melyeket nehezen is küszöbölhetnénk ki, mert egyik fő jövedelmi forrását képezik államháztartásunknak.

Mindenesetre a *kedvezőbb elbánás*, mely a vámkezelés terén is érvényre juthat, a német ipart, úgy a magyar mint az osztrák iparnak erős versenytársává fogja tenni.

Ennélfogva arra kell törekednünk, hogy speciális mezőgazdasági iparunk termékei ellenértékképpen ott elhelyezést találjanak.

Mezőgazdaságunk nyersterményeinek kivitele, habár eddig is elég jelentékeny, még sem rekompenzáció és kereskedelempolitikai szempontból nem kívánatos, mert azokért csak a nyers hasznot és a föld munkabérét kapjuk, holott a nyersterményeknek feldolgozott ipari termék alakjában való kivitele 50^o(_o, sőt még több érték emelkedést tenne ki, amiben a hazai ipar részesednék. Tehát első sorban a mezőgazdaság körébe vágó s annak alapján álló iparok létesítését illetve fejlesztését kell szorgalmazni.

Az élelmezési iparágak mellett azonban azok is fejlesztendők, melyeknek termékei a nagy belfogyasztás következtében itthon is elhelyezhetők. Mindez leghatározottabban direkt támogatással s egy erőteljes kiviteli szervezettel történhetnék. A kivitel megalapozására kiváló gond volna fordítandó, hogy iparágaink az exporttal támogatva, hazánkban is megmérkőzhessenek a külföldi ipartermékekkel.

Eddig ugyanis az új iparágak azért nem bírtak fejlődni, mert a hazai fogyasztás nem mutatott előzékenységet irántuk s közönségünk inkább vásárolta a külföldi cikket mint a hazait, úgy, hogy gyárosainknak a már ismertett nehézségek mellett még a magyar közönség közömbösségével is meg kellett küzdeniök.

A háború alatt beállt kedvező közgazdasági helyzet ezután is éreztetni fogja hatását. Az iparcikkekbeni szükséglet a háború után nagy lesz, mert jóllehet a háború alatt az ipar igyekezett produkálni, mégsem bírta teljesen fedezni a fokozódott fogyasztást s különben is leg-

először a háború céljait szolgáló cikkek gyártását végezte.

A béke idejében felhalmozódott dus áruraktárak kiürültek s a háború után minden pótlásra vár, ami már egymaga nagy feladatokat fog róni az iparra és több eddig nem igen prosperált iparágnak hozza majd meg jövő boldogulását.

A világháború lezajlása után a magyar közgazdasági életre, mezőgazdaságra, iparra és kereskedelemre, eddig soha nem ismert derűs napok virradnak.

A beálló nagy szükségletek folytán az ipar és kereskedelem oly fejlődésnek indul, mely teljesen megváltoztatja közgazdasági helyzetünket s magával hozza az általános jólétet.

A közgazdasági élet békében is háború volt, a nemzeteknek egymás fölött való túlsúlyáért, jólétéért folytatott versengés, mely végül az öldöklő véres csatamezőkre vezetett.

A világbéke négy évtizede alatt szüntelenül folyt az ádáz közgazdasági harc. A kisebb nemzetek önálló ipar és kereskedelem megteremtésével akarták magukat függetleníteni, míg a nagyok folytonosan fegyverkeztek s küzdöttek a közgazdasági téren.

A vezető nemzetek politikájukkal, újabb és újabb sakkhúzásokkal igyekeztek egymásmásik piacot egymás elől megszerezni.

A háború után nekünk is ezt a példát kell követni s a hazai szükségletek fedezése mellett a mi iparunk és kereskedelmünknek szintén szem előtt kell tartani a külföldi piacok meghódítását.

E cél elérésére tehát mindenekelőtt szervezni kell közgazdaságunkat. A magyar pénzpiacnak a német pénz-

piac példáját kell követnie s első sorban az ipar és kereskedelmi értékek támogatására fektetendő súly.

A gyáraknak az állam részéről továbbra is meg kell adni mindazon támogatást mit az 1907-iki iparfejlesztési törvény biztosít, új gyárak illetve iparvállalatok felállítása pedig ismét fokozatosan segítettő lenne.

A béke beálltával a társadalom jobban felfogja és méltányolja a közgazdasági élet fontosságát s érdeklődésével fogja azt kíséni.

Közgazdasági életünk vezetőinek arra kell törekedniök, hogy a társadalom a közgazdasági vállalkozásokénak minél szélesebb rétegben segítő kezet nyújtson s új azokban aktív részt vegyen.

VI

MEZŐGAZDASÁGUNK A JÖVŐBEN

Az előbbi fejezetekben vázoltam Magyarország közgazdasági helyzetét, kezdve a legrégibb időktől napjainkig s igyekeztem lehetőleg hű képét adni azoknak a törekvéseknek is, amelyek annak érdekében tétettek vagy pedig hivatva voltak azt elősegíteni. Hazánk közgazdasági múltját két aerába oszthatjuk. Az első az országnak honalapító őseink által való elfoglalásától számítható, a második pedig az 1867-iki alkotmányos korszak beálltától, melytől a mai modern közgazdasági élet datálódik.

Az első időszak az évszázados lassú fejlődésé, míg a másodikban a technikai találmányok rohamosan jönnek a mezőgazdaság és ipar segítségére, úgy, hogy az utóbbi évtizedek haladása felülmúlja az előbbi évszázadokét. Joggal állíthatjuk tehát szembe ezt a második időszakot az előbbi évszázadok munkásságával.

A harmadik aera most következik, mikor az újabb helyzet még nagyobb szabású tevékenységre serkenti a nemzeti életerőt s újabb tápot nyújt a közgazdasági életnek.

Magyarország társadalmi élete gyökeres reformokon fog átmenni. Hogy mily arányúak lesznek ezek a reformok, arról tiszta képet alkotni még nem lehet. De nem

is az a céloom, hogy azt már ma igyekezzem kirajzolni, hanem az, hogy a bekövetkezendő változásban, midőn az új aerával, egy eddig soha nem élvezett nagyszerű korszak íog megnyílui, a közgazdasági élet vagyis a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem alakulására s az azok boldogulását szolgáló ösvényekre rámutassak.

A magyar mezőgazdaság a mezőgazdasági iparok hiányában nem bírt arra a nívóra emelkedni mint a nyugati államoké. Hazánkat kitűnő termőföldje, kedvező éghajlata s a megmunkálásra váró földek nagysága Európa egyik legelső mezőgazdasági államává predestinálják. Mindazonáltal a fejlődés a mezőgazdaság terén, — habár az utóbbi években nagy haladást mutathat fel, — még sem oly arányú mint ahogy azt az ország gazdasági érdekei megkívánják. A mezőgazdaság ügye főgondját képezi a kormánynak s a földművelésügyi tárca egyike a legjobban dotáltaknak. Mezőgazdaságunk ennek dacára igen lassan tér át a belterjes gazdálkodásra s a gazdálkodásnak az a neme, mely az ipart is maga mellé veszi és a földi terményeket ipari nyersanyaggá vagy éppenséggel ipari gyártmánynyá dolgozza fel, alig dívik s eddigelé csakis nagyobb földbirtokosok próbálkoztak meg azzal. Mezőgazdaságunknak igen nagy hátránya az az ellentét, mely közte s az ipar és kereskedelem közt mutatkozik: a megokolatlan élességgel egymással szemközt álló agrárius és merkantilis irányzat. A helyett, hogy közgazdaságunk három nagy tényezője: a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem egy ösvényen haladnának és együttes erővel dolgoznának, szüntelenül ellentétekben mozognak és harcban állanak egymással, ami még társadalmunkra is rányomja bélyegét.

Az új berendezkedésben a három tényezőnek együtt kell működni, mert a mezőgazdaság csak úgy felelhet

meg hivatásának igazán, ha az ipar és kereskedelem is rendelkezésére áll. Mezőgazdasági köreink nem tartották fontosnak a többtermelés elvét a gyakorlatban megvalósítani. Hazánkban eddig amúgy is jelentékeny túlermelés volt s a kivitel a belfogyasztás felét meghaladta. Érthető tehát, hogy a többtermelés gyakorlati megvalósítása a háború előtti viszonyok mellett a mezőgazdaságra nézve katasztrofális jelleggel bírna, mert a gabona árát csökkentené, úgyannyira, hogy a termés a magas földárak illetve tőkebefektetés, munkabérek, üzemköltségek s adó mellett nem igen fizetné ki a földbirtokos fáradságát s a birtokok jövedelmezősége problematikussá válnék. Ezután azonban másként lesz, a mezőgazdaságnak a többtermelést fokozva nem kell félnie értékcsökkenéstől, sőt a túlprodukció nagy hasznot fog hajtani a mezőgazdának s ezzel az országnak. Ha pl. búzatermelésünk egy évi átlagát, — mely kb. 40 millió mm.-ára becsülhető — számításba vesszük és az ország belfogyasztásához hasonlítjuk, úgy rövidesen kiderül, hogy kb. 12 millió mm. feleslegünk van, mely nem normális s a helyzet bizonyára meg fog változni. A harctéren küzdött katonák valamennyien hozzászoktak a búzakenyérhez s ezért a jövőben is meg fogják azt kívánni, úgy hogy azok, kiknek eddig tengeri és burgonya képezte főtáplálékukat, mint az ország északi és északkeleti vidékén élők, ezután majd szintén búzakenyeret igényelnek, ami a belfogyasztást jelentékenyen fokozza.

Magyarországon a búzafogyasztás eddig fejenként átlag 139 kg-ra rúgott. Ez 20 millió lakosra számítva 27,800.000 mm, amit levonva a 40 millió évi átlag termésemből, 12,200.000 mm. felesleg maradt. Ez azonban többé nem állhat fenn, mert a fejenkénti búzafogyasztás a nyugati országokhoz hasonlóan emelkedni fog. Hogy

mily arányú lesz a belfogyasztás emelkedése, az előre határozottsággal meg nem állapítható. Elégséges azonban ha egy nyugati ország fogyasztását említem meg, melynek mezőgazdasági berendezkedése legjobban hasonlít a miénkhez. Franciaország lakosságának fejenkénti átlagos búzafogyasztása 227 kg. A mi fogyasztásunk természetesen nem fog egyhamar ily magasra emelkedni. Éppen ezért vegyünk egy kisebb átlagot, 200 kg-ot; ez 20 millió lakost számítva 40 millió mm-át tesz ki, ami jelenlegi feleslegünket megszünteti. Hogy tehát kiviteli piacainkat megtarthassuk s jövedelmünk jelentékeny forrását el ne veszítsük, okvetlenül szükséges a búzatermelés fokozása.

Ez amint láthatjuk, lehetséges lesz anélkül, hogy a gabona értékében veszítene.

Magyarországnak termelésre alkalmas területe kb. 27 millió hektár kiterjedésű. Ebből szántóföld 13 millió, melyből búzát kb. 3 millió hektáron termelnek.

Az ország gabonatermelése tehát nem eléggé kiterjedt s nem felel meg a jelenlegi modern gazdálkodási elveknek.

Hazánkban hektáronként átlag 12 mm. búza terem, míg Németországban és Angliában 22—23, Belgiumban pedig 26 mm.

A többtermelés két módon volna elérhető:

1. nagyobb terület bevetésével,
2. az újabb módszerek szerinti gazdálkodással, mely a föld többtermelését fokozza.

Mindkét mód — együttesen, harmonikusan alkalmazva, — elvezetne a célhoz, a többtermeléshez.

A búzatermelés intenzív tétele mellett természetesen a többi terményeknél is kívánatos a többtermelés elvének alkalmazása.

Így a rozs, árpa, zab, tengeri, cukorrépa és a hüvelyesek termelésénél.

A többtermelés alkalmazásánál nemcsak a mennyiség tartandó szem előtt, de súly fektetendő a minőségre is. A búzafajok nemesítése rendkívül fontos, miértis célszerű az egyes vidékekhez, klímához alkalmazandó olyan mag kiválasztása, mely úgy mennyiségileg, mint minőségileg elsőrangú termést produkál.

Rozsot és árpát hazánkban sokkal kisebb arányokban természetnek, mint a hogy az megérdemelné, jóllehet az utóbbit úgy a sör- mint a cukorgyártásban s több más iparágban jelentékeny mennyiségben használják, miért is igen nagy a jövője.

Habár kivitelünk ezekben a terményekben is jelentős, ez mindazonáltal meg fog szünni ha a termelés a jelenlegi méretek közt marad s nem tart lépést a majdan rohamosan fejlődő iparral. Hazánkban 1913.-ban 17 millió mm. árpa termett, ebből kb. 3 millió mm. exportáltatott. Ha ehez hasonlítjuk a szomszédos Ausztria termelését, úgy azonnal szembeötlik a nagy különbség, mert jóllehet Ausztria ugyanily mennyiséget termelt, mégis behozatalra van szorulva. Tehát itt már tapasztalhatjuk a fentebb elmondottak igazságát.

Hogy mily arányokban fejlődhetik a termelés, valamint annak feldolgozása, erre nézve Németország szolgálhat legjobb példával, melynek árpa termése 1913.-ban kb. 37 millió mm. volt s 38 millió mm.-át dolgozott fel. Szintén behozatalra volt tehát szüksége, mert a német mezőgazdaság — dacára az intenzív termelési mód meghonosításának, a leggazdaságosabb termelési rendszernek, — nem volt képes az ipar szükségletét fedezni, ami csak abban leli magyarázatát, hogy Németország lakosságához arányítva nem rendelkezik elegendő területtel.

A *burgonya* is egyik legfontosabb gazdasági terményünk, mit az ország csaknem minden részében termelnek. Az ország burgonya termése 1913.-ban kereken 49 millió mm.-át tett ki.

Hazánkban, különösen a felvidéken, az északi vármegyékben a burgonya fogyasztás igen el van terjedve s a nép egyik fő táplálékát képezi. Utóbbi időben kezdtek felkarolni e hasznos termény tökéletesebb művelését, gondosan szelekciónálva az egyes fajokat, miért is remélhető, hogy jövőben azok a fajok fognak elterjedni, melyek a legkényesebb igényeket is kielégítik.

Tengeri termesztésünk a legjobban van kultiválva. Az évenként megtartott versenyek, az egyes nemesítési eljárások eredményeinek kiállítása meglepő produkált s tengeri termelésünk a válságos napokban hasznos pótlója volt a búzának, így a közéletben megette szolgálatát. A többtermelési eljárásnál a növény nemesítés igen jelentékeny tényező s a hazánkban végzett kísérletek és azoknak a gyakorlatba való átültetése igen szép eredményt mutatott fel.

Fáradságos kísérletezések után rájöttek, hogy a hazai talajnak a nyugati nemesített búzafajok nem felelnek meg s nemesített fajok előállítása csakis magyar búzából nyerhető. Több ezerféle típust termeltek s kikeresték azokat a fajokat, melyek egyes vidékeken jól termelnek, hol a legnagyobb hozamot s egyszersmind a legjobb minőséget adják. A sikerült fajokkal való kísérletezés azt bizonyítja, hogy a nemesített búzák holdanként átlag 199 kg-al adtak nagyobb termést, mint a közönséges gazdasági búza. A holdankénti többletek igen sok esetben 4 mm-án felül emelkedtek s volt eset, hogy még magasabb többletek is álltak elő.

A termés hl. súlyban is emelkedett, mert míg a kö-

zönséges gazdasági búza átlagos hl. súlya 76.81 kg., addig a nemesítetté 78.8 kg., vagyis a többlet 137 kg. A kísérletezések, melyek a növénynemesítési intézet irányítása szerint folynak, úgy az állami kísérletezési telepeken, valamint több birtokosnál nagy eredményekkel kecsegtetnek s amint elegendő vetőmag lesz, a kisgazdák is nemesített búzafajokat termelhetnek majd s megvalósul az átlagonkénti többtermelés.

A rozs és árpa termelésének fokozásánál ugyanígy járnak el. Legutóbb idegen, bajorországi vetőmag behozatalával is megpróbálkoztak.

A cukorrépa termelés is nagyobb mérvben terjed és a termelők rendelkezésére bocsátott jobb minőségű magvak, melyek nagyobb cukortartalommal bírnak, a termelést még jobban elősegítik.

Újabban a cukorrépa cukortartalmának fokozására az ország nyugati részében — ugyancsak kezdeményezésemre — cukorrépa mag nemesítő állomás létesült, mely a legjobb cukorrépa fajták magjait fogja gondos kísérletezés után kiválogatni és természetien s hazai termelőink rendelkezésére bocsátani.

A mezőgazdaság intenzívebbé tételében újabban igen fontos szerepet játszik az öntözési rendszer. Hazánk folyóvizekben meglehetősen gazdag, a két főfolyam a széles Duna s a kanyargós Tisza képezik a magyar folyamrendszer gerincét. A Duna hatalmas víztömege partvidékeinek termőképességét nagyban fokozza, a Tisza pedig kanyargós folyásával sokszor kiöntött, nagy területet lepett el, melyek több ízben jól fizető termőföldekké váltak. A szeszélyes folyam áradásainak haszna azonban nem ért fel az okozott károkkal s az évtizedeken át tartó szabályozások nagyjában megszüntették az árvíz okozta károkat. Folyóinkat eddig csakis hajózási szem-

pontokból vették figyelembe s még a mezőgazdaság is ezt mérlegelte, mert az alkalmas víziútoni szállítás jóval olcsóbb. Vizi politikánkat ez irányította, a folyóknak hajózhatóvá tétele. A Duna széles medrével már a természettől hivatott a nagybani hajózásra s ez a hatalmas folyam már régi időktől fogva nagy szerepet játszik úgy történelmi mint gazdasági életünkben.

A magyar gazda a földet termékenyítő, a gabonát növesztő esőt az egetől leste, nem gondolt arra, hogy a földet öntözéssel is lehet termékenyíteni. Utóbb azonban a hollandiai öntözési rendszer, a kis gazdaságát öntöző csatornákkal körülvelt hollandiai kisgazda példájának híre hozzánk is eljutott s utánoztatott.

Az amerikai nagyszabású *dry farming* öntözési rendszer, mely hazai viszonyainknak legjobban megfelel, szintén talált kísérletezőkre. Szép eredményeket értek el, mely jogosulttá teszi, hogy az öntözési rendszer hazánkban is mennél nagyobb mérvben elterjedést nyerjen.

Bővizű folyóink közti területeknek öntöző csatornákkal való behálózása nagy kiterjedésű termőföldeket varázsolna elő, az Alföldön pedig kutakból nyert vízzel elárasztott csatornákbóli gazdaságos Öntözés ugyancsak nagy haszonnal járna.

A növénynemesítési eljárások, a magszelekciózás, a hollandiai öntözési rendszer és az amerikai dray farming alkalmazása a több termelés elveinek gyakorlatbani megvalósítását nagyban elősegítenék.

Hazánk mezőgazdasági állam s a leggazdaságosabb termelési módok egyike, a konyhakertészet még nincs megfelelő módon elterjedve, aminek valószínűleg az az oka, hogy a konyhakertészet szaktudást s aránylag kis területen fáradságos munkát igényel. A konyhakertészet fejletlensége következtében a nagy városoknak friss fő-

zeléssel való ellátása nehézségekbe ütközik, a főzelék-félék megdrágulnak, úgy, hogy a közönség inkább térszta-féléket fogyaszt. Számos, a külföldön ismert kitűnő főzeléket nálunk még nem termelnek s a spárga termelése csak az utóbbi években kezdődött meg jó eredménnyel, úgy, hogy nem mint csemege, hanem főzelék-ként olcsó árban kerül asztalra.

Nagyszabású veteményes kertek volnának létesítendőek az ország nagyobb városai mellett, elsősorban Budapest környékén. E mintatelepeken a külföldön kitanult vagy esetleg a külföldről hozatott szakemberek vezetnék a munkát s nevelnék magyar szakmunkásokat. A veteményes gazdálkodásra földbirtokosaink is bizonyára kedvet kapnának s mondanom sem kell, mily gazdasági erő nyerne itt értékesítést, ami új jövedelmi forrássá válnék az országra nézve s újabb kiviteli eshetőségek keletkeznének. Szép példája ennek már a kecskeméti főzelék és gyümölcskivitel, mely az országban a legjelentősebb.

Ez a kivitel azonban pl. Franciaországnak Angliába vagy Németországba irányuló főzelék és gyümölcs kivitele mellett csaknem eltölpül.

A gyümölcstermelést is csak legutóbb kezdték felkarolni. Eddig a régi patriarkális világban úgy volt, hogy minden kúrián ott hajtotta árnyékát egy pár gyümölcsfa, mely a ház népét ellátta jóízű gyümölccsel s még elajándékozásra is jutott, de nagyszabású kereskedelmi gyümölcsészetek még mai napig is csak kis számban léteznek.

Egyes modernebb szellemű földbirtokosok kísérleteztek ugyan nagyobb kereskedelmi gyümölcstermeléssel, sőt legutóbb a finom korai fajgyümölcsök termelését is

kezdték kultiválni, mindezideig számottevő eredményt azonban nem értek el.

Az országos gyümölcsészeti biztos, az állami gyümölcsészeti iskolák, a hazai termelés fejlesztése és előbbre vitele érdekében mindeddig igen sokat tettek. Gazdáinkban azonban hiányzik a kereskedelmi szellem s ép úgy mint a konyhakertészetet, a gyümölcsészetet sem űzik szakszerűséggel. A gyümölcsöt jobbra nem osztályozzák, nem rakják ládácskába, nem csomagolják úgy, hogy az kereskedelmi értékben nyerjen, hanem — eltekintve egyes kivételektől — a fáról leszedése vagy lerázása után zsákokba vagy kosarakba hányják s így küldik a piacra.

Sok visszásság orvoslandó a gyümölcsstermelés terén, ami érdemes is volna, mert a gyümölcsstermelés a mezőgazdaságnak egyik igen jelentős mellékága.

A szőlőtermelés az országban igen el van terjedve, ami abban találja magyarázatát, hogy hazánk dombos vidékekben bővelkedik, melyek kiválóan alkalmasak a szőlőművelésre.

A magyar szőlőművelésnek nincs speciális jellege s az elterjedt európai típusok után igazodik. Az 1887-iki nagy philoxera vész után, mely az egész kontinens szőlészetére végzetes hatású volt, a hazai szőlőket is csaknem mind elpusztította s a világhírű tokaji szőlők is sokat szenvedtek.

A szőlővész után a szőlőket mind intenzívebb módon, a technikai és védelmi eszközök igénybevételével igyekeztek megalapozni. Ugyanez áll a borászatra nézve is. Az állam jó példával jár elől s Budapesten mintapincét állított fel, hol a borokat a legmodernebb borászati eszközök igénybevételével kezelik. Az állam e mel-

lett pincemestereket is képeztet ki, kik a nagy borászatoknál rendkívül jó szolgálatokat tesznek.

Dacára annak, hogy az országban több jóhírű bortermelő vidék van, így a tokaji mellett a budai, badacsonyi, egri stb., a szőlőtermelés és a borászat még nincs kellőleg szervezve. Ennek egyik következménye az, hogy nagy szőlőterületek egy kézben nincsenek s a megművelt területek csekély kiterjedésűek. A hazai borászat, mely egykor világhírű volt, nem bír a külföldével lépést tartani, miután hiányoznak azok a tényezők, melyek ezt elősegítenék. Külföldön, így pl. Parisban nagyszabású borcsarnokok (Halles aux vins) állnak a bortermelők és kereskedők rendelkezésére.

Franciaország bármely részéből kedvezményes díjtételek mellett a párisi borcsarnokokba szállíthatják boraikat a bortermelők és kereskedők. A csarnokokban méltányos árak mellett szakszerűen berendezett pincék bérelhetők, hol a bor megfelelő módon hatósági ellenőrzés mellett kezelhető.

Nagy előnye ennek a rendszernek a bortermelőre nézve elsősorban az, hogy a csarnokokba bekerülő borért a fogyasztási adót nem kell azonnal lerónia; másodsorban pedig, hogy a beraktározott borra előnyös feltételek mellett kedvező hitelt kaphat.

A szövetkezeti alapon való társulás, a termő szőlőre kedvező hitelnújtás, valamint a kölcsönös szövetkezeti alapon nyugvó jégbiztosítás szintén nagyban elősegítik Franciaországban a szőlőtermelést és borászatot. Mindmégannyi üdvös rendszer, melyek részben már hazánkban is követésre találtak s e rendszereknek az egész országra való kiterjesztése szőlészetünkre és borászatunkra még nagyobb haszonnal járna.

Hazánkban nagy keletje van a bornak s az átlagár meglehetősen magas. Ez nem annak a következménye, hogy a fogyasztás nagyobb, hanem annak, hogy a termelés más mezőgazdasági államokéhoz arányítva csekély, így hazánkban 1913-ban 3 millió hl., míg pl. Franciaországban 28 millió hl. termett.

Magyarország állatállománya egyike a legnagyobbaknak Európában. Állattenyésztésünk nagyszabású, kiterjedt s újabban rendszeresebb is. Elsősorban a szarvasmarha tenyésztést vizsgálva azt láthatjuk, hogy az, az utóbbi időben külföldi fajokkal javítottatott s ma már oly állatokat nevelnek, melyek a kívánt célnak: a minél nagyobb hústadóképességnek megfelelnek.

A gazdasági körök most már mindjobban áttérnek a nagyobb hústadóképességű állatok tenyésztésére s a fajok kiválasztásánál nem az állat izmossága, vontató ereje, hanem annak hízó és húsfejlesztő képessége jön tekintetbe.

Az állattenyésztés ily arányú haladásában nagy része van a gazdaságban a motorikus erő mind nagyobb alkalmazásának s másrészt a nagyizomerejű u. n. hidegvérű lovak használatának, ami a szarvasmarhát mint vontató erőt mindjobban kiszorítja s azt igazi céljának, a hizlalásnak engedi át.

E rendszer a külföldön már régebben dívik s kívánatos volna, hogy a magyar mezőgazdaság is áttérjen az állathizlalás rendszeresebb üzésére. Különben a magyar gazda most már ezt annál is inkább követni fogja, mert az állatárak emelkedése folytán az állattenyésztés föltöbb jövedelmezővé válik, úgy, hogy ha ezt nem tenné, csak önmagát károsítaná.

Az utóbbi időkhig nálunk a szarvasmarhatenyésztés meglehetősen egyoldalú volt, a kis, közepes magyar fajt

tenyésztették, mely mint jó igás állat a gazdaságban hasznos szolgálatot tett s hizlalva kitűnő minőségű húst adott. A tejtadó képesség fokozásának szempontjából hazánkban kezdetben a svájci teheneket importálták. A próbák sikerrel is jártak, a svájci faj meghonosult s a tejtermelés fokozása eléretett. A külföldön rendszeresen üzött fajnemesítési kísérletek, állatkiállítások, a hazai mezőgazdasági köröket és a gazdákat hasonlókra ösztönözték. A földművelésügyi kormány az országos magyar gazdasági egyesülettel vállvetve buzgólkodik az állattenyésztés fokozásán s azon, hogy az állattenyésztők minél nagyobb, tökéletesebb példányokat neveljenek. E cél elérésére a díjazással egybekötött helyi kiállítások meglehetősen sokat tesznek.

Az első külföldi állatfaj meghonosításának sikere még buzdítóbban hatott földbirtokosainkra s a külföldről nagy mennyiségben importáltak tenyészállatokat. Mindez legjobban jellemzi gazdáink törekvését.

A szarvasmarha állomány megreformálásának illetve felfrissítésének kérdése csak legutóbb vált aktuálissá, amióta t. i. az állattenyésztés inkább a hústadóképességre fektette a főszűlyt.

A közép nagyságú magyar ökör, mint kitűnő vontató erő eddig is jól megfelelt ugyan a hazai viszonyoknak, de mióta a hústermelés lett a főtényező, a közép nagyságú magyar típus felváltása szükségesnek tekinthető. Teljes felcserélésről természetesen szó sem lehet, hanem csupán oly fajok meghonosításáról, melyek a legnagyobb hústadóképességgel bírnak. Ez irányban is történtek már kísérletek, végleges megállapodásokhoz mindazonáltal még nem jutottak, a közbejött világháború, — mint mind-megannyi mást, — ezt is megakasztotta.

A mezőgazdaság összes ágai közt az állattenyésztés-

tésre hatott legjobban a világháború, mely a nagy magyar állatállományt csökkentette. A hadsereg ételmezésének szempontjából mint hús, elsősorban a marhahús jön tekintetbe s ezért a katonaság az állatállomány jelentékeny részét felhasználta, mely most pótlásra szorul. Gazdáink jó árakat kaptak állatjaikért, ami őket a további tenyésztésre fogja serkenteni. Az újabb tenyésztésnél felvetődik az a kérdés: milyen irányelvek szerint folytassák ezt? Tenyészállatok importjára mindenesetre lesz szükség. Annak eldöntése tehát a legfontosabb, mely fajok volnának meghonosítandók, szem előtt tartva természetesen a hústadóképeséget. Kísérleteztek eddig hollandiai, továbbá svájci, sőt angol fajokkal is. Legcélszerűbb volna oly faj meghonosítása, mely a hazai klimatikus viszonyokat könnyen elbírja s e mellett sajátosságait is megtartja. Ily szarvasmarhafaj volna a francia „Charolaïse”, mely gyönyörű testalkatánál, hófehér szőrzeténél és aránylag nagy hústadóképeségénél fogva a kívánalmaknak legjobban megfelelne. Ez a faj, melynek átlagsúlya 850—1200 kg. közt váltakozik, a legtökéletesebb s nálunk leendő meghonosítása nagy haszonnal kecsegtetné úgy a mezőgazdaságot, mint a fogyasztást s utóbbinak valóban elsőrangú húst szolgáltatna.

A sertéstenyésztésről ugyanazt mondhatjuk mint a szarvasmarha tenyésztésről. Nagyarányú, hiszen jelentékeny kivitelünk van, mely külkereskedelmi mérlegünknek fontos tényezője, azonban ez is egyoldalú, mert hazánkban jóformán csakis nehéz zsírsertéseket tenyésztenek. Ennek egyik oka az, hogy zsírral főznek s a szalonna főtápláléka a népnek, tehát a zsírsertés tenyésztése indokolt. Szükség volna azonban húsertésre is, mert ez adja a legízletesebb húst s a húsipari céloknak is ez felelne meg a legjobban. Már történtek ugyan kísérlete-

zések az angol Yorkshire-sertésnek, a legjobb hússertések egyikének hazánkban való meghonosításával, ez a faj azonban az éghajlatot nehezen bírja el s az importált drága tenyészállatok nagyjából elpusztultak. Keresztették hazai fajokkal, de ez sem sikerült, mert a keresztezett példányok többnyire a zsírsertés sajátosságait vették magukra.

A hazai viszonyoknak legjobban megfelelne a galíciai hússertés, mely különösen az északi vármegyékben meghonosítva kitűnően tenyészik s a kívánt hússertést szolgáltatná. A hazai sertésfajok nemesítésére a francia „Craonaise” faj volna felhasználható, mely az eddig történt kísérletezések szerint minden tekintetben bevált.

A hússertés tenyésztése igen fontos, mert számos oly cikket vagyunk kénytelenek jelenleg nélkülözni vagy a külföldről importálni, melyek ha elegendő hússertés állománnyal rendelkeznének, hazánkban is könnyen volnának előállíthatók. Szinte anomália számba megy, hogy az évente több mint 100 millió korona értékű élősertést s több mint 3 millió koronát meghaladó szalonnát és zsiradékot exportáló Magyarország, évente 3 millió korona értékű sódat s több mint 500.000 korona értékű egyéb hús- és húsműt importál. Ezek legjobban igazolják, hogy a zsírsertés tenyésztése mellett mezőgazdaságunknak illetve állattenyésztésünknek a hússertés tenyésztését is szorgalmaznia kell.

A *magyar juh* hajdan közép Európában nagy kedveltségnek örvendett. A magyar Alföld nagyszabású juhállományából nagyon sok jutott a külföldre, Ausztriába is. Kivitelünk a múlt század végén virágzott a legjobban, akkor volt hazánkban legnagyobb a juhállomány, melyet a külföld által fizetett jó árak még inkább fokoztak.

Juhászatainkban a nagy merinói fajt tenyésztették s csak utóbb, a finomabb gyapjú*minőség* elérése céljából kezdtek idegen fajokkal is kísérletezni. E tekintetben elsősorban az angol fajok jöttek volna számításba. Ezeknek meghonosítása azonban annak idején nehézségekbe ütközött. Nagyszabású kivitelünk időközben leapadt, a Franciaországba irányuló export pedig teljesen megszűnt, mert ezen ország a magyar juhot az algiriaival ellensúlyozta, ami védővámmal sikerült annyival is inkább, mert az algiriai juh az ottani követelményeknek megfelelő, jóllehet minőség tekintetében a magyarral nem versenyezhet. De azért a magyar juhnak ép úgy mint a többi nagyfajta juhnak meg van az a nagy hibája, hogy húsa különös mellékízzel bír, vagyis a gyapjúság a húsban is fenmarad, mely tulajdonság okozza nálunk főképp a juhhústól való idegenkedést, holott más országokban pl. Franciaországban a juhhús egyike a legkedveltebbeknek. A magyar juh gyapjúja különleges célokra nem igen használható s ezért dacára annak, hogy juhállományunk jelentős, finom gyapjában mindazonáltal behozatalra vagyunk utalva.

Mindez szükségessé teszi azt, hogy a magyar juhállomány teljesen felfrissíttessék s oly külföldi fajok honosíttassanak meg, melyek úgy gyapjú mint húsminőség tekintetében beváltak. Eleinte az angol Oxford-Dowen és South-Dowen fajok meghonosítását propagálták. Ezen kis és kényes állatok azonban nagy gondozást igényelnek, e mellett klímánkat sem igen bírják el. Sokkal nagyobb sikerrel járna a francia „Rambouillet” fajnak nálunk leendő meghonosítása. Ez a juh-faj Franciaországban, ahova Spanyolországból hozták, úgy kiváló húsánál, mint gyapjújánál fogva nagy kedveltségnek örvend. A nálunk eszközölt kísérletezések sikerrel is jártak s e faj

meghonosítása esetén a juhhús bizonyára szintén kedvelté válnék, ami nagyban hozzájárulna a marhahús fogyasztásának csökkentéséhez s így a húсарak olcsóbbodásához.

A lótenyésztés irányai a jelenben tisztán kialakulnak. A világháború a lótenyésztésre is befolyással bírt és mindjobban megérlelődött az a már évek óta tartó tendencia, hogy át kell térni a középnehéz hidegvérű lovak tenyésztésére. A világháború megapasztotta az európai lóállományt s évek sőt évtizedek munkája tudja csak majd a háború nagy pusztításait helyrehozni. Elmúlt már az az idő, mikor a tenyésztő kénytelen volt lovát olcsón elvesztegetni, mert a további eltartás nem fizette ki magát. A nagy kereslet felszöktette a lovak árát s ezután a lótenyésztés hasznothajtó lesz. A lótenyésztés hazánkban szélsőségek közt mozgott. Tenyésztőink, a nagybirtokosok inkább kedvtelésből nevelték a lovakat, semmint kereskedelmi célokból s többnyire tüzesvérű telivéreket és félvéreket tenyésztettek. Csak később, az állami ménesek útbaigazítására kezdődött meg az intenzívebb lótenyésztés, mely elsősorban a hadászati, másodsorban a komerciális szempontokat mérlegeli. A luxus-ló, a háttas és könnyű kocsi-ló tenyésztése hazánkban amúgy is el van terjedve, miértis a tenyésztés fokozásáról nem szükséges külön gondoskodni, jóllehet ezek a típusok azok, melyeknek létjogosultsága mindinkább szűkebb térre szorul. A leglényegesebb változást ugyanis a motorikus erő, a gépkocsinak mindjobban terjedő használata idézte elő. Az automobil rohamos terjedése a világvárosok utcáinak képét gyökeresen megváltoztatta s a lovakkal vont járművek száma tetemesen leapadt. A jómódúak ma inkább tartanak automobilt, mely gyors és csak akkor fogyaszt ha üzemben van s a kereskedelem is előbbre helyezi a

teher-automobilt, mely aránylagos gyorsasággal akkora teherszállítást végez, amilyenre lovak nem képesek.

Látható, hogy úgy a luxus mint a teher-kocsi lovak alkalmazása mindinkább háttérbe szorul.

Lótenyésztésünknek mindazonáltal nagy jövője van. A hadseregnek továbbra is érdeke az ország lóállományának fentartása és fejlesztése. A háborúban bebizonyosodott, hogy nem ideges, tüzes, gondos ápolást igénylő magasvérű lovakra van szükség, hanem hidegvérű s nehezebb félvérekre, melyek a megpróbáltatásokat és nélkülözéseket jobban kibírják.

Az elmondottak összegezése után megállapíthatnók lótenyésztésünk jövő irányát.

Két szempont mérvadó. Elsősorban a hadsereg, másodsorban a mezőgazdaság céljait szolgáló lóanyag tenyésztése és fejlesztése.

A hadsereg részére középerős hátslovak, kocsik és ágyuk vontatására alkalmas nehezebb lovak, míg a mezőgazdaság céljaira az egész nehéz hidegvérű lovak volnának igényesztendőek.

Hazánkban több fajta félvért tenyésztenek, hidegvérű nehezebb lovak közül azonban csak a Muraközit. A közel múltban Belgiumból importáltak nagyobb számban nehezebb fajlovakat, melyek a mezőgazdaságban kitűnően beváltak. Kísérleteztek ezenkívül a francia Percheron fajjal is, mely a hidegvérű nehéz típusok közt a leg-tökéletesebb. E fajnak, valamint a Postières-eknek hazánkban való meghonosítása szintén igen előnyös volna.

Haltenyésztés. Folyóink halakban dúslakodtak. A friss bővizű folyók medrében a legváltozatosabb halfajok tenyészttek nagy mennyiségben.

A Duna s még inkább a Tisza szolgáltatta a legtöbb halat és a tavakban is nagy volt a halállomány

idővel, a hajózás elterjedése után a halállomány világszerte csökken s a kormányoknak a halászatot ép úgy meg kell védelmezniök mint pl. a vadászatot.

Így a magyar földművelésügyi kormány szervezetében működő halászati felügyelőségek országszerte egységes alapon támogatják a halászat ügyét.

A halállomány csökkenésének meggátlására az ikrázás idejére nálunk is behozták a tilalmi időt s a halászatot engedélyekhez és rendszabályokhoz kötötték. Behozták továbbá az intenzívebb haltenyésztést, nagy mennyiségű halikrát importáltak a külföldről s gazdaságos beosztással helyezték el a tenyésztésre kiszemelt vizekbe.

A hal különösen az utóbbi időben igen keresett lett, úgy hogy a mesterséges tenyésztés jól kifizeti magát. Hazánkban több helyütt alakult már szakszerű tógazdaság, mely jelentékeny hasznot hoz.

Miután a halfogyasztás igen fontos tényező, nagyobb súly volna fektetendő haltenyésztésünkre. Az ország minden kisebb folyóját, különösen azokat melyeket nagyobb gőzhajók nem járják vagy nem hajózhatják, a haltenyésztés céljaira kellene felhasználni.

Így a hegyi patakokat sem kellene figyelmen kívül hagyni. Csehországban ezekben pl. a legdrágább hal-fajok egyikét a pisztrángot nagy mennyiségben tenyésztik.

Külföldön a halászat nagy nemzetgazdasági tényező; nemcsak a folyami halak kerülnek fogyasztás alá, hanem a sokkal nagyobb arányokban halászott tengeri halak is.

A tengeri halak fogása s még inkább feldolgozása a partvidékek lakosságának legjelentékenyebb foglalkozását képezi.

Hazánkban is halásznak ugyan tengeri halakat, de nem nagy mennyiségben s annak is ami a piacra kerül

nincs nagy keletje. A lakosság idegenkedik a tengeri halak fogyasztásától, ami annak tulajdonítható, hogy az elkészítési módok jobbra ismeretlenek.

A tengeri halak legjobb elkészítési módja a halkonzervgyártás csak a legutóbbi években honosult meg nálunk. Az adriai part vidéken már üzemben van ugyan több nagyobb halkonzervgyár, melyek szardíniát dolgoznak fel, ezeken kívül a fővárosban is van kettő, valamint újabban a vidéken is alakult több gyár, mely utóbbiak a keleti tenger halait nyers állapotban hozzák s azokat a belfogyasztás számára dolgozzák fel, oly nagyszabású gyárak azonban mint a külföldön, pl. Franciaországban léteznek, nálunk nincsenek. Kívánatos volna tehát ezen iparág fejlesztése és oly tógazdasággal kapcsolatos mintatelep létesítése, mely egy jövőendő halkonzervgyártási iparnak útmutatójául szolgál.

Ugyancsak a haltenyésztés fokozására szükséges volna egy nagyszabású tógazdaság berendezése, mely a mintatelep mellett a tenyésztőknek belföldi ikrákat szolgáltatna.

Vadászat. A vadászatot sokáig költséges úri kedvtelésnek tekintették. A nagybirtokosok óriási vadászterületeket tartottak fenn, nagyszabású vadászatokat rendeztek, melyeken egyszerre sok ezer vad került terítékre. Az elejtett vaddal hajdanában nem törődtek eleget, az értékesítés másodrendű szerepet játszott. Csak később jöttek rá, hogy a vadászat nemcsak fényűzés, hanem igen fontos nemzetgazdasági tényező. A vad állomány igen értékes nemzeti vagyon, mely ápolást igényel s ha a vadászatot rendszertelenül űzik, a vad kipusztulhat, amint hogy egyébként egyes nagyobb állatfajjal Európában ez meg is történt. A vadászatot tehát szabályozták, a vadászást engedélyhez kötötték s tilalmi időt hoztak be. Ezáltal a vadászás

mintegy szabályozódott s mindinkább eléretett, hogy a vadászat épúgy mint a mezőgazdaság többi ága, hasznot-hajtóvá lett. Egyes országokban különben is demokrati-zálódott mint pl. Franciaországban, ahol az arisztokrácia és a középosztály után a nép is nagyon hódol Nimród nemes mesterségének. A francia kormány szívesen nézi ezt, mert a vadászati engedélyek jelentékeny hasznot hoznak a kincstárnak. A vadászatot Franciaországban közösen bérelt területeken űzik. A vadászat terjedésével a vadhúsfogyasztás is mindjobban megnövekedett s így a vad értéke emelkedett. Franciaországban az elejtett vad mennyisége nem áll arányban a fogyasztással, miértis az ország behozatalra szorul. Magyarország vadállományának fejlesztése, hála az intézkedéseknek és törvényeknek, biz-tosítva van. Igaz, hogy a vadászat nálunk még fényűzés számba megy s egy-egy nagy vadászaton több vad esik el egy nap alatt mint más államok egyes vadászterüle-tein az egész idényben. Ez azonban nem jár hátránnyal vadállományunkra, sőt a jövőben hasznothajtó lesz, ha a nagy vadászatok rendezői a szórakozás mellett a keres-kedelmi érdekeket is szem előtt tartják.

Eddigelé a nagy vadászatokon elejtett vadat ugyanis — a szebb példányok visszatartása után, melyek rend-szerint diadalmi jelvényekként szerepeltek, — a közvetí-tők olcsó átlagáron összevásárolták és jelentékeny ha-szonnal értékesítették.

A vadászterület-tulajdonosoknak tehát a vadak érté-kesítéséből nálunk nem volt meg a kellő hasznuk, míg a külföldön az elejtett vad értéke bőven jutalmazza a vadászterületek tulajdonosait.

Vadállományunkban — mint már említém, — nagy nemzeti kincs fekszik s hogy ez realizáltassék, ezt első sorban a vadászterületek tulajdonosaitól kellene várnunk.

Mindenekelőtt szükséges volna, hogy az illetékes tényezők a vad értékesítése céljából megfelelő reális szervezet létesítsenek, mely a vadat méltányos jutalék mellett értékesítené és közvetítő kizárásával közvetlenül külföldre szállítaná, ami rendkívül nagy haszonnal járna. A vadászat tehát a jövőben praktikus üzleti alapokon is üzhető volna, nem járna nagy költségekkel s a legrosszabb esetben is, ha t. i. hasznot nem hozna, még mindig kifizetné magát s a vadászterület tulajdonost nem terhelné nagy fentartási költséggel.

A baromfitenyésztés a mezőgazdaságnak igen sokáig félreismert ága volt. Nem helyeztek súlyt rá s csak mellékesen tartották a baromfit, mintegy benépesítőjét a gazdasági udvarnak. Rendszerint a gazdasszonyok hatáskörébe tartozott a baromfiudvar, ők tenyésztették az apró-jószágot s az értékesítést maguk eszközölték. Csak az utóbbi években jöttek rá, hogy a baromfitenyésztés ha szakszerűen űzik, a mezőgazdaságnak rendkívül jól jövedelmező ága lehet.

A külföldi példák kedvező hatással voltak a hazai tenyésztésre, amennyiben nálunk is megkezdődött a rendszeres tenyésztés munkája s a baromfitenyésztést ma már a gazdák is fontosnak tartják. Természetesen tenyésztésünk még nem tart ott mint az Egyesült-Államokban vagy Kanadában, hol a baromfitenyésztést iparszerűleg űzik. Nagyszabású tenyészdek vannak ezen államokban, hol az állatokat mesterséges módon tenyészítik, nevelik és hizlalják. Az amerikai nagy baromfitenyésztő telepeken százezrével van a szárnyas s akad olyan telep, honnét naponta ötezer baromfit is küldenek a piacra. Ezekben a telepeken a költést költőgépekkel, az etetést mesterségesen elkészített tápanyagokkal, a hizlalást pedig tömőgépekkel végzik. Ugyancsak gépek vágják le és osztályozzák a baromfit.

Nálunk hasonló nagyszabású baromfitenyésztő telepek felállításáról még nem lehet szó, mert kérdéses, hogy az ahhoz szükségelt tőke megszerezhető volna-e, jóllehet hazánkban létjogosultsága van hasonló vállalkozásnak, mert a mi nagy magtermelésünk, kiváló helyi viszonyaink ezt nagyban elősegítenék. Fogyasztási piacok, melyeken feleslegeinket elhelyezhetnők, könnyen volnának szerezhetők.

A hazai baromfitenyésztést egyelőre jól kipróbált és bevált fajokkal kellene fejleszteni. A baromfitenyésztők egyesülete közbejöttével s útmutatása szerint egyes fajokkal történtek kísérletezések s több faj be is vált, ami baromfiállományunk minőségének javulására hatással volt. Egyesek exotikus fajok tenyésztésével is megpróbálkoztak, ez azonban nem vezetett számottevő eredményhez.

A brahma, orpington és a törpe ázsiai fajok megfeleltek s a tenyésztés javait szolgálták, a legnagyobb sikerrel azonban mégis a hazai fajták kitenyésztése járt. Oly módon kellene tehát a hazai tenyésztést fejleszteni, hogy a hazai fajok közül kiválasztandó volna a legsikerültebb, mely úgy minőség mint mennyiség tekintetében elsőrendű árut produkál.

A tenyésztésnek figyelemmel kell lennie az export követelményeire s a piac kívánalmaihoz kell alkalmazkodnia.

A külföldön a fehéres bőrű baromfit kedvelik, míg nálunk a baromfinak kissé sárgásbőre van, ami kivételünknek eddig akadályozója volt.

A baromfi tenyésztés fajállatok, költőgépek könnyen való beszerezhetőségének elősegítésével, továbbá szakszerű felvilágosítások adásával volna fejleszthető.

Tojástermelésünket is úgy lehet legjobban fokozni, ha szervezett kereskedelem és erős tőke irányítja a termelés és értékesítés munkáját, amely célra tojástartósítást létesítettek.

Az. imént felsorolt fejezetekben tiszta képét kaptuk Magyarország mezőgazdasági helyzetének. Láthattuk, hogy mezőgazdaságunk, mely az ország legnagyobb javait alkotja s a legtöbb jövedelmi forrást juttatja, még nincs azon a nívón, melyen óhajtanok s még igen sok változásnak kell történnie, hogy arányaihoz méltóan a célnak teljesen megfelelhessen.

Nem részletes felsorolásokat óhajtottam eszközölni, hanem — amint e munka kerete megengedte — a mezőgazdaság állapotának fejtegetésével csak általánosságban foglalkoztam.

Ez azonban nem zárta ki, hogy tulajdonképeni kitűzött célomnak mégis megfelelhessenek és a mezőgazdasággal általánosságban foglalkozva rámutassak arra, hogy mi volna teendő a jövőben. Azt hiszem ez megadja fejtegetéseim gyakorlati hasznát.

A haza iránti szeretet minden magyar lelkébe és szívébe oltotta a föld iránti szeretetet. Nekünk magyaroknak még nagyobb okunk van, hogy ragaszkodjunk ezer év óta védett és vérrel áztatott földünkhöz, mert a mi hazánk dúsan érlelő földje s kedvező természeti viszonyai megadják azt a lehetőséget, hogy Magyarország egy mindenben bővelkedő gazdag ország legyen. Ha eddig nem volt így, ez annak tulajdonítható, hogy a gyakorlatiasság távol van még tőlünk s a konzervatív nézetek uralkodnak.

A mezőgazdaság eddig elzárkózott két fő szervétől, az ipartól és kereskedelemtől. Egymaga akarta ellátni ügy üzemét, mint az értékesítés munkáját.

A mezőgazdasági üzem csak lassan tért át a modern gazdasági eszközök használatára. Sokáig tartott, míg a földbirtokosok rászánták magukat arra, hogy célszerűbb, nagyobb munkáltatást szolgáló mezőgazdasági rendszereket léptessenek életbe s mennél tökéletesebb gépeket alkalmazzanak.

Szerencsére a gépeknek a mezőgazdaság szolgálatában külföldön elért sikerei a mi mezőgazdaságunkra sem maradtak hatás nélkül. Előbb a nagy uradalmak tulajdonosai kezdtek külföldről tökéletesebb mezőgazdasági gépeket hozatni és az ott elért s jól bevált módszereket birtokaikon alkalmazni. Ennek azután az lett a következménye, hogy az intenzívebb gazdálkodás nagyobb hasznot juttatott, ami természetesen arra serkentette a kisgazdákat is, hogy a nagybirtokosok példáját kövessék. A kisbirtokosok azonban nincsenek abban a helyzetben, mint a nagybirtokok urai s vagy egyáltalán nem képesek költséges gépeket beszerezni, vagy ha már okvetlenül szükségesnek mutatkozik egy-egy készlet beszerzése, úgy ez csak nagy nehézségekkel sikerül. A nagy- és kisbirtok üzemrendszere közt különben is ellentét van. A nagybirtokos pl. gőzekét használhat és a befektetett tőke kifizeti magát, míg a kisbirtokos, még ha nagyobb összeget ki is adhatna, ily gépet gazdaságosan kihasználni nem bírna.

Elsősorban arra kellene törekedni, hogy a magyar mezőgazdaság a föld intenzívebb megmunkálásához a szükséges gépeket előnyös feltételek mellett kaphassa meg.

Helyénvaló volna, ha az állam, — melynek gépgyárában kitűnő mezőgazdasági gépeket gyártanak, — elősegítené a gazdáknak a mezőgazdasági gépekkel való ellátását oly formában, mint pl. Oroszországban dívik.

Ott ugyanis az ország minden részében levő állami mezőgazdasági gépgyárak igen előnyös fizetési feltételek mellett bocsájtják a földbirtokosok rendelkezésére a szükséges gépeket, még pedig oly módon, hogy a gép mindaddig az állam tulajdona marad, míg az teljesen kifizetve nincs.

Másodsorban úgy a nagybirtokosok, mint a kisgazdák érdekei szem előtt volnának tartandók, de úgy, hogy e mellett sem a fogyasztó, sem az iparos és kereskedő kárt ne szenvedjenek.

A nagybirtokosok serkentése helyén valónak látszik, mert hiszen eddig az volt a legnagyobb hiba, hogy nagybirtokosaink a földbirtokok jövedelmét újabbszerű befektetésekre — melyek eltérők lettek volna az évtizedek óta kialakult szokásoktól — nem szánták.

A nagybirtokos legfeljebb ha minden jól ment, a birtokon intenzívebb gazdálkodást vezetett, ami modernebb gépek beszerzésében s esetleg nagyobb földrészek vásárlásában nyilvánult meg. Utóbbi időben azonban a nagybirtokosok is belátják, hogy az igazi intenzív gazdálkodás nem az, mely a föld termékeinek produkálásával megelégszik, hanem az, mely a nyersterményeket félvagy készgyártmányokká dolgozza fel.

Ez az irány ma már mindjobban kezd tért nyerni, miről a malmok, a cukor- és szeszgyárak tanúságot tesznek.

Mindez azonban nem elégséges, mert a nagybirtokosok által eddig alakított ilyenmű ipari vállalkozások rendszerint gyorsan túllépték keretüket s a nagyipar jellegét öltötték magukra, ami a mezőgazdaság érdekeit már másodrangúvá tette.

Nem nagyszabású iparvállalatokká alakuló üzemek létesítésére van szükség, hanem oly telepek felállítása ki-

vánatos, melyek a birtokokon termő terményeket feldolgozzák s így értékesebbé teszik a nélkül, hogy a birtok jellegét elveszítené. Ily középüzemek nagy hasznot hoznának úgy a mezőgazdaságnak, mint az egész országnak. A kis és közép mezőgazdasági üzemek nagyobb jövedelmezőség esetén önkéntelenül átalakítanák a mezőgazdasági termelést, még pedig a föld természeti viszonyaival összhangban s a nagybirtokosok egyoldalú termelési rendszerre mennének át.

Ennek nagy előnye az volna, hogy a termelés specializálásával az egyoldalú termelést űző gazda nagyobb figyelmet fordíthatna a termények sajátságaira és kísérletezésekkel, tanulmányokkal a legtökéletesebbet állíthatná elő, ami azután valóban ideális termelésre vezetne.

Megadandók volnának tehát a nagybirtokosoknak mindazon kedvezmények, melyeket az iparfejlesztési törvény biztosít, továbbá minden egyes igyekezet, mely a nyersterményeknek féltermékké vagy ipari terméké váló feldolgozását célozza, megfontolás tárgyává volna teendő és a helyi viszonyoknak megfelelő módon támogatandó volna.

A pártolás többfélekép történhetnék s igen tág értelemben, de úgy, hogy ezzel sem a köz sem más magánérdek csorbát ne szenvedjenek.

A támogatás mely látszólag lehet igen csekély, a vállalkozóra nézve mégis nagy értékkel bírhat.

Hányszor történt meg, hogy egy nagy jövővel kecsegtető vállalkozás egy kis csekélység, pl. egy iparvasut megtagadása, vasúti megálló messzebbi fekvése, hid hiánya, vagy az állattenyésztésnél a sónak nehezebb beszerzése folytán hiúsult meg.

Ezer és ezer apró jelentéktelennek látszó, de azért lényegében jelentős ok teljesítésétől vagy megtagadásá-

tól függ egy-egy vállalkozás létrejötte vagy meghiúsulása.

Indokolt tehát, hogy az illetékes tényezőknek tág hatáskör adassék, hogy a viszonyoknak megfelelően intézkedhessenek.

A kisbirtokos azonban a legjobban rászorul a támogatásra.

A nemzet gerince a kisbirtokos osztály, mely az országnak legjavát alkotja. A földművelők és a kisbirtokosok legbiztosabb alapjai nemzeti létünknek, kiket munkaerejük, adózóképességük, az országot fentartó osztályok legelsői közé sorozza.

A kisbirtokosoknak s a földműveseknek sorsa mégis mostohább mint a nagybirtokosoké, vagy az ipar és kereskedelmi téren foglalatatoskodóké, ami onnan van, hogy a földjéből élő gazda az egész esztendő munkáját csak az aratás után látja megfizetve. A kisgazdák, földművesek, az elmúlt évtizedek művelési módjai szerint dolgoznak s a földmegmunkálás a jobbágyok felszabadulása óta nem nagyon változott.

Mint minden téren, úgy a földművelésnél is beállt ugyan valamelyes előnyös fordulat, amennyiben a gazdák modernebb gazdasági eszközökkel dolgoznak és mezőgazdasági gépeket használnak, de korunk viszonyaihoz képest ez még nem elégséges. A mezőgazdaság irányítói belátták annak fontosságát, hogy a földművelő osztályon segíteni kell s lehetővé tenni, hogy a kisgazda is jól megmunkálhassa földjét s ebben modern gépek legyenek segítségére. A rendszerint tőkeszegény kisgazdák még a termények értékesítését illetőleg is kedvezőtlenebb helyzetben vannak mint a nagybirtokosok avagy más termelési ág képviselői, mert a kisgazda pénzhiányban szenvedvén, igen gyakran kénytelen a még lábon álló termését eladni.

Mindezekben a kifejlődött mezőgazdasági politika igyekszik segíteni.

Legelőszőr Angliában, majd Német- és Franciaországban, Ausztriában s végül hazánkban is a mezőgazdasági hitelnek, a termelés és értékesítésének kérdését „Szövetkezetek” felállításával igyekeztek megoldani.

A szövetkezeti eszme Angliában és Franciaországban vált be legjobban. A szövetkezeteknek céljuk az, hogy a gazdákat tömörítsék, kik azután így jelentékeny tényezőt alkotnak. A szövetkezetek a kis- és középbirtokosokra nagy előnnyel járnak s elterjedésük gyökeres változást idéz majd elő. A hitelszövetkezetek a szövetkezésnek leggyengébbjei, melyek rendszerint csak úgy bírnak prosperálni, ha az állam részéről pénzügyileg támogattnak, ami úgy történik, hogy egy államilag ellenőrzött központ felügyelete alatt állanak. Ez a rendszer, mely külföldön jól bevált, hazánkban is sikert ért el s a magyar kisgazdák részére való hitelnyújtást nagyban elősegíti.

A szövetkezésnek a termelésnél, de még inkább az értékesítésnél jut nagy szerep. A kiskozda nem tudja úgy feldolgozni termékeit mint a nagybirtokos vagy a gyáros s azt vagy féláron kénytelen értékesíteni, vagy pedig igen sokszor saját magának kell felhasználnia. A szövetkezetek ezen az eddigi áldatlan helyzeten segítettek. Tegyük fel, hogy egy földműves gazdaságában tej áll rendelkezésre s értékesíteni csak messzebb lehetséges; mi történik a tejjel? Rendszerint ott a helyszínén olcsón eladják vagy felhasználják. A leggyakoribb eset azonban az, hogy a közvetítő vásárolja meg, aki azután — járművel rendelkezvén — az egész vidéken összegyűjti a tejet s úgy szállítja a fogyasztási helyre.

Természetesen ez úgy a kiskozdákra mint a fogyasztókra nézve igen káros, mert míg az egyik a terméket

olcsóbban vesztegette el, addig a fogyasztónak azt jól meg kell fizetnie. Ellenben ha a kisgazdák tömörülve termékeiket összegyűjtik s azt a fogyasztási piacon maguk értékesítik, mindjárt nagyobb haszonhoz jutnak s a fogyasztó is jobban jár.

Egyes termelési ágaknál a szövetkezet nagy változást idéz elő magában a termelésben. Ennek példáját láthatjuk a tej- és vajtermelő szövetkezeteknél. A vajtermelés ma már modern, nagy centrifugális gépek segítségével történik s egyes szövetkezeteknek nagyszabású modern gépekkel berendezett feldolgozó telepeik vannak. A termelők ide szállítják a tejet, hol azután industriális módon feldolgozzák és saját kereskedelmi szervezetük révén bocsátják piacra. Franciaországban több mint nyolcszáz vaj- és sajtkészítő szövetkezet működik, melyek közül több, valóban nagyarányú s nem egynek 150—200 lóerővel bíró gépei vannak.

A termelés és értékesítés mellett az intenzívebb gazdálkodásnál is nagy szolgálatot tehetnek a kisebbszerű alkalmi szövetkezetek. Így pl. a kisgazdának nagy gondot okozott a cséplés s csak az utóbbi évtizedekben változott meg a helyzet, amikor a kisgazdák szövetkezetek s többen egyesülve szereztek be gőzcséplőkészletet, miáltal a költséges berendezés még a kisbirtokosoknak is kifizette magát. Az állattenyésztés terén, is nagy haszonnal jár a szövetkezés, így a külföldi tenyészállatok importjánál. A bevásárlást együttesen végző gazdák sokkal előnyösebben szerezhetik be a tenyészállatot s főleg a szállítási költségek aránylag kisebbek.

Újabban a szövetkezést a beszerzésnél is megvalósították. Ennek is megvan a nagy haszna, mert a gazda olcsóbban szerezheti be szükségleteit. A beszerzési szövetkezeteknek azonban megvan az a hátrányuk, hogy az

administráció az árucikkeket igen sokszor megdrágítja s a tagokra ezenkívül is anyagi felelősséget ró. A kis- és középbirtokosokat, a földművelőket elsősorban szövetkezetekbe való tömörítéssel lehetne támogatni, de a szövetkezéssel illetve a szövetkezetekkel csakis a mezőgazdaság érdekeit, a többtermelést, a kisember nagyobb kereseti viszonyait és boldogulását kell előmozdítani. Szövetkezeteknek mellékcélokot nem szabad szolgálniok. A X-ik nemzetközi gazdakongresszus is a szövetkezetek fejlesztése mellett foglalt állást s kimondotta, hogy a szövetkezetek a mezőgazdaságnak legjobb fejlesztői.

A kiskgazdák és a földműves osztály közvetett de határozó támogatása még a kellő szakoktatás által történhetnék.

A mezőgazdasági szakoktatás szervezendő volna oly módon, hogy az elemi iskolák tantervében helye legyen s így kötelezővé váljék. A falukban, kisvárosokban levő elemi iskolákban, hol a tanulók túlsúlyban gazdák vagy földműves szülők gyermekei, a mezőgazdasági ismereteknek úgy teoretikus mint gyakorlati oktatása volna behozandó. Ezekben az elemi iskolákban tanítani kellene a mezőgazdasági munkák alapelveit, a földmégművelés, szántás-vetés, aratás, kertészet stb. munkálatait. Ezáltal elérnők azt, hogy kiskgazdáink, földműveseink a mezőgazdaság elemi ismereteit már az iskolában elsajátítanak és szakképzett mezőgazdasági munkások állának rendelkezésre.

A mezőgazdasági szakoktatást az egész vonalon újjá kellene szervezni.

A magyar mezőgazdaság megérdemelné, hogy a szakirányos oktatás mennél nagyobb tért nyerjen, ép ezért kívánatos, hogy középiskolákkal egyenrangú gazdasági iskolák állíttassanak fel.

E gazdasági iskolákban az általános tantárgyak mellett a magasabb gazdasági ismeretek is taníttatnának, mint talajművelés, intenzív gazdálkodás, állattenyésztés stb.

Hét vagy nyolc osztálylyal bírnának ezen iskolák s a tanterv akként volna összeállítandó, hogy az alsóbb négy osztály a mezőgazdasági szaktantárgyak mellett az általános iskolai tanrendszert követné, hogy azok is láto-gathassák, akik más pályára készülnek.

A gazdasági szakiskolák felsőbb osztályai a magasabb gazdasági szakoktatást tartanák szem előtt s az iskolákból kikerülő szakképzett ifjúság kellő hivatottsággal bírna nagyobb gazdaságok önálló vezetésére.

A felsőbb gazdasági szakkérdések, tanulmányok, kutatások céljait szolgálná a gazdasági főiskola vagy egyetem, hol speciális tanszékei volnának a gazdaságpolitikának, termelésnek, borászatnak, állattenyésztésnek, kertészetnek stb.

A legfelsőbb gazdasági szakoktatás hivatva volna oly szakembereket nevelni, kik a mezőgazdaság fejlődését azután előbbre vinnék.

A szakoktatás reformja mellett a *mezőgazdasági érdekképviseltek kérdése* is szabályozandó volna.

A magyar mezőgazdaság jelenleg nélkülözi a hivatalos mezőgazdasági szervezetet, a mezőgazdasági kamarákat.

Mezőgazdaságunkra nézve nagy érdekléssel bírna ilyen felállítás. A hivatalos érdekképviselőt eddig igen érezteti hiányát s a nehéz időkben a mezőgazdasági terményekről — megfelelő szervezet hiányában — kormányrendeletekkel kellett intézkedni.

A mezőgazdaság érdekei és ügyei a kerületi mezőgazdasági kamarák által intéztetnének. Mezőgazdaságun-

kat jelenleg az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a Gazdák Szövetsége s a megyei gazdasági egyesületek képviselik.

Az O. M. G. E. és a G. Sz. a magyar mezőgazdaság érdekében igen sokat tettek, de a kamarák mint hivatalos szervezetek még hathatósabban működhetnének annak előbbre vitelében.

A kamarai intézmény a külföldön különben is bevált. Franciaországban a „Chambres Agricoles”-ok nagyon befolyásolják a francia mezőgazdaságot. Németországban pedig különösen jól prosperálnak.

A hazánkban alapítandó mezőgazdasági kamarák bizonyára ugyancsak előbbre vinnék a mezőgazdaság ügyét s a tagjaiból és a kereskedelmi kamarák tagjaiból alakítandó vegyes bizottságok *együttesen tárgyalhatnák a mezőgazdaságot, ipart és kereskedelmet érintő kérdéseket*, ami azután eloszlatná az eddig minduntalan felmerülő ellentéteket.

A felsorolt reformok megvalósítása hathatósan elősegítené a magyar mezőgazdaság fejlődését, úgy, hogy valóban megfelelhetne a célnak, az ország bőséges ellátásának, mi mellett még jelentékeny feleslegeket a külföldnek is juttathatnánk.

VII IPARUNK A JÖVŐBEN

Az ország gazdagságának igazi fokmérője és előmozdítója az ipar. Minél hatalmasabb iparral bír egy ország, annál nagyobb a jóléte, gazdasága, kultúrája, népeinek elégedettsége.

A mezőgazdaság fejlettsége, a jól művelt termőföldek, a bőségesen felhalmozott termények az ország gazdagodását és lakóinak jólétét elősegíthetik ugyan, de az általános gazdagság, egy népnek vagyonosodása csak akkor lehet teljes, ha a mezőgazdaság terményeit az ipar az országban dolgozza fel s ekkép azokat értékesebbé téve, az államot az összes haszonban részesíti. Mert hiába nagy az ország mezőgazdasága, hiába produkál nagymennyiségű nyersterményt, a gazdasági termékek magukban még nem elégségesek arra, hogy igazi gazdagságának legyenek elősegítői.

Tengerentúli államok óriási földterületei nyers terményeket dobhatnak a piacra feldolgozatlanul, de nálunk, a mi korunkban a mezőgazdasági termények kivitele valószínűsége az országnak.

Iparunknak mezőgazdaságunkkal harmonikusan együtt kell működnie. A magyar iparról, az ipar érdekében tett intézkedésekről, az iparfejlesztési törvényről, iparunk je-

lenlegi helyzetéről már megemlékeztem, most át akarok térni iparunk fejlesztésének jövő irányaira s egyszersmind rámutatni a jövő teendőire.

Kifejtettem, hogy az iparok megteremtésénél első-sorban az élelmezőiparokra volna fektetendő a főszűly. Ráműtattam arra, hogy hazánkban az élelmezési ipar-ágak mind prosperálnak s egyesek, mint pl. a malom-, cukor-, szeszipar valóban magas nívóra emelkedtek, ami a többi iparágakról nem igen mondható.

Az élelmezési ipar fejlesztését fokozni kell. Lehetővé kellene tenni, hogy a mezőgazdasági termények feldolgozásával kapcsolatos iparágak mennél nagyobb kedvezményekben részesűljenek.

Az eddig létezőknél nagyobb számban kellene oly gyárakat felállítani, melyek hazai nyersterményeinket feldolgozzák, a belsűükséglet fedezésére bocsátják s a gyártási többletet a külföldi piacokon helyezik el. Az ilyen iparágak létesítése a leghasznosabb, mert ezek a nyerstermények értékét a feldolgozással növelik, a hazai fogyasztást és a mi a legfőbb, az élelmezést ellátják, így a lakosság olcsó megélhetését előmozdítják és elejét veszik annak a fonák helyzetnek, hogy nyersterményeink kikerűlvén az országból, mint elkészített iparcikkek háromszoros áron hozzánk visszakerűlnek.

Mezőgazdasági terményeinknek feldolgozott állapotban való kiszállítása száz és száz milliónyi hasznot hozna az országnak. A már bővebben tárgyalt iparágak mellett luxus szesziparok, hűs-, főzelék- és gyűmölcs-konzervgyárak volnának létesítendők. Ezen iparágak nagyobb-szabásű fejlesztése a mezőgazdaságban is gyökeres változást idézne elő. A gyűmölcs-konzervgyárak előszeretettel dolgoznák fel a faj gyűmölcsöt, ami a gyűmölcsstermelés fejlesztését vonná maga után. Ugyanígy a főzelék-

keket feldolgozó konzervgyárak a jobb minőségű főzelék-nemtiéket jól megfizetnék, ami viszont arra serkentené a gazdákat, hogy intenzívebben termeljék a főzelék-féléket.

Ezen iparágak fejlesztése után áttérhetnénk oly cikkek gyártására, a melyekre elsősorban van szükségünk s amelyeket külföldről vagyunk kénytelenek hozatni. Ezek közé tartozik a textil árukat előállító ipar. Az 1907. évi iparfejlesztési törvény legelsőbben ezeket az iparágakat akarta hazánkban meghonosítani. A törvény megalkotói az új iparfejlesztési törvényben nagyszabású kedvezményeket nyújtottak új gyárak alapítására. Kimondott, hogy minden olyan gyár, mely hazánkban még egyáltalában elő nem állított vagy elégtelen mennyiségben készített iparcikkeket gyárt, állami kedvezményekben részesíthető. Ezen kedvezmények adómentesség esetleg szállítási kedvezmények alakjában, továbbá a befektetett tőke arányában 8—10 évi részletben engedélyezett pénzsegély alakjában adattak.

A törvény még nem alakult vagy az országban még ki nem fejlesztett iparok létesítéséről illetve azok támogatásáról szól, de valójában főleg a textilgyárak felállítását akarta előmozdítani. A törvény megalkotói abból a szempontból indultak ki, hogy hazánk importjának több mint egy harmadát a textilgyártmányok teszik, tehát a textilipar megteremtése szükséges annál is inkább, miután nagy fogyasztó piac van, mert ha iparunk jobban fedezi a belső szükségletet, akkor kevesebb külföldi iparcikkre szorulunk, több fizetési eszköz marad az országban és amit nyersterményeinkért a külföldtől kapnánk, nem kell ipari beszerzéseink fedezésére fordítani.

Az egyes iparágak létesítése illetve fejlesztése meg is indult volna, de csakhamar kiderült, hogy a fogyasztó-

tási piac egymaga még nem elégséges az ipar életképessé tételére.

Igaz, hogy a fogyasztás, a felvevő piac, elsőrangú tényező, de az ipar felvirágoztatásához más feltételek is szükségesek. Az új iparágak, dacára annak, hogy nagy állami kedvezményekben részesültek, nem bírtak prosperálni, mert amint berendezkedtek a gyártás sokszor nagy nehézségek árán megindult és az első iparcikkek kikerültek, a vérmes remények hamarosan szétfoszlottak. Most következett ugyanis a legnehezebb munka, a melyet pedig a legkönnyebbnek gondoltak, az értékesítés. A nagy fogyasztó piac meg volt, de a fogyasztást még sem lehetett megszerezni, mert az idegen ipar minden eszközt megragadott, hogy uralmát továbbra is biztosítsa, ami sikerült is neki, mert törekvésében misem gátolhatta.

A külföldi iparnak, mely sokkal erőteljesebb mint a támogatott magyar, nem nagy fáradtságába került a magyar piacot — kezdetben esetleg áldozatok árán is — megtartani. Az iparfejlesztési törvény alkotói ezzel nem számoltak; nem elégséges ugyanis a fogyasztási piacot egyszerűen számításba venni, hanem azt meg is kell szerezni. Új iparágak megteremtésére, nagy modern gyárüzemek felállítására fektették a súlyt. Mennél nagyobb gyárakat igyekeztek felállítani mennél több munkással, de arra nem gondoltak, hogy az ipart kereskedelmileg is kell szervezni.

Az ipar megteremtésével, az új gyártelepekkel, a modern gépekkel, a nagy gyárépületek felállításával együtt kellett volna járnia az ipar kereskedelmi szervezettségének is.

Távolról sem szándékozom az iparfejlesztés ellen lándzsát törni, sőt ellenkezőleg, az iparfejlesztés fokozá-

sát fontosnak tartom, de a már leszűrt tanulságok figyelembe vételével kell azt irányítani.

Az új korszakban erős iparra még nagyobb szükségünk lesz, mint eddig, mert az igények fokozódtak, népünk standard-ja emelkedett. A földművelő, aki előbb szerényen élt s épen csak hogy eleget tehetett kötelezettségeinek, a háború ideje alatt nyersterményeiért annyit kapott, a mennyiről eddig nem is álmodott. Felesleges pénzre tett szert s a kisgazdák házaiban a nagy pénz ma már nem ritkaság. A pénzbőséggel azonban a kisemberek igényei is emelkedtek. Ugyanez áll a munkásra nézve is, aki azelőtt kis bérért dolgozott, ma azonban sokkal magasabb munkabéreket élvez. Mindezek következtében a lakosság igényei az egész vonalon fokozódtak, ami az iparcikkek nagyobb fogyasztását vonja maga után.

Iparra, erős magyar iparra tehát nagy szükségünk van. Teremtsük is meg a nagy magyar ipart, fejlesszük azt, de oly módon, hogy az ne csak létesüljön, de meg is állja helyét.

A magyar iparfejlesztés, a hatalmas gyáripar megteremtése csak úgy lehetséges, ha az ipar fokozatos rendszer szerint szerveztetik. Egyik iparágnak ki kell egészítenie a másikat: a nyersáru előkészítőjének a nyerstermény feldolgozóját, az iparcikkek előkészítőjének a nyersáru előkészítőjét, az iparcikk feldolgozójának az iparcikk előkészítőjét, az értékesítésnek pedig az iparcikk feldolgozóját.

Textil-iparcikkekben az átlagos évi behozatal kb. fél milliárdra rug. Ebből a ruházati cikkekben legnagyobb a behozatal (87 millió) ami annak a következménye, hogy iparfejlesztésünk iránya a nyersanyag és a nyersárufeldolgozó iparokat helyezte előnybe. Így a léte-

sített szövet- és posztógyárak a behozatalt némiképp el-lensúlyozzák ugyan, a ruházati cikkek behozatala mind-azonáltal emelkedik, mert a konfekció iparra, vagyis a szövetek értékesítésére, az iparfejlesztési akció nem terjeszkedett ki.

Ezen úgy lehetne segíteni, ha fokozatos rendszer szerint szerveznénk az iparfejlesztést. így a fonók mellé szövőgyárak, ezek mellé a szövetet feldolgozó konfekció gyárak, végül a kész ruhákat értékesítő nagy áruházak volnának létesítendőek. Mi következne ebből? A fonó- és szövőgyárak sikerrel dolgozhatnának, mert a szöveteket a konfekció gyárak átvinnék; viszont utóbbiak is sikerrel működhethetnének, meri a velük összekötetésben levő nagy ruhaáruházak állandóan foglalkoztatnák. A vásárló közönség is jól járna, mert első kézből olcsóbban szerezhetné be szükségletét s nem volna kénytelen drágán megfizetni a külföldi árut, mely több fölösleges közvetítő kezén keresztül jut hozzá.

Ez a példa legjobban igazolja a fokozatos iparfejlesztési rendszer helyességét, mely mellett az ipar tényleg megfelelhet céljának, diadalmasan küzdhet meg az idegen versennyel annál is inkább, mert gyártmányainak a piac mindenképp biztosítva van.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer az élelmezési iparnál is követendő s egyáltalán mindenütt kiépítendő volna, ahol az új iparágakat sem közbenső ipar, sem erős kereskedelmi szervezet nem támogatja.

Azoknál az iparágaknál pedig, melyeknél az egyes ágak, valamint az értékesítés közt nincs meg a szerves kapcsolat, a fokozatos rendszer a már meglevő szervek felhasználásával illetve összekapcsolásával volna létrehozandó.

A fokozatos iparfejlesztés sokkal körülményesebb, mint a jelenlegi iparfejlesztés, de célravezetőbb, mert

mindenkor egy iparág teljes kiépítését célozná, kezdve a nyerstermények termelésétől s feldolgozásától egészen a kész iparcikk értékesítéséig. Az ily módon felállított iparágaknak biztosítva van az életképesség.

Ez a rendszer ott is megvalósítható volna, hol az iparfejlesztési törvény nem bizonyult elégségesnek. Megtörtént több ízben, hogy egy gyár felállítatott, támogatva a törvény által nyújtott előnyökkel, de a kedvezőtlen körülmények folytán még sem bírt céljának megfelelni, miért is beszüntette az üzemét.

Ezen vállalkozásokat az illető iparág segéd-szerveinek fokozatos létrehozásával lehetne ismét üzembe hozni.

A fokozatos iparfejlesztés, azon iparok létesítésénél, melyek erőtlenek, nem ütköznék nehézségbe s a radikális orvoslás a fokozatos iparfejlesztéssel keresztül volna vihető.

Más elbírálás alá esnek azonban azok az iparágak és segédszervek, mint segédiparok, közvetítő kereskedelem és értékesítés stb., melyek már léteznek, de még mindig nem szolgálják úgy a célt, ahogy az iparfejlesztés megteremtői szeme előtt lebegett.

Ez utóbbi esetben a fokozatos munkálkodás szintén megtalálja a maga biztosan ható szerepét.

Az ipart felsegíteni akaróknak ebbeli törekvéseiket az egész vonalon érvényesíteniök kell. Nemcsak nagyszabású gyárak alapítása segítő elő, hanem gondoskodni kell arról is, még pedig előre, hogy a felállítandó gyárak életképessége ne csak látszólag legyen igazolva.

Kereskedelmünk gyenge a hatalmas külföldi iparral és kereskedelemmel szemben s így igen sokszor megesezt, hogy a mindenkép biztosított új gyár nem bírta

üzemét folytatni, pedig létrejöttét a szükségesség idézte elő, a kínálkozó fogyasztási piac.

Ha a fokozatos rendszer az iparfejlesztési törvényben megnyilvánult volna, úgy ezen esetek nem fordulhattak volna elő, mert a gyár létesítésével egyidejűleg a melléküzemek és az értékesítés is egyaránt szerveztetett volna.

Nem elégséges a gyárakat csak felállítani abban a bizodalomban, hogy az üzem vezetőinek élelmességétől függ a piac megszerzése; okvetlenül szükséges, hogy a segédszervek is kilegyenek építve.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer ellen sem a reális gyáripár, sem a szolid kereskedelem nem emelne szót; sőt ép ellenkezőleg, támogatójává válnék és maga is részesévé lenne egy-egy iparág kereskedelmi kiépítésének.

Bebizonyult, hogy a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem nem képviselnek ellentétes érdekeket, hogy egymásra vannak utalva s a kereskedelemnek nincs titkolni valója az ipar előtt, sem az iparnak a mezőgazdaság előtt és megfordítva.

Leszűrhetjük azon igazságot, hogy a fokozatos iparfejlesztés az ipari és kereskedelmi törekvéseknek előmozdítója és hogy a rendszerben levő egyes szervek érdekei előre megállapíthatók.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer tehát az egyedüli, mely az iparfejlesztést a jövőben a leghathatósabbban szolgálhatja.

Az iparfejlesztés fontosságát legjobban hangsúlyozta az iparfejlesztési emlékirat, mely nemcsak meggyőző érvekkel mutatta ki az iparfejlesztés szükségességét, hanem körülményes és fáradságos munkával, beható számitások alapján minden egyes iparág tárgyalásánál rá-

mutat arra is, hogy hány üzem felállítására volna még tér, ha azt akarjuk elérni, hogy az illető iparág a be-
szükségletet fedezze. Nem céлом e munkát megismételni,
amikor az egyes iparágak tovább fejlesztésének tárgya-
lására térek át, mert nemcsak a belszükséglet fedezésé-
nek szempontja vezet, hanem az a gondolat is, hogy az
illető iparág, a kiviteli kereskedelem által támogatva, a
fokozatos iparfejlesztési rendszer alapján nem volna
fejleszthető oly arányokban, hogy a külföldi iparokkal
nemcsak az ország határain belül, hanem, ami szintén
fontos, a kiviteli piacokon is felvehesse a versenyt.

A hivatalos adatok szerint az ország 1906. évi szük-
séglete fél- és készgyártmányokban következőleg alakult:
532.7 millió korona értékű volt a behozatali többlet,
2.448.3 millió korona értékű a gyáripari, és 1.200 mil-
lió korona értékű a kisipari termelés, ami összesen 4.181
millió korona. E szerint a kis- és nagyipar termelése,
mely 3.648 millió korona értéket képviselt, a szükség-
let értékének 87.2%-át teszi. A fejlődés tehát ez években
nem volt aránylagos s épen csak az egyensúlyt sikerült
fentartani.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer, ha azonnal nem
is az össziparra terjedne ki, hanem csak annak egyes ágaira,
mégis nagyobb eredményeket érne el mint az eddigi
rendszer mellett egy-egy gyár felállítása, mert az egész
iparág megszervezése annak teljes virágzását eredményezné.

A fokozatos rendszer igaz, hogy körülményesebb
mint a kedvező konjunktúrák mellett történő gyáralapi-
tások, de meg van az az előnye, hogy nemcsak a gyár
illetve ipartelep létesítése a célja, hanem a nyersanyag
értékesítése a gyártás különféle fokozataiban, vagyis az
iparág szervezése, sőt a gyártmányok kereskedelmi érté-
kesítése is és gondja volna arra, hogy az árucikk a fo-

gyasztóhoz eljusson. Tegyük fel, hogy az iparfejlesztési törvényben nyújtott kedvezményeket felhasználva egy gyáralapításhoz fogtak. Hasonló gyár az országban nem létező, a törvény szelleme szerint az alapítók megkapják az állami kedvezményeket, mondjuk egy rotációs papírgyár részére.

A gyár felépül, megkezdí munkáját, de a jelentékeny fogyasztási piac dacára sem bír prosperálni, mert a fogyasztót nem képes megszerezni s így kénytelen üzemét beszüntetni. Ha azonban a rotációs papírgyár felállítása a fokozatos iparfejlesztési rendszer alapján történék, akkor első sorban nemcsak az volna mérlegelendő, hogy van-e a gyár termékeinek az országban fogyasztási piaca, hanem az is, hogy elegendő nyersanyag kedvező feltételek mellett beszerezhető-e s ha igen, úgy az anyag megszerzése nem egyetlen gyár szükségleteinek ellátására, hanem előrelátóan az egész iparágra szervezendő. E mellett a fogyasztó piac megszerzése illetve az értékesítés előre biztosítandó, még pedig a kereskedelem segítségével. Ha különleges okokból a fogyasztási piac egykönnyen megszerezhető nem volna, úgy közvetlenül a fogyasztóknak való eladást kell szervezni s csak miután az egész ipárnak alapjai megvetvék, állítandó fel az új gyár.

Ha tehát a például felhozott rotációs papírgyártás megteremtésénél a nyersanyag beszerzése és a fogyasztási piac megszerzése biztosítva van, akkor a gyárak üzembe helyezhetők s az ily feltételek mellett létesített iparág erős és életképes lesz.

A fokozatos rendszer alkalmazása természetesen oly iparágaknál jöhetne legjobban számításba, melyek különleges gazdasági helyzetüknél fogva nem bírnak fejlődni vagy pedig az expanziót magánérdekek gátolják.

A magyar áruforgalmi statisztika az iparágakat tíz általános csoportba osztja. E szerint fogom rövidesen vázolni azon iparágakat, melyeknek fejlesztése a fokozatos rendszer alkalmazásával szükségesnek mutatkozik.

Vas- és fémipar. Ezen iparág azok közé tartozik, melyeknek fejlődése a kereskedelmi kormányoknak mindenkoron egyik legfőbb gondját képezte. Ép ezért igen könnyen megérthető, hogy az iparfejlesztési törvény a vasipar fejlődését nagyban elősegítette s 77 újabb vasipari vállalatnak adta meg a létalapját.

A vas- és fémipar fejlesztése érdekében az 1899-től egész 1909-ig terjedő évtizedben nem kevesebb mint 6 millió korona államsegély engedélyeztetett. E jelentékenynek mondható összeg a vasipar fejlődésére nagy hatással volt, mindazonáltal nem a remélt mértékben. Kezdetben ugyanis a vasipar fejlődésnek indult, utóbb azonban a termelés nem tartott lépést a szükséglettel, úgy, hogy a behozatal mennyisége 27.6%-al emelkedett s ugyanakkor a kivitel mennyisége 17.7%-al csökkent.

Ennek oka az, hogy gyáraink nem rendelkeznek mérsékeltáru nyersanyaggal s így a vasműveknek ki vannak szolgáltatva. A helyzet különben a következő:

A vasműveknek nem érdekük a nagyobb termelés, miután a kisebb mennyiségek termelésének magasabb áron való áruba bocsátásával ugyanolyan jelentékeny hasznot érnek el, mint esetleg nagyobb mennyiségek gyártásával.

A vasművek, saját érdekeiket védelmezendők, kartelben vannak s a termelést kontingentálták, úgy, hogy a vasipar teljesen kényük-kedvüktől függ. Itt láthatjuk legjobban az iparfejlesztési akció hatását. Nagy tőkét adott az állam segélyképen a vasipar fejlesztésére s az ered-

mény az, hogy van ugyan jelentékeny vasiparunk, de ez fejlődni nem képes, mert teljesen az egyik ágnek, a félgyártmány-termelőnek van kiszolgáltatva. Ha fokozatos iparfejlesztési rendszer szerint indulna meg a továbbfejlesztés, vasiparunk helyzete egész másként alakulna.

A már kifejtett elvek alapján mi lett volna a teendő? A nyersanyag-termelőt a nyersanyag-feldolgozóval, vagyis a vasműveket a vasáru gyárakkal harmonikus összekötetésbe hozni, úgy, hogy egyik se legyen kiszolgáltatva a másiknak. A készáru értékesítésénél is szerepet játszanék ez a rendszer, mely a vasárugyárak üzemmenetét hathatósan előmozdítaná.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer szükségességét vasiparunk jelenlegi helyzete legjobban illusztrálja s kívánatos volna, hogy a jövőben ezek alapján lássunk hozzá e nagyfontosságú iparág fejlesztéséhez. A háború után ez annál inkább lesz lehetséges, mert vasiparunk egy hirtelen beálló, reá nézve rendkívül kedvező helyzet előnyeit élvezte s így a fokozatos iparfejlesztési rendszer révén megszabadulhat a jelenlegi visszás helyzettől, mely az összipar rovására csak egy termelési ágnek kedvezett.

Gép- és hasoniparok. A gépipar ugyanazon nehézségekkel küzd, mint a melyekkel a vasipar. Még a 80-as évek elején gépiparunk a legfejlettebb iparágak közé tartozott s joggal remélhettük, hogy fokozatosan tovább fejlődve megtartja pozícióját és a belső szükséglet fedezése mellett kiviteli piacokat is hódít.

Ezen feltevés azonban nem vált be. Alakultak ugyan újabb gépipari üzemek s a termelés növekedett is, de nem tartott lépést a fogyasztással. Az előbbi években egyes cikkekben mutatkozott túlprodukciónak csaknem eltűnt, ellenben a belső szükséglet egyre fokozódott s így a behozatal 114%-al emelkedett.

Gépgyáraink hátrányos helyzete a vasiparnál már ismertetett kedvezőtlen viszonyokon, különösen a nyersanyag nehéz beszerzésén múlik, minek következtében a tőke a gépgyári alapításoktól idegenkedik.

A meglevő gépgyárak nemcsak a nyersanyag beszerzésével és a munkásviszonyokkal, hanem az értékesítéssel is küzdenek. A gépgyártás fejlődése különben sem mondható helyes irányúnak. A több száz gyár közt alig van egy-kettő, mely csakis egyes speciális gépek gyártásával foglalkoznék s a legtöbb gyár nincs is erre berendezkedve. Ezek a gyárak azután nem is képesek az illető cikket oly árban és minőségben előállítani, mint a speciális gépgyárak.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer a legmegokoltabb a gépgyártásnál.

Az iparfejlesztési törvény megalkotói maguk is érzik a törvény hiányosságát, mikor az iparfejlesztési emlékiratban a gépgyártás fejlesztéséről a következőképp írnak:

„Az elmondottakból önkénj következik, hogy az állam iparfejlesztési tevékenységét a gépgyártás fejlesztésére is ki kellene terjeszteni, azonban az egyes gyárak államsegély útján való fejlesztésének megint az áll útjában, hogy speciális üzemű köztük alig van, mert a legnagyobb részük majdnem minden gépészeti cikk előállítására vállalkozik, vagyis az egyesek támogatása könnyen a többi vállalatok érdekeibe ütköznék.”

Ellenben a fokozatos iparfejlesztési rendszer a gépgyártásnál már a gyakorlatban is kitűnően beválik.

Hazánkban utóbbi időben nagy mennyiségű mezőgazdasági gépre, különösen cséplőgépekre volt szükség. A behozatal igen jelentékeny volt s ennek csökkentését

úgy vélték elérhetőnek, ha az állam maga is gyárt cséplőgépeket.

A m. kir. államvasutak gépgyárát berendezték tehát mezőgazdasági gépek illetve cséplőkészletek gyártására is. Itt érvényesül a fokozatos iparfejlesztési rendszer elve a gyakorlatban. A nyersanyagot vagyis nyersvasat termelő állam a saját gyárában kedvezőbb feltételek mellett állíthatja elő a gépeket mint a nyersvasat vásárló magánüzem. Következik az értékesítés, a fokozatos iparfejlesztési rendszer legutolsó sarkalatos pontja. Meg van a nagy fogyasztó piac, szervezni kell tehát az értékesítés munkáját, ami ez esetben meg is történt, felállították a m. kir. államvasutak gépgyárának vezérügynökségét. A kereskedelmi vezetés hamarosan belátta, hogy dacára a rendelkezésre álló nagy piacnak, a mezőgazdasági gépek nem helyezhetők el a belföldön oly nagy mértékben mint a fokozottabb gépgyártás üzeme azt megkívánná. Az értékesítést tehát a kiviteli piacok megszerzésével igyekeztek megkönnyíteni s a vezérügynökség előbb a Balkánon és Oroszországban, majd később közben járással Franciaországban állandó telepet létesített s még Marokkóban is tért hódított.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer útján haladva a gépgyártás többi ágaiban is rövidesen nagy és hatalmasan fejlett gépiparra tehetünk szert.

Építőipar. Az építőipar a lokális jellegű nagy iparok közé tartozik, de igen fontos, mert számos más iparágat is foglalkoztat, minők a kőfaragás, asztalos-ság, lakatos-ság, bádogosság stb. melyek többé kevésbé tőle függnék.

Az építőipar egyike a legsajátosabbaknak, miután fejlődésére rendszerint speciális helyi körülmények mérvadóak s csak az általános kedvező konjunktúra bír rá befolyással.

Hazánkban az építőiparban az elmúlt évtizedek alatt tág tere volt a spekulációnak, de a beállt kedvezőtlen pénzügyi helyzet, majd a világháború csökkentették tevékenységét, ma pedig ez az ipar csaknem teljes tétlenségre van kárhozthatva.

Az óriási érdekkörzetnél fogva, mely hozzá kapcsolódik, ezen iparág kedvezőtlen állapota a kormányt is foglalkoztatja, a szanálásra azonban eddigelé mód még nem találtatott.

Dacára az építőipar különleges helyzetének, a fokozatos iparfejlesztési rendszer itt is megvalósítható volna. Oly munkákkal lenne megbízandó, melyek időszerűek s kellőkép elosztva ezen iparnak s a tőle függő iparágaknak új és egyenletes fejlődését tennék lehetővé.

Kő-, agyag- és üvegipar. A kőipar hazánkban jelentéktelen, jóllehet ma már még a kisebb telepeket is modern gépekkel szerelik fel és a bányákból kikerülő anyagot az országban dolgozzák fel. Kivitelre igen kevés jut, ellenben a külföldről sok kő jön az országba, aminek oka az, hogy a vállalatok tőke hiányában nem mindig képesek a bányákat kellőleg kiaknázni s az azokból kikerülő anyagot feldolgozni.

Kőiparunk az építkezéseknél eddig különben is csak másodrendű szerepet játszott, mert az épületekhez többnyire csak az alapzatnál használnak követ. Téglaiiparunk már fejlettebb, de fejlődése teljesen az építkezési tevékenységtől függ.

A fokozatos iparfejlesztés elvének itt is érvényesülni kellene, mert szabályozná a rokon iparágak üzemkörét s előmozdítaná azok biztos fejlődését.

Ezen iparcsoportozatban legjobban feltűnik kedvezőtlen helyzetével az üvegipar, melynek évi össztermelése kb. 10 millió koronára rug, jóllehet az ország szük-

séglete meghaladja a 20 millió koronát. Itt volna leginkább tere a fokozatos iparfejlesztésnek s olyan gyárak felállítását, illetve már meglévők kibővítését kellene támogatni, melyek közszükségleti cikkeket gyártanak, mint palackokat, lámpahengereket, öblös-üvegeket stb.

Faipar. Faiparunk ősi iparág, melynek eredete egybeesik elődeink letelepülésével. A nép a mezőgazdaság mellett kezdetben természetyszerűleg oly ipart űzött, melynek meg volt az alapja; a nyersanyag könnyű beszerezhetősége. Hazánk bővelkedett őserdőkben, melyek kihasználásra kínálkoztak s az ország területének kb. egyharmadát még ma is erdő borítja. A fakitermelés nagyban űzetett; faiparunk fejlődött is, mindazonáltal nem emelkedett arra a fokra, mely a faállomány nagyságához képest elvárható lett volna, sőt az egykoron híres fakereskedelem és faiparunk számos ága hanyatlóban van. Ennek oka az, hogy az erdők rendszertelen kivágása következtében a fát ma már messzebről kell hozatni, a mi annak árát lényegesen befolyásolja.

A famegmunkálás sem haladt egy irányban a kitermeléssel s kivitelünkkel szemben a behozatal is nagy volt, mert míg az előbbinek értéke évi száz millió koronára rúgott, addig az utóbbié hetven millió koronát tesz ki, úgy, hogy ezen jelentős iparág csak harminc millió korona felesleget juttatott az országba.

Kivitelünk nyers- és félárukban a legnagyobb, míg a behozatalban túlnyomólag készárak szerepelnek.

Iparunk a belfogyasztással arányosan növekszik ugyan, ez a fejlődés mindazonáltal kedvezőtlen, ha azt tekintjük, hogy faiparunk kiviteli piacait elveszíti és inkább a belföldi piac szükségleteinek fedezésére szorítkozik.

Faiparunknál is beigazolódik a fokozatos iparfejlesztés alkalmazásának jogosultsága. Az erdőkitermelés

szabályozása elejét venné a faanyag gyérülésének és drágulásának, míg a nyersanyagokat feldolgozó ipar azokat a készáruvá feldolgozó ipar rendelkezésére bocsátaná, az ezzel kapcsolatos kereskedelmi szervezet pedig faiparunk gyártmányait úgy a hazai, mint a külföldi piacokon elhelyezné.

Bőripar. A bőripar visszás helyzetben van, ami annak tulajdonítható, hogy a jelentékeny állatállomány tetemes részét élő állapotban külföldre viszik. így az elsőrangú nyersanyag nagy részét bőriparunk elveszti s mint félgyártmányt kénytelen azt visszavásárolni. Ehhez járul, hogy a gyár és a fogyasztó közönség közt nincs meg az összekötő kapocs, nem úgy mint a külföldön, a hol a bőrt készáruvá feldolgozó gyárak hathatós támogatói a bőriparnak.

A magyar bőripar ép ezért konzervatív, rég bevált cikkek elkészítésével foglalkozik, minek következtében a bőrfeldolgozó iparok (cipőgyárak) borszükségletük nagy részét kénytelenek külföldről hozatni.

Ezen iparágnál is megállapítható, hogy az összefüggő szervezet hiányzik, miért is oly intézkedésre volna szükség, mely ezen iparág minden egyes szervét egybekapcsolná, illetve arányosan fejlesztené. így azután hatalmas bőriparunk lenne, mely termékeivel a hazai szükségletet fedezné s e mellett külföldre is intenzívebben szállíthatna.

A fokozatos iparfejlesztés rendszere tehát a bőriparra is eredményes hatással volna.

Textil- és konfekcióipar. Magyarország behozatalának legtekintélyesebb részét a textilipar gyártmányai képezik. Évi 1600—1700 millió koronára rugó behozatalunkban a textil gyártmányokra 500—600 millió esik.

A textilárak behozatala folyton emelkedik, dacára

annak, hogy az iparfejlesztési törvény ezt az iparágat igyekezett legjobban támogatni, minek következtében számos új gyár alakult, melyeknek feladata lett volna nagy textiláru behozatalunkat csökkenteni. Ez azonban nem következett be, mert a gyárak nem voltak képesek a külföld hason iparával megküzdeni. Az ipar ezen ágánál a fokozatos iparfejlesztés rendszerével lehetett volna eredményes munkát kifejtteni, kezdve az ipar összes ágaitól egészen az értékesítésig.

A textilipar összes ágait, a pamut-, gyapjú-, len- és kenderfonó és szövőiparoktól egész a kikészítőiparokig szorosabb összeköttetésbe kellett volna hozni s ily módon szervezni.

A kormány különben is a textilipar minden ágát részesítette támogatásban és ezért szinte ötletszerűen alakultak az egyes gyárak.

Az új vállalkozások létrejöttükkor támogatásban részesültek, a fogyasztási piac megszerzésére azonban figyelem nem fordított s hogy ezek az új gyártelepek miként helyezik el gyártmányaikat a hazai piacokon, erre nézve nem történt gondoskodás. Az volt a nézet, hogy miután hazánkban textil árukban nagy a behozatal, az új gyárak a földrajzi fekvésnél fogva hamarosan elhódítják a hazai piacot s gyártmányaikat nagy könnyűséggel fogják itthon elhelyezhetni.

A gyárak modern gépfelszerelésére, ami helyes is, nagy súlyt fektettek. De már az értékesítésre nem gondoltak, miért is a gyáraknak az üzembe helyezés után a gyártmányok elhelyezése nem mindig sikerült.

Erős kereskedelem, mely kiviteli piacokat is hódít, megvetette volna a magyar textilipar alapjait. Az értékesítés munkájára nagy súlyt kellett volna fektetni, hogy az új gyárak megmérkőzhessenek a nagyobb tőkével

rendelkező külföldi iparral, mely eddig hazánk fogyasztási piacait uralta.

Előrelátható volt, hogy a külföldi gyárak nem egykönnyen adják át fogyasztási piacukat s hogy ezek megtartására mindent el fognak követni. De ép ezért az értékesítést ugyanoly módon kellett volna szervezni s támogatásban részesíteni mint a hogyan az az iparral történt.

Ha a készgyártmányokat erős kereskedelem bocsátotta volna forgalomba, akkor textiliparunk hamarosan megnagyobbodott volna s így, megszerezvén a fogyasztást, új gyárak alakulhattak volna. Igaz, hogy az iparfejlesztési törvény támogatásával alakult egyes gyárvállalatok szép sikert értek el és gyártmányaiknak piacokat szereztek. Így pl. a francia tőkével ugyancsak kezdeményezésemre létesült trencsényi Tiberghien-féle gyapjú- és az aradi pamutszövő gyárak stb. Nagyobb részük azonban nem birt megbirkózni az osztrák iparral.

Több üzem kénytelen a külföldi gyárakkal együttműködni, miáltal csaknem azok fiókjává vált.

A textilipart gyártmányainak értékesítése körül is támogatni kellett volna.

Pénzügyi téren felszabadítani a nagykereskedelmet a külföldi ipartól, a kiskereskedelmet függetleníteni, végül a fogyasztást a hazai iparcikkek számára megnyerni, ezek lettek volna az értékesítés munkájának legelső feladatai.

A textilipar egyes ágait, — hol a nagyszabású gépberendezés helyett inkább a kereskedelmi élelmesség játszott szerepet, — nem fejlesztették.

Így alig van nagyszabású konfekció vállalat az országban. Ezen iparág fejlesztése, dacára nagy jelentőségének, nem tartatott fontosnak, pedig a ruházati cikkekben kb. 80 millió koronányi évi behozatalunk van.

Ha a fokozatos iparfejlesztés alapján a ruházati ipar is fejlesztetnék, úgy a behozatal rövidesen csökkenne, sőt előreláthatólag még kivitelre is jutna. Ruházati iparunk fejletlenségének oka az, hogy a ruházati cikkeket kisebb iparosok állítják elő, kik rendszerint tőkeszegények s így nincsenek abban a helyzetben, hogy gyár- iparosok módjára nagyobb hitelt nyújtsanak.

Az országban 95 ezer kisiparos van, kik megrendelésre dolgoznak, míg a gyárilag előállított s annyira szükséges és szociális szempontból is fontos tömegruházati cikkek külföldről importáltak.

Hogy a tömegtermelés előnyeiben a kisiparosok is részesülhessenek s hogy a fogyasztás olcsóbb ruházati cikkekhez jusson, szövetkezetekbe tömörítették a kisiparosokat.

A kis tőkével rendelkező szövetkezeti termelés azonban szintén nem bírt megmérkőzni a külföldi gyáriparral.

A ruházati ipar fejlesztése csakis a fokozatos Iparfejlesztési rendszer alapján volna megvalósítható.

Az államilag támogatott szövetgyár készítményeit a ruházati ipar illetve a konfekciógyáros venné át, akit ugyancsak támogatni kellene. A konfekcióipar külföldi mintára volna szervezendő. A gyáros egyrészt saját telepén dolgozná fel a szövetet, másrészt pedig kiadná kisiparosoknak a félgyártmányt, kik azután elkészítve szolgáltatnák vissza a gyárnak, miáltal számos önálló kisiparos existenciáján segítve lenne.

Miután a ruházati iparcikkeket leginkább külföldi cégek telepei hozzák forgalomba, az értékesítés illetve a fogyasztóval való közvetlen érintkezés is rendezendő volna. A már létező cégeket a hazai gyártelepek gyártmányainak eladására kellene szorítani s ha ez nem sikerülne, a fővárosban és az ország nagyobb vidéki vá-

rosaiban ugyancsak állami támogatással külföldi mintára ruházati cikkeket árusító nagyszabású áruházak volnának felállítandók.

A nálunk még ismeretlen nagyméretű áruház magához vonzaná a vevőkört, ami viszont azt eredményezné, hogy a közönség, megismervén a magyar árucikkeket, azok pártolójává válnék.

Nagyon természetes, hogy a fokozatos iparfejlesztés alapján támogatott iparág szigorú ellenőrzés alatt állana s amint fenállását önmagától biztosítaná, az állami támogatás megszűnhetnék.

A textilipar többi ágai ugyanily módon volnának fejlesztendők, miáltal elérhetnők azt, hogy rövidesen a külföldivel felérő magyar textilipar alakulna, mely azután képes volna a hazai fogyasztást esetleg teljesen fedezni.

Papíripar. Az országban nagy a papírfogyasztás, mely folyton emelkedőben van. Papíriparunkról ugyanez nem mondható, mert annak fejlődése a fogyasztással lépést nem tartott. Az egyik ág jobban ki van fejlődve mint a másik. Így míg a luxuspapírban a szükségletet a hazai fogyasztás csaknem fedezi, sőt a kivitelre is jut, addig az első szükségletet képező rotációs újságpapírt az országban alig s csak néhány év óta gyártják.

Állami támogatásban 87 papíripari vállalat részesült s ezek mindegyike saját tetszése szerint dolgozott, úgy, hogy a gyárak működésének megvizsgálásakor azonnal szembetűnik a papíripar visszás helyzete.

Papíryanagygyártó iparunk az előző években fejlődésnek indult, ami annak tulajdonítható, hogy a nyersanyag, a fenyő, nagy mennyiségben áll rendelkezésre az országban. Cellulózegyáraink tehát könnyűszerrel dolgozhattak és szállíthatták az értékes papíryanagot a külföldre.

Ez azonban megszűnt, mert a közeli fenyőerdők kitermelésével újabban messzebből kell hozatni a fenyőt, ami azt a szállítási költségekkel megdrágítja.

Papírgyáraink gyártási köre különböző s nem függ a piac szükségleteitől. Közönséges csomagoló papírgyártásunk csak félig fedezi a szükségletet, cukorcsomagoló papírt pedig egyáltalán nem gyártanak az országban. Jobb a helyzet a finom nyomda- és írópapírnál, melyekből a gyártás fokozódik, csak szivarkapapírban van gyártási fölöslegünk.

A papíripar fejlesztését az iparfejlesztési törvény megalkotói azért nem látták keresztülvihetőnek, mert egy-egy cikket már több létező gyár állított elő; a termelés fokozása céljából egyiknek támogatása vagy pedig új ipartelepnek államsegéllyel való felállítása a meglévőkre nézve sérelmes lett volna. Ezért is a papíripart közszállítási kedvezményekkel támogatták. Ezen intézkedés azonban nem elégséges ahoz, hogy a papíripar fejlődjék. Hathatósabb támogatásra volna szükség, mely a fokozatos iparfejlesztéssel keresztül vihető, a nélkül, hogy a fennálló üzemek kárt szenvednének.

Vegyészeti ipar. Két irány jellemzi a vegyészeti ipart. Egyik a kivitelre dolgozik, míg a másik a belfogyasztást igyekszik fedezni. Kivitelünk értéke az utóbbi években 30—40 millió korona közt ingadozott, míg a behozatal meghaladta a 80 millió koronát. Ezen iparágunk gyártásába vágó termékekből fogyasztásunk mintegy 200 millió koronát képvisel, melyből a hazai termelés alig 59%-ot fedez.

Utóbbi években nagyrészt lövő és robbanó anyagokat küldtünk ki s ez tünteti fel némileg kedvező színben a kivitelt.

Egyébként jelentékeny emelkedés a gyertya, szap-

pan és illatszer gyártásánál, továbbá a falepárolásnál mutatkozik.

Vegyészeti iparunkat ép úgy mint a bőripart a nagy élőállat kivitel szintén nagyban hátráltatja, amennyiben elsőrangú állati nyers anyagokat kénytelen külföldről hozatni.

Gyógyszeriparunkban a különlegességek terén az elkészített gyógyszerek behozatala egyre emelkedik. Ugyanez áll a szappanfélékre is, dacára annak, hogy több új szappangyár alakult, s így a gyártás emelkedett, gyáraink még sem bírták kielégíteni a fogyasztást.

Vegyészeti iparunk fejlődésének még az is a hátránya, hogy mezőgazdaságunk még nem tért át egészen az intenzív gazdálkodásra s így nem elég nagy fogyasztója a mezőgazdaságban hasznos vegyi termékeknek.

Vegyészeti iparunkat tehát fejleszteni kellene, még pedig akként, hogy gondoskodjunk elegendő nyersanyag-ról pl. állati, továbbá növényi anyagokról, támogassuk a gyárakat és szervezzük az értékesítés munkáját.

A fokozatos iparfejlesztési rendszer alapján ez meg is valósítható, mert céltudatos irányítással élőállat kivitelünk korlátozható volna, miáltal értékes állati melléktermékek jutnának a vegyi iparnak. E mellett a vegyi feldolgozásra alkalmas számos növény termelése egyrészt növelhetné a mezőgazdaság jövedelmét, másrészt elősegíthetné a vegyészeti ipar fejlődését.

VIII KERESKEDELMÜNK A JÖVŐBEN

Ha a mezőgazdaság elkényeztetett kedvenc gyermeke, az ipar pedig gyámolításra szoruló féltett cseméje a társadalomnak, úgy a kereskedelem az a bizonyos mostoha gyermek, mely saját maga erejére van hagyatva.

Míg mezőgazdaságunk fejlődéséért egész állami gépezetünk közreműködik s míg az ipart is számtalan intézmény támogatja, addig a kereskedelemnek a mezőgazdaságéhoz és az iparéhoz hasonló erőforrások nem állnak rendelkezésére.

A magyar kereskedelem saját erejéből fejlődött azzá ami ma s ez a magyarázata annak, hogy még mindig nem izmosodhatott meg és feladatát még mindig nem képes úgy végezni mint a nyugati országok hatalmas, világraszóló kereskedelmi ágazatai.

A mi kereskedelmünkkel nem törődött a társadalom, sőt azt inkább lenézte s a helyzet még ma is ugyanaz.

Társadalmunk felfogása szerint a kereskedelem afféle felesleges foglalkozás, mely csak azoknak való, kik más pályákon nem képesek érvényesülni. Vannak akik ezen elterjedt felfogást nem osztják, de az általános nézet még mindig az, hogy a kereskedelem egy szükségtelen

valami, mely a mezőgazdaságon és iparon élőködik. Legalább így gondolkozik a legtöbb nagybirtokos és sok iparos s ezért nyilvánul meg a kereskedelemellenes tendencia, mely a kereskedelmet lehetőleg mellőzni akarja. A kereskedelemellenes nézetek ilykép társadalmi életünkben is gyökeret vertek. Csodálható-e tehát, hogy a kereskedelem állami fejlesztése, oly hathatós módon mint ahogy az a mezőgazdaságnál vagy az iparnál történt, nem nyilvánult meg.

Ennek azután meg is lett a sajnos következménye. Kereskedelmünk nem oly irányban fejlődött mint ahogy kellett volna s így nem lehetett a mezőgazdaság és ipar fejlesztője, nem dolgozhatott mellettük, nem úgy mint a német, francia, angol vagy az amerikai kereskedelem, melyek az egyes termelési ágakat hazájukban nagyokká tették.

A magyar kereskedelem nem birt a külföldihez hasonlóan fejlődni, mert abban hazánk különleges viszonyai is gátolták.

A gyenge magyar ipar és az eddig jobbára nyers-terményeket produkáló mezőgazdaság nem nyújthatott elegendő alapot a magyar kereskedelemnek, hogy az oly hatalmassá fejlődjék mint más országok világkereskedelme.

A kereskedelmi pályára nem a jobbmódú középosztály, hanem jobbára a szegényebb szülők gyermekei mentek s ezek közül is többnyire a tehetségtelenebbek, akik e pályán még úgy sem állták meg helyüket mint más pályákon, amelyek kisebb tehetséget igényelnek.

Kereskedelmünk még ma is túlnyomólag arra szorítkozik, hogy a belforgalmat bonyolítsa le. Az export-törekvések, a kiviteli kereskedelem, melyek más országok kereskedelmének főéleterejét alkotják, nálunk csak má-

sodszorban jönnek számításba s akkor is csak teljesen egyoldalúan. Az idők folyamán mégis támadt jelentősebb magyar kereskedelem, mely hivatva lett volna arra, hogy a vezetést magához ragadva erőteljesen álljon a kereskedelmi érdekek védelmére és egyengesse fejlődésének útjait. De sajnos itt sem volt megállapítható az a szellem, mely a többi országok kereskedelmét áthatja. A vagyonos avagy meggazdagodott magyar kereskedők nem tartották szükségesnek, hogy kereskedelmi ágazatuk fejlődésnek induljon (nem akarván maguknak versenytársakat szerezni) s azt az *elvet* vallották, hogy a kereskedő saját maga kezdjen és még a külföldi piacokon is saját erejéből küzdjön, míg állandó existenciát teremthet magának.

A kiviteli piacok megszerzésére vágyó s ott letelepedni szándékozó kereskedő támogatását sem tartották szükségesnek és az államsegélyezésnek kereskedelmi életünk vezetői maguk voltak ellene. Érthető, hogy ezek után a kereskedelmi kormányzat sem óhajtotta a kereskedők állami segélyezését s az lett a szálló ige, hogy a kereskedő álljon meg a saját lábán, nem részesíthető államsegélyben csak azért, hogy nyerészkedhesek. Azt nem kutatták, hogy a mezőgazda és iparos, az üzem intenzívebb fejlesztése címén élvezett államsegélyt nem-e szintén a nyereség fokozására használta fel.

Többek közt ez is egyik oka annak, hogy nincs jelentősebb kiviteli kereskedelmünk.

A lenézett magyar kereskedelem igen szomorú viszonyok közt küzdötte fel magát. Tőkeszegény országban, hol a készfizetés a kereskedő előtt távoli álomkép volt, nem a legkellemesebb feladata van a kereskedőnek, a mihez járul még az a baj is, hogy iparunk az ország belszükségletét fedezni nem bírván, a külföldre vagyunk

utalva. A kedvezőtlen hitelezési viszonyok az amúgy is tőkeszegény kereskedőt szintén hitel igénybevételére kényszerítették s hogy ez mily hátránnyal járt, azt szükségtelen kimerítőbben fejtegetni. A gyengébb lekötöttjévé vált az erősebbnek, a kiskereskedő a nagykereskedőnek, a nagykereskedő a gyárosnak, ez pedig a banknak. S miután nem a hazai, hanem a külföldi s az osztrák ipar voltak a szállítók, tehát a fogyasztó a kiskereskedőnek, ez a nagykereskedőnek, ez viszont a külföldi, az osztrák gyárosnak és a nagybanknak lett adózójává, vagyis a fogyasztó Magyarország az iparcikkeket gyártó külföldnek, illetve legfőképen Ausztriának.

A magyar kereskedelem ugyanis nagyrészt a külföldről és Ausztriából importált árucikkek elhelyezésével és értékesítésével foglalkozott. Ez képezte legfőbb üzletkörét s csak később tért át a mezőgazdasági ipar és a magyar gyáripar termékeinek és gyártmányainak eladására, itt is nehézségek támadtak azonban, amik főként abban rejlettek, hogy sem a magyar kereskedelemnek, sem az iparnak nincsenek kifejlett szokványai u. n. usance-ai.

Az újonnan alakult nagy iparvállalatok s a kereskedelem közt megindult a féltékenykedés. A kereskedelem és az ipar nem fogott össze, a kereskedők nem hagytak fel régi összeköttetéseikkel, beszerzési forrásaikat nem adták fel, viszont az újonnan alakult iparág sem sietett a kereskedelem segítségét igénybe venni, hanem maga próbálkozott meg a fogyasztási piacokon gyártmányai elhelyezésével illetve értékesítésével.

Csak később támadt az ipar és kereskedelem közt kölcsönös bizalom, mi főként annak tulajdonítható, hogy nagyiparunk valamint nagykereskedelmünk jórészt a nagybankok érdekeltségébe került.

A nagybankok, melyek élénk részt vettek a nagyipari vállalkozásokban, a hitelnyújtással a nagy kereskedelemben is óriási befolyásra tettek szert.

Így aztán könnyebben ment a félreértések megszüntetése s a kereskedelem az ipar segítő társává lett.

Régi összeköttetését kereskedelmünk továbbra is fentartotta, jóllehet a magyar ipar termékeinek is igyekezett piacot teremteni. Mindazonáltal kereskedelmünk nem felelhetett meg eddigelé annak a feladatnak, melyre hivatott, hogy t. i. az egyre fokozódó magyar fogyasztást ellássa. A lassú fejlődés nem tartott a korrallal, mert míg más országokban a fogyasztás emelkedésével a kereskedelem teljesítőképessége is fejlődött, addig nálunk ez csak kisebb mértékben történt.

A magyar kereskedelem jobbára nélkülözvén a nagyobb tőkéket, nem bírt a külföldi kereskedelemhez hasonlóan berendezkedni, habár ezt az állítást általánosítani nem lehet, mert hiszen különösen a nagy bankok égisze alatt alakultak nálunk nagyszabású kereskedelmi vállalatok, melyek képesek lettek volna a külföldiekhez hasonló nagy beruházásokat eszközölni, fogyasztó közönségünk azonban ezt még nem kívánta meg.

Nagyszabású áruházak, minőket nagy számban találunk a külföld metropolisáiban, eddig tehát még nálunk tért nem hódítottak és kiviteli kereskedelmünk is csak szűk keretek közt mozog.

Kereskedelmünknek át kell alakulnia a belfogyasztás megnyerésére s arra kell törekednie, hogy úgy a befogyasztást mint a kivitelt rendszeresítse. Hogy ezt elérhesse, szüksége van egy erős, szakképzett kereskedelmi gárdára, mit azonban csak úgy szerezhet meg magának, ha társadalmi berendezkedésünk megváltozik és a szakoktatás elegendő szakembert bocsát a kereskedelmi pályára.

A szakoktatás jelentékeny tényező a kereskedelemnél ép úgy mint a mezőgazdaságnál s az iparnál. Ép ezért kereskedelmünk fejlődésének szempontjából a kereskedők kiképzésének kérdése igen fontos.

A kereskedelmi oktatásnál ugyanazt a reformot kellene keresztül vinni mint a milyenről a mezőgazdasági szakoktatásnál volt szó.

A jövőben modern magyar kereskedelem megalapítására szakavatott, iskolázott, világlátott kereskedőkre van szükség, kik ismerik a külföld nagy gócpontjait, az azokon dívó szokásokkal tisztában vannak s így azt ami azok közül a hazai viszonyoknak megfelelnek, nálunk is meghonosítanák. Hogy ifjúságunk színe-java lépjen a kereskedelmi pályára, meg kellene változtatni a társadalom téves nézeteit.

Az irodalomnak, a sajtónak, a közélet embereinek volna feladatuk megmagyarázni és a magyar társadalom széles rétegeinek tudatába bevinni, hogy az első három produktív tényezők a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem.

A mezőgazdaság egymaga nem felelhet meg annak a feladatnak, hogy az ország lakosságát eltartsa és gazdagítsa. Az iparra és a kereskedelemre feltétlenül szükség van. Az ipar a mezőgazdaság terményeit feldolgozza, a kereskedelem pedig azokat értékesíti, végzi a csereforgalmat s megszerzi a külföldi piacokat.

A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem tehát együttesen méltán tekinthető az ország vérkeringésének.

Az egyetemi végzettséget igénylő, nagy becsülésben álló szabad pályák, melyek felé a társadalom még ma is özönlik, a hivatalnok, ügyvéd, orvos foglalkozása, nemzetgazdasági szempontból annyiban másodrangú,

amennyiben ezek az osztályok a létfenntartás szempontjából az előző három osztálytól függnnek.

A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem viseli a terhet, fizeti a nagy adót s hozza be az országba a külföldi pénzt.

Ha ez a három produktív osztály fejlődik, úgy velük együtt halad az ország fejlődése is.

Az irodalom, tudomány és művészet haladása párhuzamos a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem fejlődésével. Ott ahol van hatalmas kereskedelem s ennek következtében jólét, ott a tudománynak és művészetnek minden ága szintén prosperál.

Ha a produktív osztályok teherviselési képessége fokoztatik, nagyobb adóbevételeket juttatnak az államnak, ami viszont annak organizációjára is előnyösen kihat.

Tehát a három produktív tényező fejlődésével az állami jólét fejlődése is részben biztosítva van.

E *tétel* helyessége ma már legjobban bebizonyult a nyugati országokban, ahol a három produktív pályán levők kereseti viszonyai szerint alakult ki a szellemi téren való működés.

Ha a társadalmi nézetek és a nevelés megváltoztatása sikerül, ha társadalmunk irányítói az elmondottak igazságát vele megértetik, akkor a jelenlegi kedvezőtlen helyzet meg fog változni s a kereskedelmi pályára is elsőrangú erők kerülnek.

Amint ez az átalakulás megtörténik, a kereskedelem nem lesz többé lenézett foglalkozás, melyre csak szükségserűségből lépnek az ifjak, hanem elismertetvén annak igazi jelentősége, a magyar kereskedők az egyetemi végzettséggel birokhoz hasonló szerephez fognak jutni.

A háború különben is meghozta a demokráciát s

remélhetőleg azok, akik együtt harcoltak a véres csatákban, békés polgári foglalkozásukhoz visszatérve, nem fogják újból feltámasztani a régi különbségeket, a társadalmi osztályok káros kasztrendszeré megszűnik és az egész nemzet együttesen fog egy hatalmas, nagyobb, gazdagabb Magyarország megteremtésén munkálkodni.

Amint a társadalmi különbségek eltűnnek vagy enyhülnek, a vagyoni állapot és a megélhetési viszonyok közt fenálló differenciák is hamarosan elenyésznek. Mert mi a mai helyzet? Ma a kereskedő, kinek nincs meg a magasabb társadalmi pozíciója, aránylag többet keres, nagyobb vagyont szerezhet, mint az egyetemi tanulmányokat igénylő pályákon működők, kik ennek dacára tekintélyben, társadalmi állásban a kereskedő felett állnak.

Ennek következménye azután az, hogy a lenézett de vagyonos kereskedő, a gyermekeit diplomás, illetve hivatalnoki pályára neveli s így a kereskedő fia ismét csak a diplomás osztályt szaporítja.

Külföldön a kereskedő fia, még ha egyetemi tanulmányokat végzett is, átveszi atyja üzletét s a valóban nagyszabású kereskedelmi cégek csak a második vagy harmadik nemzedékben válnak nagyokká. Nálunk a meggazdagodott kereskedő és iparos fia, neveltetésénél fogva lenézi atyja foglalkozását és diplomás pályára lép, hol azután szerényebb jövedelme mellett sokszor az apai vagyont is elkölti. Ez a társadalmi korkép okozója nagyjában kereskedelmünk fejletlenségének.

Mihelyt azonban a kereskedőnek meg lesz ugyanaz a társadalmi pozíciója, mint az egyetemi tanulmányokat igénylő pályákon levőknek, a magyar kereskedelem képe is megváltozik. Az ifjúság nem fog idegenkedni a keres-

kedelmi pályáktól s a szakiskoláknak könnyebben sikerül majd modern kereskedő-nemzedéket nevelni az országnak.

A kereskedelmi iskolákat ujja kell szervezni. A hét-nyolc osztályú kereskedelmi iskolák három alsó osztályában az általános elemi kereskedelmi tudnivalókat, a felsőbb osztályokban pedig a magasabb kereskedelmi ismereteket keli tanítani különös tekintettel a külföldi viszonyokra. Németországban pl. most „Auslands Hochschule” című felsőiskolákat terveznek.

A magasabb kereskedelmi szakoktatás illetve szak-erők nevelése céljából a külföldi példákhoz hasonlóan külön egyetemi jellegű és rangú fakultást kellene felállítani, a hol kereskedelempolitikai kérdéseket fejtegetnének.

E mellett a gyakorlati kereskedelmi oktatás is elő-mozdítandó. Kereskedelmünk nagyobb fele, a lokális ke-reskedelem, nem igényel felsőbb képzettségű szakerőt, miértis eddig tanulatlan alkalmazottak álltak szolgálatá-ban. A kereskedelmi oktatás szervezésével ez is meg-szűnnék, mert a kis üzletekben levő alkalmazottak ke-reskedelmi tudására is súly fektetnének s tanításuk el-lenőriztetnék, amennyiben három éven át szakavatott el-méleti és gyakorlati egyének vezetése mellett a tanulók kötelező esti tanfolyamon a szükséges kereskedelmi is-mereteket elsajátítanak. Az első évben általános ke-reskedelmi ismeretek, a másodikban könyvvitel és bankisme, a harmadikban pedig egyes szakmáknak aktív kereske-dők által eszközzendő gyakorlati tanítása képezné az esti kereskedelmi iskolák tanítási programját. Ezzel elérnök azt, hogy még a kisebb kereskedelmi ágazatokhoz is szak-avatott és képzett kereskedelmi alkalmazottak kerülnének.

A felsőbb szakoktatást külföldre való tanulmányi

utazással kellene kiegészíteni. Oda kellene törekedni, hogy a külföld jelentősebb kereskedelmi gócpontjaiban fiatal magyar kereskedők álljanak kereskedelmi törekvéseink szolgálatában, még pedig egyrészt ott letelepedve önállóan, míg másrészt ottani jelentékeny cégeknél alkalmazásban.

A kereskedelem ép oly irányelvek mellett volna fejleszthető, mint az ipar. A fokozatos iparfejlesztés keretébe a kereskedelem támogatása is beilleszthető.

Egy a kereskedelmi ügyekkel foglalkozó országos szervezet volna alakítandó, mely a kereskedelem ügyeit ellenőrizné s egyes új kereskedelmi ágakat a kereskedelmi kormánytól támogatásra ajánlana.

A támogatásnál tekintetbe jönnének az olyan kereskedelmi ágak, melyeknek létesülése eddigelé nehézségekbe ütközött vagy pedig az olyan kereskedelemé, melynek létrejöttét a beállt viszonyok különösen megkívánják. A támogatásnak inkább erkölcsi jelleggel kellene bírnia, vagy ha ez elégtelen volna, úgy kisebb kedvezmények jöhetnének tekintetbe s csak azután, — ha a létesítendő kereskedelmi ágazat egy már létezőnek versenyt nem csinál, — lehetne szó esetleges pénzbeli támogatásról.

Kereskedelmünk eddig teljesen magára hagyatva végezte feladatát s ötletszerűleg alakult, amennyiben egyes ágainak fejlődése tisztán a körülményektől függött.

Egy-egy elszánt életrevaló kereskedő megismervén a külföldi fejlett kereskedelmi ágakat, igyekezett azokat hazánkban megvalósítani.

E mellett mezőgazdaságunk és iparunk egyik-másik ágának kifejlődése megteremtette ugyan a kereskedelmet, legtöbbször azonban a szükségesség hozta azt létre.

Kereskedelmünk egyáltalán szerény keretek közt mozgott s fejlődését a tőkeszegénység nagyban gátolta.

Így nem lehet csodálni, hogy az erőteljesebb tőke reá előbb hathatós befolyást gyakorolt, később pedig teljesen magához ragadta.

Mint már egy ízben említém, kereskedelmünk sajátos hitelviszonyok közt volt.

A tőkeszegénység folytán a hitel igen kifejlődött. A gyáros hitelbe vette a nyersanyagot, a nagykereskedő az árucikket, valamint a kiskereskedő is hosszú hitelre vásárolt.

Ehhez járult, hogy a kereskedőknek megfelelő áru-raktárakat kellett tartaniok. Mindez a hitelre felépült kereskedelmi rendszernek adott létet.

A gyáros, hogy hitelezhessen vagyis hitelbe adjon árut, maga is hitelre szorult, mert munkásait, esetleg a nyersanyagokat készpénzzel kell fizetnie s miután áruj-ért pénzt akart, a bankhoz fordult, mely készséggel nyújtott hitelt.

A nagykereskedő, aki szintén kénytelen vevőjének hitelezni, ugyancsak a bankhoz fordult, miután az árut rövidebb idő alatt fizette mint a kiskereskedő.

A kiskereskedők az áruért váltókat adtak a nagykereskedőknek, kik azokat a bankoknál leszámították. A pénzüintézetek így lassanként beékelték magukat a kereskedelembe.

A bankoknak a kereskedelemben való tevékenysége kezdetben igen üdvösnek volt tekinthető, addig míg megmaradtak hitelnyújtó szervnek s így a kereskedelem és ipar fejlődését nagyban elősegítették.

Ez azonban — sajnos — nem maradt sokáig így. A nagybankok, látván azt, hogy a kereskedelem virágzás-

nak indul, nem elégedtek meg bankszerű üzletekkel, nem találták arányosnak a hasznot ami a kamatokban rejtett. Elsőbben a közép és kisebb bankok váltó tárcáját számították le, majd később, nem igen foglalkozva a kisebb és középüzemek hiteligényeinek fedezésével, rávetették magukat az iparra, azután a kereskedelemre. Részvénytársasági formában alakították meg saját iparvállalataikat, melyeknek haszna azután teljesen nekik jutott. Ezek a vállalatok, támogatva a rendelkezésre álló tőke által, a kisebb üzemet elnyomták vagy pedig kartellálták, minek következményeképp a fogyasztók drágábban jutottak az árucikkhez. De ezzel még nem elégedtek meg. Sikerült egy-egy nagybanknak monopolszerű üzletet szerezni hol a nagytőke súlyával, hol pedig más módon. így sokkal több hasznuk volt mint az egyszerű hitelnyújtással s ezért érthető, hogy most már felbátorodva az eddigi sikereken, ezen az utón tovább haladnak.

Külföldön, különösen a tőkeerős Franciaországban állandóan az volt a panasz, hogy a nagybankok emissió üzleteket, illetve idegen államkölcönöket bonyolítanak le és a kereskedelem és ipar hiteleivel nem törődnek.

Ezt ellensúlyozandó, egy nagyszabású bankintézetet akartak felállítani, mely a középkereskedelem és ipar igényeit látta volna el. Nálunk, mint láthatjuk ezzel ellenkezőleg túlzásba ment a bankhitel. Bankjaink, mint fentebb említém, kezdetben megmaradtak a helyes alapon, utóbb azonban maguk is kereskedelmi és iparvállalatokat állítottak fel, melyek vagy tulajdonukat képezik, vagy pedig fenhatóságuk alatt állanak. A bankpolitikának ilyenén elfajulása az iparra és kereskedelemre nézve nagy veszélyt rejt magában, mert ha ez így folytatódik, nincs kizárva, hogy a nagyvállalatok lassanként az ipar

és kereskedelem jelentősebb részét magukhoz láncolják (lásd: vaskartel, szeszkartel stb.) és a kisebb tőkével dolgozó ipar és kereskedelem elveszti talaját.

Ezen úgy az iparra mint a kereskedelemre káros alakulatot ellensúlyozandó, kereskedelmünknek át kell térnie a készpénz fizetési rendszerre. Ez különben is a háborús időkben különösen bevált.

A fogyasztó fizessen készpénzzel a kiskereskedőnek, ez a nagykereskedőnek, utóbbi pedig a gyárosnak,

A hitelezést a minimumra kell redukálni, az ipar és kereskedelem által szükségelt tőkét pedig oly pénzintézetek révén lebonyolítani, melyek nem lépik túl hatáskörüket s megmaradnak tulajdonképeni hivatásuknál, a mi a magyar közgazdaságra nézve oly fontos, a bankügyletek intézésénél. Az illetékes köröknek számolniok kell kereskedelmünk fejlődésének kérdésével és azt nem szabad nagy tőkeerejű finánciális vállalatok monopolisztikus áruüzletei versenyének kitenni.

Nem szabad túlságosan favorizálni a pénzintézetek üzemeit, hanem inkább a magánkereskedelmi vállalatokat kell támogatni, még pedig az olyanokat, melyek működésükkel megmaradnak a kereskedelmi szokások által szentesített határok között s monopólistikus és kartelszerű vagy áremelkedést előidéző politikát nem folytatának.

A kereskedelmi törekvések közt általános támogatásra az tarthatna számot, amelyik magyar iparcikkek forgalomba hozatalára fektet súlyt. Ez jelenleg igen nehéz feladat, mert a magyar fogyasztó közönség, dacára a véres világháborúnak, a külföldi árucikkek iránt még ma is nagyobb előszeretettel viseltetik mint a hazai gyártmányokkal szemben.

Ezért azonban közönségünket sem lehet okolni. A

külföldi ipar évtizedes szorgalmával mindenből a lehető legjobbat produkálta és gyártmányait nagy ügyességgel nálunk is forgalomba hozta. Ez akkor történt, mikor még iparunk, kereskedelmünk nem bírt megmérkőzni sem a külföldi iparcikkokkal, sem az idegen kereskedők tőkeerejével.

Ma a helyzet nem ugyanaz, különösen elsőszerűségi cikkekből készülnek olyanok, melyek a külföldivel felveszik a versenyt.

Kereskedelmünk még nem bírta ezt a fogyasztó közönség tudtára adni s a magyar iparcikkek egy része, különösen luxustárgyak, idegen nyelvű csomagolásban kerülnek piacra, azt a hitet keltve, mintha az illető cikk nem honi, hanem külföldi gyártmány volna.

Gyárosaink is azt hiszik, hogy az általuk készített iparcikkek kelendőbbek, ha idegen iparcikket utánzó csomagolásban kerülnek a fogyasztó piacra és félretéve minden önérzetet, azt mint külföldi cikket bocsátják forgalomba.

Kereskedelmi törvényeink ennek meggátlásáról nem gondoskodtak, sőt a védjegy-törvény sem elég erélyesen intézkedik azon védelemről, melyet úgy a külföldi mint különösen a hazai iparcikkek megkívánnának. Tehát a magyar cikkek sokszor idegenként jönnek forgalomba s erősítik a közönségnek azon hiedelmét, hogy a külföldi iparcikkek jobbak a hazaiaknál.

Törekedni kell arra, mikép a magyar iparcikkek mindenkor mint magyar gyártmányok jöjjenek forgalomba, hogy a magyar közönség, látván a magyar cikk versenyképességét, az idegennel szemben az iránt bizalommal viseltessék.

Így aztán a magyar fogyasztó közönség *nézete* megváltozik s büszke öntudattal lesz a magyar iparcikkeknek vásárlója.

A védjegy ügyek rendezése tehát életbevágó érdeke a magyar kereskedelemnek.

Az elmondottakból leszűrve a tanulságot, megállapíthatjuk, hogy a magyar kereskedelem fejlődését a következők segíthetik elő:

1. a kereskedelemnek szakerőkkel leendő ellátása s a kereskedő osztálynak a többi osztályokkal egyenrangú fokra való emelése;

2. a kereskedelemnek a külföldi valamint a belföldi tőke általi lekötöttség alól való felszabadítása, mely célból az iparnak és kereskedelemnek a készfizetés rendszerére kellene áttérnie;

3. a kereskedelemnek a mezőgazdasághoz és az iparhoz hasonló módon leendő állami támogatása;

4. a fogyasztó közönségnek hazai ipartermékek vásárlására való megnyerése, ami a magyar iparcikkeknek a külföldiek felett való elsőséget biztosítaná; végül

5. jól szervezett kiviteli kereskedelem, mely úgy a hazai mezőgazdaság és ipar, mint a belkereskedelem fejlődését ugyancsak elősegítené.

IX KIVITELI KERESKEDELMÜNK A JÖVŐBEN

A kiviteli kereskedelmi törekvések a legtöbb kultúr-államban a kormányok egyik főgondját képezték.

Művelt országok, midőn mezőgazdaságuk és iparuk termékei a belszükséglet jelentékenyebb hányadát fedezték, kivitelre gondoltak egyrészt azért, hogy a kiviteli piacot függővé tegyék, másrészt, hogy az illető piacról oly termékeket vagy gyártmányokat szerezhessenek be, melyek náluk nem fordulnak elő illetve nem gyártatnak.

A gyarmatpolitikát űző Anglia hatalmi politikáját oly irányban fejlesztette, hogy azt hódító törekvéseivel összeegyeztetvén, az ideális politikáról áttért a reálisra.

Anglia azzal nyerte meg gyarmatait, hogy megvásárolta azok nyersterményeit, míg cserébe készgyártmányokat adott.

A tengerek uralma lehetővé tette az expanziót mindaddig, míg magában Európában nem támadt egy nagyobb hatalom, mely viszont az európai szárazföldön kelt versenyre az angol világhatalommal.

Az angol terjeszkedést annak kezdetén, mikor az ipar és kereskedelem még gyermekkorát élte, a francia hatalmi törekvések zavarták s a két nemzet közti

évszázados versengés és véres háború részben erre vezethető vissza.

A francia konkurenciát az angol idővel legyőzte. Utóbb pedig Franciaország belpolitikája az iparnak oly irányt szabott, mely angol részről nem volt tekinthető komoly versenytársnak, hanem inkább szövetségesnek egy újabban alakuló hatalmi csoportozat ellen.

Az 1871-ben alkotott nagy német birodalom, a hatalmas ipart és kereskedelmet teremtő állam volt az, mely Anglia világhatalmát fenyegette.

Németország értékelvén a külkereskedelem fontosságát, előbb Európában hódította el az angol kereskedelemtől a kiviteli piacokat, majd a tengerentúli országokban is mozgósította kereskedelmi hadát, hogy a gyarmatok fogyasztóit elhódítsa Angliától.

Németország a béke négy évtizedét nagyszabású ipar és kereskedelem megalkotására használta fel, jól szervezett kiviteli kereskedelmével pedig a német ipar gyártmányai számára kiviteli piacokra tett szert az egész világon.

Németország belátott az angol politika rejtekébe, a német militarizmus a békében egy célt szolgált, hogy erkölcsi súlyával a harcoló kereskedelmet támogassa annál is inkább, mert külpolitikáját a kereskedelmi érdekek vezették.

Néhány év előtt Franciaország külpolitikáját is a kereskedelmi törekvések irányították, a kedvezőtlen belpolitikai viszonyok azonban nem engedték meg a teljesen reális irányzat érvényesülését, ami az ország kereskedelmének, egész közgazdaságának nagy ártalmára volt.

Felfogták ugyan a külkereskedelmi törekvések fontosságát és számos intézmény szolgált is azok elősegítését, oly jelentőségre azonban, mint Németországban, nem bírt emelkedni a külkereskedelem.

Franciaország belpolitikai viszonyai kedvezőtlenül hatottak a fejlődő francia külkereskedelemre, mert a külkereskedelmi érdekeket igen sokszor a politikai érdekek alá kellett rendelni s csak később érvényesülhetett az az elv, hogy első sorban a kereskedelmi érdekek jöjjenek tekintetbe.

Midőn a francia politikai tényezők teljesen a kereskedelem szolgálatába helyezték a francia hivatalos apparátust, már a németekkel nem kelhettek versenyre eredménnyel, sőt a saját piacaikon voltak kénytelenek megküzdeni a német ipar olcsó gyártmányaival.

Hiába alkalmaztak defenzív intézkedéseket, prohibítív vámrendszert, a német gyártmányok beözönlését megakadályozni nem bírták.

Ennek ellensúlyozására a francia kiviteli kereskedelem Angliában, majd a tengerentúl szerzett magának kárpótlást.

Azonban Németország volt az első, mely mondhatni egész állami berendezkedését a kereskedelmi törekvések szolgálatába állította s így megelőzte a többi államokat. Németországban hatalmas ipar és kereskedelem fejlődött ki s a túlprodukciónak elhelyezésére a kiviteli törekvések is erős tápot nyertek.

A nagy külkereskedelmi mozgalomnak meg is lett az eredménye. Az ipartermékek elhelyezése végett világszerte mentek német kereskedők, úgy, hogy rövid időn belül csaknem minden jelentősebb gócponton keletkeztek német kiviteli expozitúrák. Németország nem elégedett meg a vele barátságos viszonyban álló országok fogyasztási piacaival, hanem még ott is, ahol helyzete politikailag nem volt a legkedvezőbb, kereskedelmileg befolyást biztosított magának.

A német külkereskedelmi törekvések így a francia

piacokon is sikereket értek el. Magában Parisban, a kereskedelmi negyedben nagy német export kereskedelem alakult. Jelentős német cégek sorban létesítettek fiókokat német iparcikkek elhelyezése céljából, később azonban még a francia cikkek exportját is kezükbe vették s a francia tengerentúli export lassanként a félig német félig francia kereskedelmi érdekeltség hatáskörébe ment át. Természetesen a franciák ezt rossz szemmel nézték, mindazonáltal nem lehetett ellene semmit sem tenni.

Ugyaníly helyzet alakult ki Angliában, Spanyolországban s a Dél-amerikai köztársaságokban is. A német külkereskedelmi törekvések nagy sikert arattak s mindenütt biztos piacokat szereztek a német iparcikkeknek, sőt az illető országok kiviteli kereskedelmét is részint magukhoz ragadták, részint arra erős irányító befolyást gyakoroltak.

A német kiviteli kereskedelem e sikerét nagyszerű organizációjának köszönheti, mely szinte mintaképen áll a többi országok kiviteli kereskedelme előtt.

A német kiviteli kereskedelem bölcsője tulajdonképpen a német szabad városokban, Hamburg, Bréma, Lübeck s a többi tengerparti városokban ringott. A tengeri hajózásnak a tengerparti városok mentén való kifejlődése, az élénk csereforgalom hozta létre a kiviteli kereskedelmet. A kedvező hajózási viszonyok a tengeri kikötők felé terelték a belhajózási forgalmat is s a kereskedelmi forgalom mely itt centralizálódott, a kiviteli kereskedelemnek egy-egy jelentős gócpontot teremtett.

A tengerentúli országok bevásárlói ezekbe a városokba jöttek, hol azután meg is találták mindazt, amire szükségük volt.

Hogy ez elérhető legyen, arról a német kiviteli kereskedelmi organizáció gondoskodott. Először is nagy-

szabású árumintaraktárakat állítottak fel, hol célszerű beosztással elhelyezve mindazoknak az iparcikkeknek mintái meg voltak találhatók, melyek az országban gyártatnak. A minták mellett azok ára, a gyártási feltételek, a szállítási határidő, a raktáron levő mennyiség is fel volt tüntetve, úgy, hogy a vásárolni akaró könnyen nyerhetett tájékozódást s beszerezhetette szükségletét.

Ezen kiállításszerű raktárak felvették a vevők rendeléseit, továbbították azokat s még a leszállítást is figyelemmel kísérték. Később, a kereskedelem fejlődésével, az egyébként célszerű rendszer már nem felelt meg. A nagyobb gyáraknak és kereskedelmi cégeknek kifizetődött, hogy érdekeik előmozdítására saját fiókokat állítsanak fel, melyek cikkeiket jobban propagálhatták. Így azután egyik kereskedelmi ház után jött a másik s a szabad kikötő városok néhány év alatt a német kiviteli kereskedelem központjaivá váltak.

Idővel a német kiviteli kereskedelem vezetői beláták, hogy a kivitel megnyerésére még nem elégséges az export képviselők fentartása, mert ez egymagában még nem ölelheti fel a német gyáripár összes termékeit, nem mutathatja be az időközben felmerülő újabb cikkeket, miért is Lipcsében „Messe” cím alatt évről-évre nagyszabású kiállítást rendeznek, hol az érdeklődők a német birodalomban készült összes iparcikkeket beszerezhetik.

A német kiviteli kereskedelem vezetői arra is rájöttek, hogy nem elégséges a vevőnek az iparcikkek beszerzése körül kezére járni, hanem a vevőt saját országában kell fölkeresni s ott fiókokat létesíteni, hol azután a vásárlók a cikkeket minden fáradság nélkül megszerezhetik.

Ennek a rendszernek az előnyeit hamarosan felfogták, mert a kiviteli piacokon letelepedett ügynökségek

sokkal nagyobb sikereket értek el, mint a bevásárlókra váró belföldi exportcégek. A külföldi piacokon letelepedett cégek állandóan érintkezhetnek vevőkörükkel, jobban megfelelhetnek kívánságaiknak, könnyebben megismerhetik a piac ízlését és szokásait, a hitelviszonyokat, szóval mindazt, ami az eredményes kereskedelmi összeköttetés előfeltétele.

A német külkereskedelmi törekvések vezetői tehát ezt a rendszert találták legcélravezetőbbnek s mindenképp arra törekedtek, hogy a kiviteli piacokon mennél több német kereskedő telepedjék le, kik azután a német iparcikkek leghathatósabb terjesztőivé váltak.

A nagy német cégek mindazon kiviteli piacokon, hol gyártmányaiknak már keletjük volt s ügynökség felállítása azt elősegíthette, nem riadtak vissza az áldozattól és az illető helyre állandó képviselőt küldtek, ott fiókot állítottak fel.

A tapasztalatokból rájöttek arra is, hogy az idegenben létesített ügynökség sikere legtöbbször a vezető személyétől függ. Ép ezért arra is súlyt fektettek, hogy egyes fontos helyekre a viszonyokkal ismerős s az illető ország nyelvét alaposan bíró egyén kerüljön.

Ennek megvalósítása kezdetben nagy nehézségbe ütközött s legyőzésére a német kereskedő ifjúságot tanulmányaik befejeztével rendszerint külföldre küldték, hogy — megismervén az illető ország viszonyait s alaposan elsajátítván a nyelvet, — kereskedelmi összeköttetéseket létesítsenek vagy esetleg ott letelepedjenek.

A német kereskedő ifjak évről-évre nagyobb számban mentek Angliába, Franciaországba s a tengerentúlra, hol azután vagy német kereskedelmi céghez léptek be, vagy pedig jelentősebb helyi vállalatnál igyekeztek alkalmazást találni.

Utóbbi időben pl. Parisban a német ifjúság annyira ellepte a különböző kereskedelmi ágazatokat, hogy versenyük lenyomta az ottani kereskedelmi alkalmazottak fizetéseit.

A német külkereskedelmi törekvések ilykép sikerre vezettek, a kiviteli kereskedelem rohamosan kifejlődött, újabb és újabb piacokat szerzett meg.

A külföldről visszatért fiatal kereskedők magukkal hozták azon országok kívánalmainak és szokásainak ismeretét, hol tanulmányaikat végezték s azokat otthon jól értékesítették.

Így a német gyáros tájékoztatva volt az angol, francia, spanyol, tengerentúli, szóval az összes piacok követelményeiről, melyeknek azután teljes mértékben megfelelehetett.

A német iparos jól tudja, hogy árucikkeit pl. a tengerentúl minő formában és csomagolásban kívánják s hogy viszont a francia piac ugyanazon árucikknél minő követelményeket támaszt.

A fentieknek s a piac vevőkörének ismeretében a német ipar egyes országok iparának eredményes versenyt okozott. Az illető külföldi piacon esetleg megszerzték egy-egy árucikk modelljét s azt utána gyártották. Ez különösen a jó Ízléssel bíró francia ipar gyártmányai-val történt meg, amennyiben a- német gyárok a francia modelleket utánozva, azokat olcsón bírták előállítani s dacára annak, hogy az iparcikkek árához még vám és szállítási költségek is járultak, azokat mégis jutányosabb áron lehetett forgalomba hozni, mint az illető országban készült iparcikkeket. A német kiviteli kereskedelem nagy sikerét még a német ipar rendszerességének is köszönhetette.

A német ipar jellegzetesen tömegárucikkeket gyártó ipar s inkább a nagymennyiségben készített iparcikkek,

mint a finomabb műipari készítmények előállítására fekteti a főszűlyt. A tömegcikknek ma a népűjűlét fokozódásával sokkal nagyobb a jelentűsűgűk mint a műipar termékeiű s természetszerűleg a kiviteli kereskedelem az ily irányű iparral megszerezhetűe magának az egyes kiviteli piacokat, sűt a fogyasztást teljesen lekűthette s egyes országok iparára befolyást is gyakorolhatott. Ha az utűbbi három űvtizedben folytatott nűmet kiviteli kereskedelemnek csak Franciaországra esű részét tekintűk, űgy hamarosan megállapíthatű annak eredményessűge, mely a francia ipart űs kereskedelmet nemcsak a nűmet rendszer utánzására, hanem ellene szinte defenzív jellemű vűdekezűsre kűnyszerítette.

Franciaországban kezdetben nem fogták fel a nűmet kereskedelem eredeti céljait űs különűsebb jelentűsűget annak nem tulajdonítottak, sűt a nűmet kereskedelmi űsszekűttetés elejűn a francia kereskedelem a nűmet ipar termékeit, melyek sokkal olcsűbbak voltak, szűvesen látta. De késűbb, mikor a nűmet ipar termékeit lansűrozű hamburgi exportűrűk Parisban fiűkokat állítottak fel s a nűmet iparcikkek a francia gyártmányoknak erűs versenyt támasztottak, azokat utűnozták, olcsűbban dobták piacra űs műg a francia gyarmatokat is elárasztották, a francia kereskedelem vezetű kűrei kezdtek a kiviteli kereskedelem szervezűsűvel foglalkozni.

A francia kiviteli kereskedelem organizálásához erűsen hozzűfogtak. A párisi, lyoni, havrei, bordeauxi, marseűlei kereskedelmi kamarák a kűlkereskedelem fejlesztűsűt célűzű tervekkel álltak elű, miket azután nagyjában a kereskedeleműgyi ministerium űs a törvényhozás is magáűvű tett.

A gyarmatok kereskedelműt a tengerhajűzűsással, távoli tengerentűli sűrű hajűjűratok kreálásával, a Com-

pagnie Transatlantique segítségével, Marseille, Havre, Bordeaux kikötőinek dokkokkal, tárházakkal való ellátásával akarták magukhoz vonzani.

A kiviteli kereskedelem tájékoztatására az Office National du Commerce extérieur-t, (Nemzeti külkereskedelmi hivatal) állították fel. Ezen intézet export-lehetőségekről tájékoztatja a francia iparosokat, kereskedőket és exportőröket. Számon tartja a konzuli jelentéseket s hatalmas levelezői szervezete révén, mely az egész világra kiterjed, a leggyorsabb módon szerez információkat az egyes piacok szükségleteiről. A hivatal költségeit a kereskedelmi kamarák fentartási költségeivel együtt az iparosokra és kereskedőkre kivetett külön adóból fedezik.

A külkereskedelmi hivatal jelentékeny pénzalappal rendelkezvén, módjában áll, hogy a külkereskedelmi törekvéseket támogathassa. Amint egy újabb exportlehetőségről értesül, azt azonnal körlevélben tudatja az érdekeltséggel és ha szükség mutatkozik, közbenjár az exportőröknél, vagy az iparcikket előállító gyárosoknál, hogy az exportban résztvegyenek. Ezenkívül a kiviteli törekvéseket egyéb segélyezésekkel is támogatja a hivatal.

Különben is a német mintát utánozva, a párisi kereskedelmi kamara által fentartott kereskedelmi főiskolák jelentékeny ösztöndíjakat adományoznak, melyek lehetővé teszik, hogy az iskolákat jó sikerrel végző ifjak külföldi tanulmányútra mehessenek.

A külkereskedelmi hivatal a kiviteli kereskedelem előmozdítására szolgáló eszközöket számontartja s a kormány előtt mindenkor véleményadó testületként szerepel.

Ezen organizáció révén a francia kiviteli kereskede-

lem fellendült, mert a francia kereskedelmi házak, szakítván a régi rendszerrel, a kiviteli piacok iránt nagyobb érdeklődést tanúsítanak. Különösen tengerentúlra mentek a cégek s a kolóniákban fiókokat létesítettek, úgy, hogy rövid idő alatt igen jelentékeny forgalom fejlődött ki Franciaország és gyarmatai között.

A francia kiviteli kereskedelmet azonban a francia ipar nem támogatta úgy, mint azt a német ipar tette a német kiviteli kereskedelemmel.

A francia ipar inkább a finomabb izlésű iparcikkek, divatcikkek, a pipere és luxus-ipar körébe vágó készítmények előállításával foglalkozott, úgy, hogy a francia kiviteli kereskedelemnek csakis egy bizonyos körzet maradt meg, hol a többi országok kiviteli kereskedelmével versenyezhetett. Ebben azonban túlszárnyalta az összes államokat. Így az európai országokban mindenütt jó fogyasztási piacokat találtak. A francia külkereskedelem az értékesebb árucikkek exportjával aránylag többet keresett ugyan, mint a német vagy a többi országok kiviteli kereskedelme, ipara azonban tömeges szükségleti cikkeket nem gyártván, kénytelen volt a német kiviteli kereskedelem előtt mégis meghátrálni. Utóbb a franciák a kiviteli törekvéseknél mindenben követték a németeket s mikor rájöttek arra, hogy a német kormány a külföldi, tehát a francia piacokon is letelepedett német kereskedőket a konzulátusok útján segíyezi, a francia kereskedelemügyi ministerium és a külkereskedelmi hivatal is követte a példát s a külföldön levő francia kereskedőket ugyancsak támogatni kezdték.

A francia kiviteli kereskedelem fejlesztésének kérdése a német kereskedelmi házaknak Parisban mind nagyobb számban történt letelepülésével aktuális lett. A francia közvélemény kezdett a kiviteli kereskedelemmel

foglalkozni, a napi sajtó is tárgyalta annak a bajait, az orvoslást és támogatást igénylő ügyeket, természetesen mindenkor a német kereskedelmi törekvésekkel kapcsolatban. Sürgették a kiviteli kereskedelem fejlesztését, az iskolákban elrendelték az idegen nyelvek tanítását, majd a közvélemény nyomása alatt a nagy francia cégek a politikailag szimpatikus országokban fiókokat állítottak fel. — Elsősorban a francia gyarmatokban, Algírban, Marokkóban, majd a távoli keleten, Kínában és Japánban.

Az európai piacokon inkább Spanyolország, továbbá Olaszország és Románia jöttek tekintetbe, hol a francia cégek letelepedtek. Bukarestben pl. a párisi Louvre és Samaritaine áruházak létesítettek fiókokat, ellenben már nálunk nem.

A francia külkereskedelem nagy hátrányára az exportot igen sokszor az érzelmi politika vezette. Nem csodálható tehát, hogy, jóllehet a francia külkereskedelmet nagyban fejlesztették, az a német külkereskedelemmel még hazájában sem mérkőzhetett meg. Dacára ennek, a francia kereskedelem igen szép eredményeket ért el, amit a statisztikai adatok legjobban bizonyítanak.

A kereskedelmi összeköttetés Franciaországra nézve elsősorban a gyarmatokkal és Angliával volt hasznot-hajtó, de a Németországgal való kereskedelmi forgalom sem volt meddő.

A francia ifjú kereskedő nemzedék megállta helyét s hogy a siker még jelentékenyebb nem lehetett, az csak a fentebb elmondottaknak tulajdonítható.

Nem óhajtók az idegen külkereskedelmi törekvésekkel még részletesebben foglalkozni s a német és francia külkereskedelemről beszélve, azt csupán az illusztráció ked-

véért tettem, mert tulajdonképeni célom a magyar külkereskedelmi és kiviteli törekvések jövőbeni fejlesztésének körvonalozása.

A magyar külkereskedelmi törekvések ép úgy mint a franciák ez irányú tevékenysége, a múlt század 80-as éveire esnek s mint már említettem, a kereskedelmi múzeum felállításával kezdődtek meg. A kereskedelmi múzeum belga minta szerint eleinte inkább kiállítási célokat szolgáló intézmény volt s csak később fejlődött kereskedelmi szervezetté, melybe többek közt a külkereskedelmi törekvések is beillesztettek.

A mi külpolitikánkat a Balkán-kérdés foglalkoztatta és kereskedelmünk intéző körei ezért külkereskedelmünket a balkánországek piacainak meghódítására serkentették.

Kereskedelmi kormányzatunk látván a németek nagy sikereit a külkereskedelem terén, a magyar külkereskedelem megalapítására törekedett.

A m. kir. kereskedelmi múzeum kiviteli ügynökségei vagyis levelezői útján vélték megteremteni a magyar kiviteli kereskedelmet, de főképek a Balkánon.

A múzeum első balkán kirendeltségei, mint már előzőleg részletesen ismertettem, egy e célból alakult részvénytársaságnak adattak át.

A keletre irányuló magyar kiviteli kereskedelmet jórészt ez a vállalkozás monopolizálta s gyáripárunk akként befolyásoltatott, hogy csakis a keleti exportra rendezkedett be, a nyugati piacok nem igen bírtak reá vonzóerővel.

Elhittették közvéleményünkkel, ipari és kereskedelmi érdekeltségünkkel, hogy kiviteli kereskedelmünk csakis a Balkánon boldogulhat, mert a kisebb igényű népek könnyebben elégíthetők ki, primitívebb gyártmányokkal

is megelégszenek s különben is földrajzi helyzetünknel fogva a balkáni kivitelteket illetően kizárólagosságot is biztosíthatnánk magunknak.

A 90-es években ez a hit közvéleményünkben annyira meggyökeresedett, hogy nyugatra irányuló külkereskedelemtől való megszabadulásról komolyan szó sem lehetett. Hiába ért el a német, sőt az osztrák külkereskedelemtől is a nyugati piacokon jelentős sikereket, mindezeket nem akarták figyelembe venni, mert nálunk a külkereskedelmi téren csak a Balkánra irányuló kivitel számított.

Kereskedelmi kormányzatunkat a külkereskedelmi törekvések nem hagyják tétlenül. Annak fontosságát mindjobban felismerik s az új közgazdasági feléledéssel, az iparfejlesztésnek új alapokon történt megkezdésével, a külkereskedelmi törekvésekre is súlyt helyeznek.

A kereskedelmi ministerium, hogy a magyar ipar és kereskedelem a külföldi kereskedelmi mozgalmakról, az iparban beálló változásokról, exportlehetőségekről tájékoztatni tudjon, a kereskedelmi szaktudósítói intézményt létesítette. Ezen intézmény hasznát csaknem valamennyi európai állam is belátta s követte a példát. A kereskedelmi szaktudósító iparunkat és kereskedelmünket állandó kontaktusban tartja a külföldi ipar és kereskedelmi élettel, míg felettes hatóságát a közgazdasági kérdésekről, az ez irányú hatósági intézkedésekről informálja, közgazdaságunkkal pedig az ezt érdeklő mozgalmakat, exportlehetőségeket tudatja. Ezen intézmény következtében iparunk és kereskedelmünk azon helyzetbe jutott, hogy a külföldi piacok kereskedelmi viszonyairól, a kiviteli eshetőségekről gyorsan lett informálva, iparunk és kereskedelmünk ezen értékes tájékoztatásokat eleinte nem igen használta ki, az évtizeden

át tartó téves hiedelem azonban megszűnt s lassanként a mi közgazdasági köreink is belátták, hogy nemcsak a balkáni piacok bírnak fontossággal a magyar ipar és kereskedelemre nézve, hanem a nyugati piacokra ugyancsak szükség van, sőt kiviteli kereskedelmünknek ezekből nagyobb haszna származhatik mint a kisebb igényű, nehézkes balkáni piacokból.

A Balkánra irányuló kivitel külkereskedelmünkre nézve kezdetben hasznothajtónak mutatkozott, később azonban egyre-másra akadályok merültek fel.

A magyar nagyiparnak a hazai hitelnél még hosszabb lejáratú fizetési határidőre kellett berendezkednie, ami kiviteli kereskedelmünket hamarosan a nagy bankok érdekeltségébe hajtotta. Önálló nagyobb exportcégek, úgy mint Német- vagy Franciaországban, nem igen alakulhattak, mert a sajtáságosan nehéz kereskedelmi viszonyok úgy a beszerzési forrásoknál illetve a gyáripárnál, mint a fogyasztási piacoknál az exportőrök helyzetét rendkívül megnehezítették. Így azután a keletre irányuló kiviteli kereskedelmünk nagyjából a már említett társaság és a többi nagybankok kezébe került, melyeknek helyzete különben is meg volt könnyítve, mert az iparvállalatoknál jelentékeny befolyásuk volt s azok gyártmányai felett rendelkezettek.

Az egy-két tőkeerős exportcégnek a keleti piacokon nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. Midőn a kiviteli törekvések sikerrel jártak és nagyszabású kereskedelmi forgalom elérése volt remélhető, a politikai viszonyok alakulása folytán oly akadályok jöttek közbe, melyek az évtizedes fáradozásokat a megsemmisüléssel fenyegették.

Az annexió válság alkalmával a Balkánra irányuló kivitelünk megakadt. Bosznia-Hercegovina anektálását,

a török közvélemény akként bosszulta meg, hogy az osztrák és magyar árucikkekre kimondta a bojkottot, ami tetemes károkat okozott.

A nagy nehézséggel megszerzett piacokat a német, francia és angol kereskedelem elhódította s exportőrjeink, ezek közt a nagy tőkével rendelkező bankalapítások is szomorúan tapasztalhatták az egyoldalú kiviteli törekvések hátrányát.

A balkáni háború nagy válságba sodorta kiviteli kereskedelmünket: még a legjelentékenyebb vevők is beszüntették fizetéseiket s kiviteli kereskedelmünk több évig tartó várakozás után a beállt világháború következtében újra tétlenségre lett kárhoztatva.

A kiviteli kereskedelemtől, amit nem hangoztathatok eléggé, igen sok függ: az ország gazdagodása, jóléte, miértis oda kell törekednünk, hogy a jövőben egy hatalmas, nagyszabású magyar kiviteli kereskedelemnek vessük meg létalapjait.

A jövőbeni magyar kiviteli kereskedelemnek azonban nem szabad egyoldalúnak lennie, hanem be kell hálóznia az egész földtekét, mindenütt, piacokat szerezve a magyar termékeknek, amire bő alkalom is fog nyilni.

A mi iparunknak sokkal nagyobb szüksége van kiviteli kereskedelemre mint a többi államok iparának, mert a fogyasztó közömbösségével is meg kell küzdenie s e mellett egy hatalmas idegen ipar szabadon versenyezhet vele.

Ha azonban a magyar ipar gyártmányai a külföldön kelendősegre tesznek szert és jólszervezett külkereskedelmünk azoknak nagy piacokat szerez meg, akkor a hazai közönség a magyar ipar termékeit megfogja becsülni és az iparfejlesztés munkája is megkönnyebbül, mert a hatalmas magyar ipar felvirágoztatásához meg

lesz minden szükséges tényező. Tehát már fontos nemzetgazdasági okokból is részt kell vennünk a nemzetek világvversenyében s termékeinknek mindenütt ahol csak lehetséges, helyet kell szorítanunk.

A magyar külkereskedelem megszervezésénél nem szabad ismét azon nézetnek érvényesülnie, hogy iparcikkeinknek csakis a Balkánon keressünk fogyasztási piacokat. Az egész világon, főként a jólfizető, nagyobb szükséglettel bíró nyugaton is kell tért foglalnunk.

A múltban a nyugaton, Németországban, Franciaországban és Angliában több magyar kereskedő telepedett le, akik jobbára saját erejükből szereztek egy-egy magyar cikknek kelendőséget.

Ezek a kísérletek sikerrel jártak s a megkezdett export akció eredményessége biztató előjel arra, hogy a nyugatra irányulandó magyar kiviteli kereskedelem is hasznothajtó lesz.

A magyar kiviteli kereskedelem megszervezése úgy az államra, mint a magyar társadalomra hárul.

Üdvös volna a francia nemzeti külkereskedelmi hivatalhoz hasonló intézmény felállítása, mely a kereskedelmi testületekkel szoros kapcsolatot tartana fenn s a magyar külkereskedelmet irányítaná.

A hivatal vagy újonnan volna szervezendő, vagy az annak idején a kiviteli emlékiratok-ban kifejezett óhaj szerint a Magyar Kereskedelmi Múzeumból alakulna.

A hivatal élén a kiviteli kereskedelmet úgy a gyakorlatból, mint teóriából ismerő szakemberek állanának, akik a kiviteli piacokról jövő mindennemű híradást kelőleg értékelhetnék és a hazai exportőrök figyelmét a kiviteli eshetőségekre felhívnák.

A külföldi kereskedelmi piacokon a hivatal levelezői volnának hivatva a hivatalt a külföldi piac szükségleteiről informálni.

A fővárosokban a hivatal fiókokat létesítene, melyeknek élén kereskedést nem folytató s egyéni anyagi érdekektől mentes vezetők állnának.

Ezen fiókokat a kereskedelmi ministeri szaktudósítók is ellenőrizhetnék.

Az irodák a piacnak megfelelő áruraktárakat tartathnának fenn, hol a vásárlók a magyar cikket megtekinthetnék s rendeléseiket feladhatnák. Arra is törekedni kellene, hogy különösen a nyugati piacokon menél több magyar cég létesítsen képviselőt vagy pedig teremtsen érdekeltséget.

E mellett a kereskedelmi szakoktatásnak új irányt kellene adni.

A kereskedelmi iskolák tantervébe a külföldi piacok ismertetését is fel kellene venni. Esetleg több középiskola jellegű kereskedelmi iskola volna felállítandó, melyek a kiviteli piacok szokásaival ismertetnék meg, valamint idegen nyelvekre tanítanák az ifjúságot. Több főiskola, a külkereskedelmi kérdéseket tárgyaló tantervvel, a magyar külkereskedelemnek a jövőben úgy elméletileg mint gyakorlatilag képzett szakerőket adna.

A kivitel fejlesztését a szaktudósítói intézmény is az eddiginél szintén hathatósabban segíthetné elő, ha hivatalos jellege teljesen kidomboríttatnék. E mellett a szaktudósító hatásköre a felekkel való közvetlen érintkezéssel volna kitágítandó. A szaktudósítók így azon helyzetbe jutnának, hogy a hazai érdekeltség figyelmét a felmerülő kiviteli eshetőségekre azonnal felhívhatnák. A szaktudósítóknak a székhelyüket érintő kérdések megbírálásában minden tekintetben első fórumnak kell len-

niök, amennyiben ők a helyzetet kellőkép ismerve, legjobban ítélik meg a teendőket, egyes kereskedőknek a piacokon való letelepítése iránt intézkedhetnek s a vitás kereskedelmi ügyeket rendezhetnék.

A nagy kereskedelmi gócpontokon működő szaktudósítók mellett, azok kívánságára gyakorlati szakemberek is volnának beosztandók. A kiépített szaktudósítói szervezet, a külkereskedelmi hivatal illetve annak külföldön levő irodái lennének az elsők, melyek a magyar kiviteli kereskedelem útjait egyengetnék. Igaz, hogy kezdetben mindezek az eddiginél valamivel nagyobb terhet rónának az államra, de a külföldi minta szerint az iparosokra és kereskedőkre kivetett külön adókkal e költségek fedezhetők volnának.

Az állami szervezet után a tulajdonképeni kiviteli kereskedelmi tényezők, exportőrök, kereskedők nevelése vagyis a kiviteli kereskedelem megalapítása következnek, mely természetszerű folyamánya az elsőnek.

Mielőtt ennek tárgyalására áttérnék, vizsgálni kell, hogy milyen is lehet a magyar kiviteli kereskedelem terrénuma s mily cikkeket lehet a külföldi piacokra vinni?

Megállapíthatjuk, hogy ipari és kereskedelmi helyzetünk meg fog változni. Magyarország ma főképp mezőgazdasági terményeket termelő állam, tehát jobbra oly cikkeket lehetne a külföldre szállítani, melyeket a mezőgazdasági ipar állít elő. Tudjuk, hogy az a teória, mintha a kisebb ipar fejletlenebb volna mint a nagyipar, ma már nem állhat fenn, mert a legkezdetlegesebb ipari államokban is fejlődhetik hatalmas iparág, ha kedvező körülmények, — mint könnyű anyagbeszerzési források, geographiai viszonyok vagy erőteljes kiviteli kereskedelem — támogatják azt.

A külkereskedelem igen sokszor fejlesztője lehet oly iparágaknak, melyek kizárólag a hazai piacra támaszkodva nem állhatnának fenn, mivel a hazai piacot annak lekötöttsége folytán egyhamar meg nem szerezhetik vagy miután a piac az új iparág gyártmányait nem képes felvenni.

Számos oly iparág van, melynek fejlődése a kiviteli kereskedelem által biztosítható.

A német és a francia nagyipar is a kiviteli kereskedelemnek köszönhetik óriási arányaikat, mert amint egyes vállalatok megalakultak, termékeik értékesítése céljából a belföldi piac mellett azonnal a külföldi fogyasztás megszerzésére is törekedtek. Így a lyoni selyemgyárak a tekintélyes belföldi fogyasztás mellett a világpiacokra is nagy súlyt fektetnek s gyártmányaikat a francia piac ellátásával egyidejűleg külföldi fiókjaik vagy utazóik útján illetve a külkereskedelmi szervezettel forgalomba hozzák idegen országokban is.

Hathatósabb illusztráció kedvéért megemlíthetem, hogy a német ipar szintén nemcsak a belfogyasztásra, de a külföldi piacok megszerzésére is nagy súlyt fektet s egyes iparágaknál, mint a vegyi és gépiparnál, a kiviteli kereskedelmet az iparág fejlesztésével egyidejűleg szervezte. Tehát egyes iparágaink, melyek a hazai fogyasztás kisebb méretei vagy még inkább a piac lekötöttsége folytán a hatalmas fejlődésnek nem kapnának azonnal létalapot, a jól szervezett kiviteli kereskedelem következtében biztos fejlődésnek indulnának s így a kiviteli kereskedelem az ország iparának nagy elősegítője volna.

A kiviteli kereskedelemnek azonban nem ez az igazi hivatása, hanem az, hogy hazánk közgazdaságát úgy változtassa meg, hogy az a többi gazdag európai ál-

tárnokéhoz hasonlóan tőkeerőssé válják és a kialakuló fejlett ipar, valamint az intenzív mezőgazdasági termelés feleslegét jól értékesítse s ekként az ország lakosságának vagyonosodását elősegítse.

A kiviteli kereskedelemre tehát fontos és súlyos feladatok hárulnak, miket azonban sikeresen csak úgy oldhatna meg, ha közgazdaságunk, a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem támogatnák. A mi kiviteli kereskedelmünk ugyanis sokkal rosszabb helyzetben van, mint a német, francia vagy angol, mert ezek nemcsak a hivatalos körök részéről részesültek támogatásban, hanem fejlett ipar és kereskedelem is állt mögöttük, melyek az intenciót felfogták s a kiviteli törekvéseknek helyt adtak.

A mi kiviteli kereskedelmünket is támogatni kell. Az illetékes köröknek s közgazdaságunk vezetőinek igyekezniük kell a magyar külkereskedelmi törekvéseknek megadni minden kedvezményt, hogy azok a kitűzött céloknak megfelelhessenek, mert a kiviteli kereskedelem, ha fejlesztik, nemcsak a fölösleges mezőgazdasági és ipari produkció elhelyezője lesz, hanem egyszersmind azoknak fejlődésükben segítő társa.

Az a megnemértés, mely mezőgazdaságunknál és iparunknál a közvetítő s a kiviteli kereskedelem iránt mutatkozott, a magyar kiviteli törekvéseket nagyban hátráltatta.

A kivitelfejlesztési emlékirat részletesen vázolta közgazdasági köreinknek a kiviteli kereskedelemről alkotott felfogását s megírta, hogy a mezőgazda, az iparos, de a kereskedő is, ha külföldi piacokra exportál, árujáért többet akar mint amennyit a belföldi piacon kapna s a szállításnál is igen sokszor megtörtént, hogy az áru a megrendelésnek s a piac követelményeinek nem felelt meg.

Tapasztalatból tudom ennek igazságát s bizony igen sokszor megtörtént, hogy a külföldi piacon letelepedett magyar kereskedő kénytelen volt ennek következtében magyar összeköttetéseivel szakítani és más országok gyár-
ipari cikkeinek értékesítésével foglalkozni.

A külkereskedelmi törekvéseknek a magyar közgazdasági tényezők részéről a jövőben más elbírálás alá kellene esniök.

A kiviteli kereskedelemnek iparunkra való befolyásáról már említést tettem, most a kiviteli kereskedelem legfőbb hivatásáról beszélhetek.

Mezőgazdasági iparunk a kiviteli kereskedelemben láthatja legjobb segítő eszközét, amit a már ismertetett cukor- és malomipar legjobban bizonyít. E két iparág, ellátván a belfogyasztást, jelentékeny feleslegét jól szervezett kiviteli kereskedelmével úgy az európai mint a tengerentúli piacokon értékesíti. igaz, hogy e két iparág helyzete egészen más, mint a többi mezőgazdasági iparoké, mert az ipar megteremtésének első idejében keletkeztek, amikor a nagytőke jött segítségükre s a kedvező konjunktúrákat idejében kihasználhatták, minek következményeképp kiviteli kereskedelmüket is szervezheték.

Mezőgazdasági termelésünknek azonban igen sok ága van, mely jól kifejlesztett kiviteli kereskedelem segítségével ép oly fejlődésnek indulhatna mint az említett két iparág.

Mindjárt elsőnek megemlíthetem a husipart, melynek több ága máris oly fejlett (így a szalámigyártás), hogy exportálni képes, míg nagyobb része a kiviteli célokat még nem szolgálhatja, sőt fejletlensége miatt a hazai fogyasztást sem bírja ellátni, úgy hogy e cikkekben az ország behozatalra van utalva.

A konzervipar, mely alig van meg az országban, szintén nagy arányokban indulhatna meg s nemcsak a belszükségletet fedezhetné, de jelentékeny kiviteli piacokat is szerezhetne. Hazánkban a konzerveknek a legutóbbi időig nem volt nagy keletje, mert mezőgazdasági ország lévén, lakosságunk eddig könnyűszerrel friss állapotban megkapott minden az ételmezéshez szükséges cikket s így a konzervekre nem szorult. Nagyszabású konzervgyár alig volt az országban s az egy-két nagyobb gyár inkább a katonaságnak dolgozott. Közönségünk alapján véve nem nagy igényű, a húskonzerveket a legutóbbi időig még sem bírta megszokni s a gyümölcskonzervek fogyasztása iránt sem mutatott nagy előszeretetet, úgy, hogy az a néhány gyár, mely az iparfejlesztési akció hatása alatt alakult, állandóan válsággal küzdött s a legjelentékenyebbre egy külföldi érdekeltség tette reá kezét.

A konzervgyáraknak, dacára annak, hogy elsőrangú nyersanyag állt rendelkezésükre, nem sikerült nagyobb eredményeket elérni s az üzemet biztosítani. Ennek az említettekén kívül az volt az oka, hogy a gyárak nem rendelkeztek kiviteli piacokkal, nem volt segítségükre jól szervezett kiviteli kereskedelem, mely gyártmányaikat elhelyezte volna a külföldi piacokon, mint tette ezt a francia és német kiviteli kereskedelem a francia illetve a német konzerviparral.

Hazai gyáraink áruiknak nem szereztek fogyasztást sem a belföldi, sem a külföldi piacokon s jóllehet jelentékeny állami támogatásban részesültek, mégis kénytelenek voltak üzemüket korlátozni vagy beszüntetni.

Csak a világháború kitörésekor állt be fordulat a konzervgyártás terén. A gyárak munkával bőven el lettek látva és a friss élelmiszerekben beállt hiány a kö-

zönséget is hozzászoktatta a konzervek használatához s így nem lehetetlen, hogy a jövőben konzervgyárainkat a belföldi piac is képes lesz foglalkoztatni.

Mindez azonban nem elégséges, mert nem néhány gyár fennállásáról van szó, hanem egy külföldön már hatalmas iparágnak nálunk való meghonosításáról, ami hazánknak új jövedelmi forrásokat juttatna.

A konzervipar létesítését erőteljes kiviteli kereskedelem is kezdeményezheti. Elsősorban a főzelék- és gyümölcsfeldolgozó gyárak felállítását kellene elősegíteni. E gyárak jobb áron vásárolhatják meg a főzeléket, gyümölcsöt s a termelőt nemesebb áru előállítására, u. n. kerti gazdálkodásra serkentik, minek következtében kiváló, elsőrangú főzelék- és gyümölcskonzervek kerülnének a piacra. A konzervipar fejlesztése mezőgazdaságunkra is befolyással bírna, minek példája Franciaországban látható.

Másodsorban a húsipar volna szervezendő oly módon, mint a hogy már ezt egy külön fejezetben ismertettem.

A hus- és konzerviparok mellett a tésztaneműgyártás is fejleszthető volna a kiviteli kereskedelem segítségével. Ezen iparágnak, a hazai nyersanyag kitűnő tulajdonsága folytán, hazánkban megvan a létalapja; eddigelé mégis az olasz tésztaneműipar látta el úgy az európai, mint a tengerentúli piacokat, miben kiviteli kereskedelme volt hasznára.

Nálunk ezen iparágak egyike sem volt képes kiviteli kereskedelmét egymaga megteremteni s így nem is kerülhetek abba a helyzetbe, hogy nagyobb kivitelre berendezkedhessenek. Különben is gyárosaink nem fogták fel a kiviteli piacok fontosságát s nem rendezkedtek be az exportra. Ennek azután az a hátránya is támadt, hogy

egy-két elszigetelt exporttörékvés meghiúsult és gyárosaink a nyugati piacokon levő importőröktől sokszor nagyobb árakat kértek mint a belföldi piacon, úgy gondolkodva, hogy a külföldi vevő azért kéri az árut, mert szüksége van rá, miért is ezt jobban megfizetheti. Ennek a helytelen következtetésnek természetesen az lett az eredménye, hogy a vevő rendesen megelégtelt az első kísérletet s a további összeköttetéstől elállott.

A kiviteli kereskedelem és a mezőgazdasági iparok a külföldön alig néhány évtized alatt hatalmas fejlettségre tettek szert Ennek illusztrálásául elég megemlítenem a francia hal-, főzelék- és gyümölcskonzerviparokat. A halkonzervipar Bretagne és Normandia partvidéki lakóinak a legjövödelmezőbb kereseti forrását képezi, a gyümölcs- és főzelékkonzervipar pedig Közép-Franciaország mezőgazdaságát alakította át. A francia belfogyasztás konzervekben igen nagy, mert a nép rájött, hogy a jól elkészített konzerv a friss áruval felveszi a versenyt, s a nagy kivitel, mely Angliába, Közép-Európába s különösen a tengerentúlra irányul, ezen iparágakat hatalmas nagy gyáriparrá alakította át. A nagy gyárosok, — jól szervezett kiviteli kereskedelem által támogatva, — a fogyasztó piacok kívánalmainak megfelelőleg rendezkedtek be.

Ugyanez mondható a német húsiparról is; a braunschweigi konzervgyártás, a hamburgi sódárkészítés nagy piacokat szereztek. Ezen iparágak, melyek tulnyomólag kivitelre dolgoznak, a német kormány intézkedése folytán hathatósan, védvámok és egészségügyi intézkedések által oltalmaztattak meg az idegen országok hasonló iparával szemben.

A konjunktufák folytán még a legszilárdabban álló kiviteli kereskedelemben is állandóan változások állnak

elő, miértis a kiviteli kereskedelmet támogatni kell. Ha a hivatalos kereskedelmi apparátus a már ismertetett módon ki lesz építve, ami a kiviteli kereskedelem szempontjából elsősorban fontos, okvetlen szükséges az is, hogy a kiviteli kereskedelemmel foglalkozó és e célból a külföldre letelepített kereskedők, különösen az első években úgy erkölcsileg mint anyagilag támogattassanak.

Az új korszakban a kiviteli kereskedelemre nagy feladatok hárulnak, mert újból meg kell szerezni az elvesztett piacokat.

Hazánkban a kiviteli kereskedelem iránt nem viseltettek kellő érdeklődéssel. Kereskedelmi mozgalmaink vezetői azt a nézetet vallották, hogy a külföldön letelepedett kereskedőket nem kell támogatni, azok saját erejükre utalva végezzék munkájukat.

Ez a helytelen felfogás — úgy látszik — a mértékadó köröknél is meghallgatásra talált, mert bizony kiviteli kereskedelmünk nem részesült oly védelemben mint a német, francia vagy angol kiviteli kereskedelem. A külföldön letelepedett magyar kereskedők kérelmeit nem igen teljesítették s különben is a külkereskedelemre illetve a külföldön letelepedett kereskedők támogatására, mint a hogy a kiviteli emlékirat is megjegyzi, nagyobb alap mindeztideig nem áll rendelkezésre. Ezen a jövőben változtatni kell. A külföldön letelepedett kereskedők segíeyezendőek, hogy a kezdet nehézségeivel megküzdhesenek s megfelelhessenek annak a célnak, amelynek szolgálatában állanak.

Kereskedőink, kik a külföldön vannak, azért nem részesültek állami támogatásban, mert a nemzetközi egyezmények a prémiumokat és egyéb segíeyezést tiltják. Ez az álláspont szigorúan megtartatott akkor, midőn a né-

metek és franciák kiviteli kereskedelmüket minden tőlük telhető módon anyagilag és a hivatalos szervezet által is támogatták.

A magyar mezőgazdaság, ipar és kereskedelem továbbfejlesztését a kiviteli kereskedelemben láthatjuk, tehát ha a világversenyben részt óhajtunk venni s a béke áldásait és az új kedvező helyzetet kihasználni akarjuk, mindenkép azon kell lennünk, hogy egy erőteljes kiviteli kereskedelmi szervezet álljon rendelkezésére, mely úgy mezőgazdaságunk mint iparunk termékeinek fölöslegét a külföldön jó áron értékesítse.

A kiviteli kereskedelem fejlesztését röviden a következőkben összegezhetjük:

Elsősorban felállítandó volna egy külkereskedelmi hivatal s e mellett a szaktudósítói intézmény hatásköre is kibővítendő volna. Másodsorban a kiviteli piacokra vonatkozó bővebb kereskedelmi ismereteknek a szakiskolákban való tanítása volna elrendelendő. Harmadsorban a kiviteli piacokon a magyar kereskedőknek letelepedését kellene elősegíteni s végül a letelepedett kereskedők esetleg segélyben volnának részesítendőök.

Ezek azok a szükséges intézkedések, melyek a kiviteli kereskedelem fejlődését előmozdítanak.

X

TÁRSADALMUNK SZEREPE A KÖZGAZDASÁGBAN

Az előbbi fejezetekben rövid sorokban lepereg Magyarország közgazdasági múltja, kezdve a honalapítástól egész a második nagy korszakig, az 1848—67-es időkig és az olvasó elé tárul a nagy korszak eleje is, a világháború beállta nagy napok, a hirtelen változás.

A világháború felfogásunkat, berendezésünket máris megváltoztatta s ez a jelenség a nemzet legérzékenyebb részénél, úgyszólván lelkénél, a közgazdasági életnél mutatkozott legelőször.

Hogy milyen lesz a jövő, azt még nem tudjuk. Annyit azonban sejtünk s támaszkodva nemzetünknek fenállása óta vívott küzdelmeire, létéért folytatott harcaira és a világháborúban aratott dicsőséges győzelmeire, annyit remélünk, hogy az csak ragyogóan szép lehet. De hogyan? Belépünk azonnal a világnemzetek sorába? A rettenetes háború gyümölcseit nyomban fogjuk élvezni? Az elhullatott vérért Magyarország tüstént nagyszerű fejlődést kap cserébe? A vérrel áztatott földek dus aratása mindjárt meghozza az óhajtva várt nagyszerű jövőt? Szó sincs róla. De bízunk és hiszünk s a jelenben még nagyobb joggal várjuk a jövőt, a kezdődő nagy korszakot. Igaz, reményteljes várakozásunkba még belevegyül

egy kis bizonytalanság, még előttünk van az éjvég szürkéjével viaskodó pirkadás, de a hajnal csak szép, fényes, napsugaras lehet.

Magyarország már kiküzdötte jövőjét, ezerszeresen megfizetett azért, hogy a nagy nemzetekhez méltó módon éljen.

Ezernyi prespektíva nyílik, hogy miként fejlődjék tovább a hatalmas, gazdag, a háborúban feléledi Nagy-Magyarország!

A béke napjai azonban új küzdelmeket rejtenek magukban. Egy nemzet sem élvezte és nem is fogja élvezni azonnal fáradtságának jutalmát.

Hogy a békét kihasználhassuk, hogy — amit vérrel kiküzdöttünk — nemzetünk méltó helyét a világ nemzetek között a közgazdaság, tehát a jólét terén is megszerzhessük, újabb fáradhatatlan harcra lesz szükségünk, mely eddig is mindig folyt és a jövőben sem fog szünetelni.

A mezőgazdák, iparosok és kereskedők, a közgazdasági élet vezetőinek harca ez, melynek, — hogy a vérrel megvívott jogokat teljesen élvezhessük — most még fokozottabbnak kell lennie.

Az utolsó három fejezetben igyekeztem vázolni a magyar mezőgazdaság, ipar és kereskedelem jövőjét, inkább tárgyilagosan, talán ridegebben mint optimisztikus nézetek rózsaszínű ködfátyolán keresztül nézve s megemlékeztem a múlttól is, felemlítve a hibákat, hogy azután rámutathassak a jövőben végzendő teendőkre.

Kétségtelenül megállapítható, hogy az illetékes köröknek a közgazdasági élet, a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem érdekében tett intézkedései jobbra megfeleltek a követelményeknek. Elmondható ez a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi körökről is de azért nem

egy intézkedés elmulasztása okozója annak, hogy gazdasági törekvéseink nem állhattak meg sikeresen a nagy nemzetek hasontörekvéseivel szemben.

Közgazdasági életünket, mezőgazdaságunkat, iparunkat és kereskedelmünket még fejleszteniünk kell, ki kell jelölnünk nekik az utat, melyen haladjanak és segítenünk őket az eljövendő nagy küzdelmekben.

A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem jövő feladatait az előbbi fejezetekben megkíséreltem megjelölni. De egy igen fontos tényezőről, a magyar népről, társadalomról még nem beszéltem. Még nem volt szó arról, vajjon honnan fog a jövőben előkerülni a magyar közgazdasági élet zöme, az intelligens osztály, mely a külfölddel, az idegen gazdaságokkal meg fog tudni küzdeni és Magyarországnak a nagy világnemzetek sorában méltó helyet biztosítand.

Előírhatjuk társadalmunknak milyen legyen a jövőendő magyar közgazdaság, megjelölhetjük az utat, melyen haladnia kell, feltárhatjuk előtte a boldogulás ösvényét, de cselekedni helyette nem cselekedhetünk; ezt, hogy a nagy feladatokat sikeresen végezhesse, önmagának, saját erőit kifejtve kell megtennie.

A múltban is, a legilletékesebb faktor, maga a kereskedelemügyi kormány, az iparfejlesztési és kiviteli emlékiratokban, ezen aprólékos gonddal kidolgozott jeles közgazdasági irányművekben kimutatta mit kell tennie társadalmunknak a jövőben, hogy közgazdaságunk fejlődjék és boldogulhasson.

A kitűnő útmutatások, melyek az akkori idők szellemének megfelelték, nem vezettek teljesen célra s az eredmény aránylag csekély volt. Ez annak tulajdonítható, hogy hiába írták elő a tennivalót, hiába vett fel nagyobb összegeket a kereskedelmi kormány az évi költségveté-

sekbe iparfejlesztési célokra, annak keresztül vitele elmaradt, mert hiányzott a legszükségesebb, a nagy célokat megértő társadalom fogékonysága, tetteje.

Nem áltatom magamat s tisztában vagyok azzal, hogy a hatalmas magyar mezőgazdaság, ipar, kereskedelem és kiviteli kereskedelem, — még ha szolgáltatásban áll is minden tényező, — csak úgy lesz megvalósítható, ha a társadalom, átérezvén a nagyidőket, a nyugatiakhoz hasonlóan átalakul s oly nézeteknek, felfogásoknak és elveknek ad helyet, melyek a közgazdasági életnek kedveznek. Mielőtt azonban közgazdaságunkat tovább fejlesztenénk, gondolnunk kell az azt alkotó tényezőkre.

Társadalmunknak a közgazdaság iránti fogékonysága fokozható lesz, mert a világháború nagyban hozzájárult ahhoz, hogy társadalmunk teljesen átalakuljon és a reális irányt fogadja el, eldobván az évszázadok óta fennálló kasztrendszeret, előítéleteket, amelyek hazánk fejlődésének csak útjában állottak.

A magyar nép magában véve értelmes, józan, minden jó tulajdonsággal megáldott, mely célirányos vezetés mellett a jelen modern élet minden követelményének megfelel s kitűnően megállja helyét a többi népek mellett.

Társadalmunk vezetőire hárul tehát a feladat, hogy ezt a népet, mely a legutóbbi rettenetes küzdelmekben oly dicső módon vitte szerepét, akként neveljék, hogy a jelenkor minden áldásában részesüljön s a műveltség, jólét, vagyonosodás osztályosává váljék.

De mielőtt ideérünk, társadalmunk megreformálása szükséges. Elsősorban mellétekinteteket félretevő igazi demokratizmusnak kell helyet foglalnia a társadalmi életben, annak minden ténykedésében, mert csak ez segítheti társadalmunkat s a nemzet összeségét egy gazdag jövő

felé csak ez szolgálhatja az ország javát, a közgazdasági életet, tudomány, művészetet.

Tűnjék el a hivalkodás, a mértéktelen fényűzés, pompa, s váltsa fel ezeket a munka, takarékoság, szorgalom.

Társadalmunk világfelfogása a nagy küzdelmek után könnyebben befolyásolható, miértis a vezetőknek oda kell törekedniök, hogy az a nyugati államokéhoz hasonlóan alakuljon.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy mellőzve minden kritikát, átvegyük a nyugati társadalmi berendezkedéseket. Népünk karaktere nem kívánja meg a nyugati intézmények egyszerű átültetését s ez nem is volna helyes, hiszen ott is van sok, ami nem a legideálisabb s csak újabb forrongó eszmék kiváltódását, fejlődését idézik elő, melyek nem mindig maradnak meg. Nem, ezt senki sem kívánhatja s a legfontosabb, hogy nemzetünk a nyugati kultúrából csakis azt vegye át, ami további életképességére, közgazdaságának fejlődésére hasznosul jár.

Ha a szokásainkhoz, temperamentumunkhoz legközelebb álló nemzetek társadalmainak berendezkedését objektív szempontból tárgyilagosan vizsgáljuk, — eltekintve attól, hogy háborúban ellenként álltunk, vagy mint szövetségesek harcoltunk egymás mellett, — könnyen megtalálhatjuk a középutat, kikereshetjük az európai nemzetek kiváló szokásait s alkalmazhatjuk azokat itthon, mindig figyelembe véve természetesen, hogy mi felel meg nekünk?

Demokratikus és szociális érzékkel valósítandók meg azok az eszmék, melyek a nyugaton már beváltak s nálunk is az összesség javára válnának.

A mi modern társadalmi berendezkedésünket 1848-tól, a jobbágyság eltörlésétől kezdve lehet számítani. Társa-

dalmunk ezen idő óta még teljesen nem érhetette utóí a nyugati államok társadalmi berendezkedését, bár külsőleg az elmúlt hat évtized alatt igyekezett annak látszatát felvenni. Nálunk még ma is előítéletek uralkodnak. Van egy felsőbb osztály, mely azonos azzal, a melyé 48 előtt volt a cselekvés ereje; egy középosztály, mely szintén a 48 előtti idők köznemes osztályából alakult; továbbá a polgári osztály, mely újabb keletű; végül az ország zöme, a köznép, mely ma sokkal jobb helyzetben van mint egykoron.

A felsőbb osztálynak, mely évszázadokon át nagy hatalommal rendelkezett, a nemesi előjogok eltörlése dacára sikerült a jelenlegi társadalmi keretek közt elhelyezkednie oly módon, hogy az ország vezetését továbbra is megtarthatta.

Mindazonáltal a modern berendezkedés a régi szokásoknak nem kedvezett s a főrangú osztály valamint a köznemesség vagyoniilag sokat szenvedett.

A közhivatalokat lefoglalta magának a nemesi osztály s kialakult az a nézet, hogy a modern berendezkedésben csak ezen a pályán és a gazdálkodásnál boldogulhat. Elfoglalták tehát a közhivatalnoki pályákat, a jogi pályákat és a gazdálkodást, ezeket tekintették a legelsőeknek, a modern állami élet többi fontos megnyilvánulásával, az iparral és kereskedelemmel nem törődtek. Csak a később kialakult polgári osztály lett az ipar és kereskedelem megteremtője.

Az ország vezetése, a törvényhozás, az első osztályok kezeiben maradt s azok minden egyes intézkedésben érvényre juttatták felfogásukat, úgy, hogy az ipari és kereskedelmi érdekek elhanyagoltattak.

Néhány év óta változott a helyzet, amennyiben az arisztokrácia is fokozottab érdeklődést mutat a közgazda-

ság iránt. Engedtek a konzervatizmusból s belátták, hogy a közgazdasági tevékenység nem perhorreskálni való, mert az ország javára válik. Ez a nézet mind általánosabbá vált s később a törvényhozási intézkedésekben is megnyilvánult.

Mindez azonban még kevés, hogy közgazdaságunk jövőben — a többi államokhoz hasonlóan — a hozzáfűzött várakozásoknak megfelelhessen. Egész átalakulási folyamatnak kell bekövetkeznie, amelynek legfelülről, a példaadó helyről kell jönnie.

A felsőbb osztálynak azt is el kell ismernie, hogy nem elégséges az, hogy administratív téren veszi ki a maga részét, hanem ha azt akarjuk, hogy hazánk a többi nemzetek közt megállja helyét, az is fontos, hogy a közgazdasági életben az eddiginél sokkal intenzívebb részt vegyen.

Mint ahogy eddig a közigazgatási pályát özönlötték el arisztokratáink és köznemességünk, úgy most a közgazdasági pályára is kell lépniök. Azoknak az osztályoknak, melyektől a magyar társadalom a példaadást várja, meg kell mutatniok, hogy a modern kor szellemének meg tudnak felelni.

Ne csak a közigazgatásnál s a mezőgazdaságnál találjuk meg őket, hanem az ipar és kereskedelem minden ágazatában.

Az iparban és kereskedelemben foglalják el az őket megillető helyet, mert ha friss és hatalmas erők támogatják, az ipar és kereskedelem jobban meg fog tudni felelni hivatásának.

Ha a felsőbb osztályok részt vesznek az iparban és kereskedelemben, akkor a polgári osztály nézetei is hamarosan megváltoznak. Az iparos és kereskedő nem fogja

fiát diplomás pályára nevelni, hanem annak ami ő, iparosnak, kereskedőnek.

Ennek meg lesz az egész magyar közgazdasági életre kiható nagy jelentősége. Az ipari vállalatok és kereskedőházak apáról-fiúra szállva megerősödnek, megnagyobbodnak, akár csak a külföldön.

Az angol főnemesség, mely az egész világon a legkonzervatívabb, volt az első, mely belátta, hogy az ország érdekében a politikai irányítás mellett kötelessége a közgazdaságban is aktív részt venni.

A francia főnemesség is felfogta ennek fontosságát s miután az utóbbi évtizedekben a politikától tartózkodott, a közgazdasági életben annál nagyobb szerepet játszott.

Angliában számos nagy történelmi név viselője tevékenykedik közgazdasági téren, iparvállalatokat és kereskedelmi házakat bír tulajdonául, vagy nagyszabású vállalatoknál rendelkezik kiterjedt munkakörrel.

Az angol arisztokrácia gyakorlatias felfogásának nem kis érdeme van abban, hogy Anglia a világ legelső kereskedő nemzetévé lett.

Az arisztokráciának közgazdasági tevékenysége Németországban és Ausztriában is élénk volt, de sehol sincs a felsőbb osztályoknak oly nagy erkölcsi súlyuk és befolyásuk a polgári osztályra mint hazánkban. Társadalmunk eddigi felfogásának megváltoztatásához tehát nagyban hozzájárulhatnának.

A mi polgári osztályunk nem bír évszázadokra menő múlttal, nincs mögötte nagy történelmi fejlődés s létezésének néhány évtizede alatt még nem alakulhatott ki. Még nem képes saját erejéből teljesen megállni, felülről várja az irányítást s önkénytelenül is a felsőbb osztályokat igyekszik utánozni, azoktól vár mindent s azt

hiszi, hogy ha azokat az elveket követi amik ott uralkodnak, az az egyedüli helyes.

A polgári osztály tagjainak legnagyobb vágya és törekvése az, hogy a felsőbb osztályokhoz közeledhessenek. Ebből is következethető, mily nagy kihatással volna a társadalmi életre, ha az arisztokrácia a kor követelményeinek megfelelően a közgazdasági pályákon nagyobb helyet kérne magának. Ez már az első lépés volna társadalmi rendszerünk előnyös megváltoztatása felé, mert a közgazdasági életben való intenzívebb részvétel, nagyobb fogékonyság a gyakorlati élet pályák után, a modern társadalmi felfogások megismerése, az arisztokráciára ép oly haszonnal járna, mint a polgári társadalomra.

A kiváltságok ideje lejárt. Ha tehát a felsőbb osztályok továbbra is a társadalom vezetői akarnak lenni, arra kell törekedniök, hogy a közgazdasági téren aktivitással pótolják azt, amit kiváltságokban elveszítettek.

Így a jövőben büszkéek lehetnek arra, hogy az új modern magyar társadalmi berendezkedés kereteiben maradva, a vezető szerepet megtartják.

Ez azonban csakis úgy lehetséges, ha — amint már említém — érvényesül a munka.

Munkával, az ország közgazdaságában való részvétellel, kiterjedt működési tereumot nyernek a felsőbb osztályok, ami a polgári osztályra is nagy hatással lesz. Az iparos megmarad iparosnak, a kereskedő kereskedőnek.

A munka becsülése meghozza a takarékoságot is, mert az emberek munkájuk gyümölcsét értékelni fogják s nem lesz meg az eddigi mértéktelen pazarlási vágy.

A gazdagabb földbirtokosok, iparosok és kereskedők, kik vagyonukat vagy örökölték, vagy maguk szerezték, mindenben a felsőbb osztályokat követik, azokat utánozzák, azok szokásait veszik fel, aminek következménye az,

hogy vagyoni viszonyaikat túlhaladó életmódot folytatnak s ha azonnal nem is, de a második vagy harmadik generációban a vagyont igen sokszor elköltik. Ez az osztály, melynek vagyoni függetlenségével, munkálkodásával az ország vezetésében szintén elől kellene járnia s a közgazdasági életben nagy fejlettséget kellene kimutatnia, a már említett okok folytán azt abban a mértékben mint ahogy tőle várni lehetne, nem teljesíti. A polgárság másik zöme, a kisbirtokosság, az iparosok, a kereskedők, a diplomás pályákon működők, a tulnag társadalmi terhek alatt, — mit még az is tetéz, hogy életmódjukban ezek is a felsőbb osztályokat igyekeznek követni vagy legalább a látszatot fentartani, — a mindennapi élet gondjai miatt nem képesek magukat reális életberendezésre elszánni oly módon, hogy az ország szilárdabb rétegét képezzék.

A jövőben ennek meg kell változnia, ami úgy történhetik meg legkönnyebben, ha a polgári osztály felsőbb helyről demokratikus gondolkozást lát, ha tapasztalhatja, hogy a felsőbb osztályok, az ipari és kereskedelmi vállalatoknak mindjobban élére állva, aktív szerepet visznek a közgazdasági életben s életmódjukban az egyszerűséget keresik. Ez a társadalomra nagy átalakító hatással lenne.

A vagyonosabb iparos és kereskedő osztályt nem fogja hevíteni más ambíció, mint az, hogy a közgazdasági téren maradván, mennél fejlettebb, mennél nagyobb szabású munkálkodást végezzen.

A diplomás pályákon működők helyzete is kedvezőbbé fog válni, a túlsúlyosság megszűntével az orvos, az ügyvéd, a hivatalnok jobban fog keresni, a köztisztviselők fizetése is emelhető lesz, mert hiszen a produktív pályák a polgárok adóképeségét fokozni fogják.

A társadalom nevelése terén az iskola is sokat tehet. A középosztály gyermekei az iskolában taníttassanak meg arra, hogy az országra nézve elsősorban olyan pályák hasznosak, amelyek annak vagyonosodását, jólétét idézik elő. Így az eddigi téves társadalmi tanokat, a modern bajt, az áltudományszomjat, mely diplomás pályák végzésében látja főcélját, sikerül majd ellen-súlyozni.

Természetesen nem követelhető, hogy az ország műveltségére oly fontos jogi pálya mellőztessék; kívánatos azonban, hogy az iránta táplált előszeretetet ne fokoztassék túlhajtott mértékben és ne festessék le úgy, mintha az volna az egyedüli, mely az ország érdekét előbbre viszi.

Az iskolák tantervét reformálni kellene, hogy azok a szakoktatás mellett a gyakorlati életpályák iránt való előszeretetre neveljék az ifjúságot.

A munkásosztály helyzete is egészen egyedülállónak tekinthető hazánkban. A mezőgazdaság nem bírta az egyre növekedő munkásságot foglalkoztatni, miértis ez a városokba tódult, hogy sorsát javíthassa; a gyenge ipar azonban nem tudta teljesen felhasználni az ember-tömegeket.

A mezőgazdasági munkásból lett ipari munkás a városokban hozzászokott az új életmódhoz, nem akart visszatérni többé a faluba s miután állást nem birt szerezni s a tengerentúli magasabb munkabérek amúgy is vonzották, Amerikába vándorolt.

Évtizedeken át tartott az amerikai kivándorlás s évente százezrekre ment a kivándorlottak száma. Az országnak ezen jelentékeny vérvesztesége gondolkodóba ejtette az illetékes köröket, melyek arra törekedtek, hogy

a kivándorlási mozgalmat csökkentse s ha lehet megakadályozzák.

A legutóbbi években Amerikában beállt krízis okozta munkahiány a kivándorlást apasztotta, amihez járult még az, hogy a fejlődő ipar a munkáskezeket itthon is mindjobban felhasználta.

A képzett iparimukások utóbbi időkben már oly munkabéreket értek el, amelyek nem voltak messze az amerikai munkabérektől. A hazai munkabérek a szocializmus terjedése következtében emelkedtek és nem maradtak vissza a németországi munkásfizetésektől. Megállapítható, hogy hazánkban a szakmunkások munkabérei ma már nem hagynak fenn kívánni valót.

Ennek dacára a munkásság helyzetében javulás eddig nem igen volt tapasztalható, amit talán annak lehet tulajdonítani, hogy a magyar munkásban is benne van az a közös jellemvonás, ami a társadalmi osztályoknál általánosságban meg van, a takarékoság érzetének hiánya.

A munkásság legtöbb kategóriájának keresete biztosítja a megélhetést. Itt el kell tekintenünk a háború előidézte viszonyoktól, mikor a munkabérek magasságával együtt az élelmiszerek árai is óriási módon emelkedtek s a munkásnak is nagyobb a kiadása mint azelőtt.

A normális helyzetre alkalmazva megállapíthatjuk, hogy most már az ipari munkásság nagy része azon helyzetben van, hogy azokat az ideálokat, melyeket a jólétnek fokozása céljából a külföldi munkásság magának kiküzdött, szintén elérhesse.

A francia és angol munkás a legszebb kispolgári életet éli. Főtörekvése az, hogy ötven éves korában nyugalomba vonulhasson, aminek elérésére annyit gyűjt össze, hogy hátralevő napjaira az elégséges legyen.

Valamennyi francia munkás ideálja a csendes öregkori visszavonultság a vidéken, egy kis házacskában, mely sajátja. Minden nélkülözhető centimot félrerak, hogy ezt a tervét megvalósíthassa.

Ezen kiváló jó tulajdonságot a francia társadalom már rég méltányolta s a kormány az új nyugdíjtörvényvel igyekezett a munkásság nyugdíját rendezni. A családi munkásházak felépítésére a francia kormány támogatása és ellenőrzése mellett szövetkezetek alakultak, melyek egyenlő típusú, kerttel ellátott családi munkásházakat bocsátanak a munkások rendelkezésére bizonyos évi törlesztési összeg ellenében, mely a házbérnek megfelelő.

Angliában még jobban kifejlődött a munkásság érzéke a takarékos nyugalmas életmód iránt. A nagy angol gyárváros munkásai rendszerint annak környékén laknak külön kertvárosokban, saját házacskáikban s napról napra bejárnak a városba. Így van ez London, Dublin s más nagy angol városok környékén.

Németországban is tapasztalható már a munkásságnak saját háza iránti szeretete; itt azonban sok esetben a nagy gyárüzemek bocsátják a házakat munkásaik rendelkezésére, mint pl. Krupp, Essenben.

Nálunk is a német módszer talált követésre; egyes nagy üzemeink már gondoskodnak munkásaik lakásairól és az állam is elősegíti az ily irányú törekvést, amit a kisépítési munkástelep felállítása illusztrál.

A munkásság lakásviszonyainak rendezése igen jelentős lépés a munkás életmódjának helyes mederbe való terelésére. Igaz, hogy ez még nem minden s a munkásságot is elsősorban az iskola nevelheti helyes gondolkodásúvá; e mellett a munkaadóknak azon kell lenniök, hogy munkásaik szellemi élete is ápoltsék, amiben az

államnak és a társadalomnak segédkezet kell nyújtania. Esti tanfolyamok, felolvasások volnának tartandók; olcsó helyáru színházakat, könyvtárakat kellene a munkások rendelkezésére bocsátani, hogy szabad idejüket hasznosan tölthessék el.

Angliában még tovább mennek a munkások nevelése érdekében. A nyári hónapokban kirándulásokat, sőt nagyobb utazásokat rendeznek, úgy az országban mint a külföldre. Utóbb Franciaországot özlözték el a látogató angol munkáscsoportok, ami nem kis mértékben járult ahhoz, hogy az évszázadokon át, de még a közelmúltban is egymással harcban állott angolok és franciák megbarátkoztak.

Elteltekintve azonban ettől, a munkások lelkivilágára nagy befolyással vannak a kirándulások. Egyáltalán a munkásokkal való foglalkozás, érdekeiknek felkarolása egész más irányba terelheti azok gondolkodásmódját. Az alkoholizmus hamarosan el fog tűnni, a betegségek szűnőben lesznek s egészséges, munkabíró munkástársadalmat lehet nevelni az országnak.

A polgári társadalom és a munkásság közt fenálló korlátokat is el kell távolítani. Eddigélé nálunk az a hit gyökeredzett meg, hogy a munkás alsóbbrendű lény s akként is bántak vele. Ez a nézet tünedezőben van s el fog jönni az ideje annak, hogy a munkást szorgalmas, a haza érdekében dolgozó, családját fentartó kispolgárnak tekintsék.

Kereskedelmi és ipari fejlődésünkkel a munkás is mindjobban érvényesülhet s a kiválóbbaknak megadatik majd, hogy önállósíthassák magukat. Ez alatt nem azt értem, hogy a munkás munkaadóvá váljék, ami a jövőben, a nagy tőkék érvényesülése idejében nehezebb is lesz, hanem azt, hogy oly önálló szerepet vihessen, mely ré-

szere nagyobb működést s annak megfelelő magasabb fizetést és munkakört juttat.

Nálunk a munkáskérdés könnyen volna megoldható; egyrészt a magyar munkás jó karaktere miatt, másrészt azért, mert ipari vezető köreinknél meg van minden hajlandóság, hogy a helyes felfogás győzedelmeskedjék. Ha ez az álláspont általánosan érvényesül, úgy megelégedett és a mi a fő, képzett és ügyes munkásaink lesznek, munkaadóinknak nem titkos ellenségei, hanem segítő munkatársai.

A jövőendő erős magyar ipar érdekében ennek a rendszernek kell nálunk megvalósulnia.

A mezőgazdasági munkásokra nézve nagyjában ugyanez mondható. Eddigelé a munkadó gazda és munkása közt volt valamelyes patriarkális viszony, de ez a mai kor követelményeinek már nem igen felel meg. így azután igen sokszor megtörtént, hogy a munkaadó és munkása közt az érdekellentétek kiélesedtek, a gyűlölség lett úrrá s a lappangó, elfojtott indulat igen sokszor országos bajjá vált. A gazdasági munkás félelemmel volt eltelve a törvény embere iránt, kibem nem az igazságos bírót, hanem a munkaadók közegét látta. Ez tápot adott mindenféle izgatásnak, téveszmének s a munkás igen sokszor ellenségként állt a munkaadóval szemben.

A hatóságok, a munkaadók, a társadalom és az iskola itt is sokat segíthetnek. Nagy feladatai vannak e tényezőknél: nevelni a népet, szorgalmassá, takarékosá tenni, a téveszméket eltüntetni és megakadályozni a kivándorlást.

A véres háború utáni békés időkben nem nélkülözhetünk egy embert sem. Nem szabad tehát megengedni a kivándorlást s meg kell azt akadályozni azzal, hogy a

dolgozni akaró munkát kapjon, megélhessen; nevelni kell a népet becsületes magyar öntudatra, józanságra, ön-bizalomra. Ne bánjunk vele úgy mint alárendeltekkel, hanem mint az ország munkás polgáraival.

Az iskolákban, melyeknek a kor követelményeihez hiven államiaknak kell lenniök, a nemzetiségi vidékeken tanítsuk elsősorban a magyar nyelvet, csak azután az illető nemzetiség nyelvét. Az, aki ebben az országban akar élni, tanulja meg az állam nyelvét. E mellett azonban nem kell a nemzetiségek anyanyelvét mellőzni; türelmes megértéssel kell viseltetni a nemzetiségek iránt, mert akkor ők is méltányolni fogják a jogos követelményt, elsajátítják a magyar nyelvet és a magyar kultúra győzedelmeskedni fog az országban.

A nyugat nemzetei is megkövetelik idegen nemzeti-ségeiktől, hogy megtanulják az állam nyelvét. Megköve-telte ezt a német a lengyelekkel, a francia a bretonok-kal, normandokkal szemben, sőt utóbbiaknál még a táj-szólás sem nyert jogosultságot és Mistral nyelve, a „Provençal” is csak a francia nyelv teljes diadala után érvényesülhetett. Senki sem vádolhat bennünket tehát türelmetlenséggel ha megköveteljük, hogy iskoláink elő-ször az állam nyelvét tanítsák.

Ha azokra az álláspontokra helyezkedünk, melyeket már jeleztem, ha a magyar társadalom meg fogja be-csülni a munkást, a földmívest, ha azt neveli, segítőtársul fogadja, úgy a nemzet megerősödik s egy hatalmas, erőteljes, nagy Magyarországnak boldog mun-kásképe lesz.

Minden a felsőbb irányítóktól függ; ezeknek kell előbb társadalmunkat nevelniök, hogy ez mindezt meg-értse, felfogja; ép ezért legfelülről kell jönnie a kezdő-lépésnek.

A világháborúban hazánk valamennyi nemzetisége összefogott, megmutatta mire képes. A harcmezőn eltűntek a társadalmi kasztok, a békében sincs azoknak többé létjogosultságuk.

Ha az ország társadalmi helyzetét egy pillanatra a közgazdasági szempontok mellőzésével vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a diplomás középosztálynak van a legroszszabb pozíciója, mert, míg a felsőbb és középosztályok vagyoni viszonyai a megélhetést, mondhatnám a fényes életmódot biztosítják, addig a diplomás osztály nagy átlagának megélhetési viszonyai kedvezőtlenek. Ez a jelenség a külföldön szintén mutatkozott. Így Franciaországban is, hol a hivatalnoki elem, különösen a kis funkcionárius rendkívül elszaporodott, ami annak volt tulajdonítható, hogy a modern állami berendezkedésnél a nagy többség a legnyugalmasabb pályát szereti választani, amely nyugdíjat is biztosít. Az állami és egyéb hivatalnoki pályák iránt az előszeretettel addig maradt fenn, míg a ma már csekélynek látszó fizetés varázsszal bírt, vagyis arányban volt az életfentartás igényeivel. De idővel a helyzet megváltozott. A létfentartás megdrágult, míg a fizetések változatlanok maradtak, aminek az volt az oka, hogy az állam nagyobb terheket viselni nem akart.

Az állami állások elnyerése iránt való törekvés mindazonáltal egyre tartott s évek kellettek hozzá míg az Franciaországban megszűnt.

A kereskedelem és ipar a felesleges elemeket lassanként felvette s később az intelligensebbek is előszeretettel mentek erre a két térre.

Nem így nálunk. A mi iparunk és kereskedelmünk nem vonzza a felsőbb réteget, mely a közhivatalnoki pályákat inkább keresi. Ez azután nálunk egészségtelen hely-

zetet teremtett, aminek az a legszomorúbb következménye, hogy diplomás osztályaink mindnehezebben tudnak a mindennapi élet gondjaival megküzdeni. Az államhivatalnokok aránylag kis fizetést húznak, jól lehet állásukhoz méltón kell élniök, ami sokszor anyagi küzdelmekre vezet.

A kezdő iparos és kereskedő élete is küzdelmes, de reménye van arra, hogy vállalkozása jövedelmezőbb lesz és ha szorgalmas és a szerencse kissé kedvez neki, még vagyona is tesz szert, ami nem igen mondható a diplomás osztályról. Nálunk az ügyvédek, orvosok, tanárok és hivatalnokok többsége nem a legkedvezőbb helyzetben van. Csodával határos módon tartják fenn magukat s felelnek meg kötelezettségeiknek, miközben energiájuk legnagyobb részét a látszat fentartására pazarolják.

Újabbban a jogi diplomás osztály a közgazdaság felé fordul s különösen a nagy pénzüzetekre veti figyelmét, melyek szintén hivatalszerűek, miértis igényeiknek ezek megfelelnek. Ennek azonban ismét megvan az a hátránya, hogy a jogi tudás föléje kerekedik a gyakorlati tudásnak. Juristák csinálnak konkurenciát a gyakorlati' képzettséggel bíróknak s nálunk ugylátszik előnyben részesítik amazokat, ami a közgazdaságra nézve nagy hátránynyai járhat, miután itt elsősorban a gyakorlati képzettségnek van helye.

A közgazdasági pályák tényleg a gyakorlatiasságot követelik meg s ma a legjobb tisztviselő elemet maguk a nagy bankok, kereskedelmi házak nevelik.

Angliában és Franciaországban már régi idők óta dívik, hogy az ifjak elvégzik a praktikus irányú iskolákat, melyek az általános műveltségen felül a gyakorlati tudnivalókat tanítják és azután a gyakorlati pályákra lépnek. Így a szakma elsajátítása után önállósíthatják magukat.

Engedve az idők átalakítási hatásának, a magyar társadalmi felfogásnak is ily irányban kell fejlődnie, a közgazdasági pályákra nagyobb súlyt kell helyezni s ha a diplomás elem is nagyobb számban menne azokra a pályákra, nem szabad a közgazdaságot nehézkesé tenni, hanem az ifjúságot kezdettől fogva gyakorlatiasan kell nevelni.

Amint a különbségek eltűnnek, a jobb megélhetés utáni vágy a jövőendő nemzedék nagy részét azokra a pályákra fogja terelni, melyek a megélhetést előnyösebben biztosítják s akkor a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem, értékes elemekkel ellátva, kiválóan meg fog felelhetni hivatásának.

A közgazdaság fejlődésével, az egyének tehetségének jobb felhasználásával el fog éretni az, hogy mindenüvé kiváló erők kerülnek, melyek minden szakmát magas színvonalra emelnek.

A tudományos pályák, a művészet és irodalom megmaradnak a valódi tehetségeknek. Ezek azután könnyebben munkálkodhatnak és miután törekvésüket a jobban szituált társadalom igazán méltányolhatja, az anyagi siker sem maradhat el.

Ez fejlődésünkre nagy hatással lesz, mert tudvalevő, hogy az anyagilag gazdagabb s fejlettebb országokban a művészet és tudomány mindenkor jobban virágzik.

A közgazdasági pályákra való lépés megváltoztatja az ország lakosságának helyzetét s ha a vezető körök irányítása mellett az ipar és kereskedelem intenzívebben lesz felkarolva, ha a gyakorlati élet követelményei szem előtt tartatnak, akkor a jólét, az ország igazi gazdagodása fog bekövetkezni.

Ez által az ország lakossága erkölcsiben, szokásaiban megváltozik, a munka s annak eredménye a pénz,

a megérdemelt megbecsülésben részesül s nem a fényűzést, nem a felesleges pompát fogja előmozdítani, hanem az ország vagyonosodását.

Erősen megalapozott, vagyoniilag független közép és kis polgári elemre van szüksége Magyarországnak, ami kialakulhat, ha a társadalom nézetei megváltoznak, ha mindenki megkapja a maga igazi munkakörét, érvényesülését.

Ha a kis polgári elem megbecsülést élvez s a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem, a közgazdaság terén működők nem vagyoni felsőbbbségükkel vívják ki maguknak a tiszteletet s viszont a diplomás osztályok nem gátoltnak továbbfejlődésükben az anyagiak nélkülözésével, szóval ha ezek a társadalmi osztályok egymásmellé kerülnek, akkor az ország jövő fejlődése biztosítva lesz, s a vagyoniilag fejlődő, nagy Magyarországnak raktuk le alapjait.

Az ezer év óta annyiszor vérrel áztatott föld lakói megérdemlik, hogy most már békében fejlődjenek. Megérdemeljük, hogy a nagy nemzetek mellé állva, a jövőben a közgazdaság terén, a művészetben, tudományban, irodalomban ott legyünk az elsők között.

TARTALOM:

	OLDAL
Előszó.....	3
I. A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem vázlatos története	7
II. Az ipar helyzete az iparfejlesztési akció kezdetén.....	15
III. Az ipar és kereskedelem helyzete a háború kitörése előtt .	33
IV. A közgazdasági helyzet a háború kitörésekor	44
V. A speciális iparágak	48
VI. Mezőgazdaságunk a jövőben	69
VII. Iparunk a jövőben	102
VIII. Kereskedelmünk a jövőben	125
IX. Kiviteli kereskedelmünk a jövőben	139
X. Társadalmunk szerepe a közgazdaságban	166